

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TOPLUMSAL BELLEK SORUNSAĞI VE KENTSEL DÖNÜŞÜM:
İSTANBUL, FENER-BALAT ÖRNEĞİ

KEREM ERBAĞCI

115611013

PROF. DR. UĞUR TANYELİ

İSTANBUL

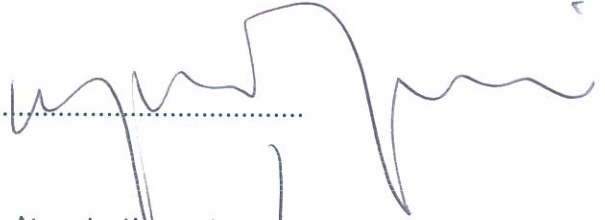
2018

TOPLUMSAL BELLEK SORUNSALI VE KENTSEL DÖNÜŞÜM:
İSTANBUL, FENER-BALAT ÖRNEĞİ

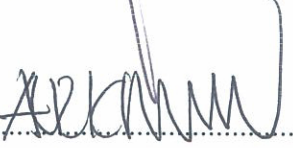
COLLECTIVE MEMORY AND URBAN RENEWAL
A CASE STUDY ON THE FENER-BALAT DISTRICT IN ISTANBUL

Kerem Erbağcı
115611013

Prof. Dr. Uğur Tanyeli
(İstanbul Bilgi Üniversitesi)

:

Doç. Dr. Alev Erkmen
(Yıldız Teknik Üniversitesi)

:

Yrd. Doç. Dr. Deniz Çalış Kural
(İstanbul Bilgi Üniversitesi)

:

Tezin Onaylandığı Tarih

: 01.03.2018

Toplam Sayfa Sayısı

: 127

ANAHTAR KELİMELELER

- 1) Bellek
- 2) Toplumsal Bellek ve Mekân
- 3) Kentsel Dönüşüm
- 4) Fenerliler

KEYWORDS

- 1) Memory
- 2) Collective Memory and Space
- 3) Urban Renewal
- 4) Phanariotes

ÖNSÖZ

Seneler evvel okuduğum bir romanda ikiz kız kardeşin hikayesinden bahsedilmekteydi. Kardeşlerden bir tanesinin elektroşok ile hafızası silinir. Roman, zaman ve mekân hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmayan kızın gözünden anlatılır. Bu durum hatırlama ve anı kavramlarını sorgulamamı sağladı. Yıllar geçtikçe anı olarak nitelendirdiklerimin, algı olarak sürekli değiştiğini ve her defasında değişmeye devam ettiğini farkettim. Peki bu durum nasıl işlemekteydi? Nasıl hatırlıyorduk ya da unutuyorduk?

Yüksek lisans yapmaya karar verdiğim esnada bellek konusunda yazılmış çalışmalarla ilgileniyordum, tezimin bellek ile ilgili bir çalışma olması gerektiğine zaten karar vermiştim. Çalışmada bellek ile toplumsal eylemleri, mekânsal boyutta anlatmayı, bu iki kavram için, değişimini bizzat gözlemlediğim Fener-Balat bölgesini tercih ettim. Bu anlamda çalışmanın kendisi bellek ürününe dönüşmüş, her aşamada farklı bilgi ve anlamlar ile Fener-Balat'ı farklı anlamlar biçimlerde ele almamı öngörmüştür.

Bu tezin oluşmasında keyifli ve içten paylaşımlarıyla, titizliğini ve sabrını çalışmamın her anında gösteren, tez yürütücüm Prof. Dr. Uğur Tanyeli ve teorik bilgileri ve motivasyonu ile tezime olan desteğini her zaman hissettiğim Doç. Dr. Alev Erkmen başta olmak üzere tüm hocalarıma minnetlerimi sunarım.

Tez yazdığım süreçte ve tüm okul hayatım boyunca, varlıklarını her zaman hissettiren sevgili annem Yasemin Erbağcı, sevgili babam Vedat Erbağcı, tüm ailem ve destekleriyle her zaman yanımda olan tüm dostlarıma katkıları için çok teşekkür ediyorum.

Kerem ERBAĞCI

ÖZET

Bu çalışmada, toplumsal bellek kavramı, toplumsal yapıların devamlılığı ile hatırlama pratiklerinin ilişkisi bağlamında sorunsallaştırılmış, toplumsal bellek ve mekân, Fener-Balat bölgesi örneğinde incelenmiştir. Hem etno-kültürel ve tarihsel referanslarının çok yaygın ve çeşitli olması, hem de bölge tarihi sit alanı seçildikten sonra (1985) gerçekleşen değişim/dönüşümler ve onlarla bağlantılı araştırmalar yapmak bu bölgeyi araştırmak için önemli bir gerekçe olmuştur.

Çalışmada çeşitli toplumsal grupların bölge ile kurduğu ilişkiler basılı metinler ve internet haberleri üzerinden incelenmiştir. Her veri kaynağının bir ya da birkaç, toplumsal grubunun görüşlerini temsil ettiği varsayılmakta, dolayısıyla söylemlerin bölgeye ilişkin farklı hatırlama biçimlerini anlattığı düşünülmektedir. Veri karşılaştırmalarının yöntem olarak kullanıldığı çalışmada, dil, üslup ve ideolojik yaklaşım analizleri yapılmış, farklı gruplar için Fener-Balat bölgesinin ne anlama geldiği tartışılmıştır.

Fener-Balat bölgesi ile ilgili internet haberlerinde üretilen bellek; grupların ideolojik pozisyonlarından ürettikleri imgeler ile belirlenmiş tanımlardan ibaret olabildiği gözlemlenmiştir. Basılı kaynaklarda ise bellek üretimi yapmak yerine bir tür popüler tarih anlatısı üretimi yapıldığı gözlemlenmiştir.

Çalışma bu anlamda, bir tarih metni üslubu ve yaklaşımıyla değil, verilerin söylemsel analizi yorumlanması şeklinde yapılmıştır.

ABSTRACT

In this study, the concept of collective memory was questioned in relation to the continuity of social structures and recall practices, and the relation of social memory to space was examined in the example of Fener-Balat district. The fact that the ethnocultural and historical references are so wide-ranging and diverse has been an important reason to research this district. Furthermore after the district got selected as a historical heritage site (1985) the changes/renewals that took place and related researches has become one of the concerns of this thesis.

In the study, various social groups' relations with the region were examined through printed texts and internet news. It is assumed that each data source represents one or more views of the subject group, and thus it is thought that the statements, specific to the district, describe different ways of remembering. In the study where data comparisons are used as a method, language, stylistic and ideological approach analyzes were made and what Fener-Balat district meant for different groups was discussed.

It was observed that in the internet news the memory that was generated about Fener-Balat district; could consist of the images generated by ideological positions of the groups and specified definitions. It has been observed that, in printed sources some kind of popular history narrative production was made instead of memory production.

In this sense, the study was not made with a history text style and approach but by the interpretation of discursive analysis of the data.

Vedat'a ve
Yasemin'e

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	viii
I. BÖLÜM: GİRİŞ	1
II. BÖLÜM: TOPLUMSAL BELLEK ve MEKÂN	
2.1 Bellek	6
2.2 Bireysel Bellek ve Toplumsal Bellek	7
2.3 Toplumsal Bellek ve Mekân İlişkisi	11
III. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL BELLEK	
ARAŞTIRMALARI	15
IV. BÖLÜM: FENER-BALAT ÖRNEĞİ ÖZELİNDE DEĞİŞİM	
4.1 Fener ve Balat’ın Belleğinde: Değişim Süreçleri:	
Geçmişten 1985’e Kadar	20
4.1.1 Fener	21
4.1.2 Balat	23
4.1.3 Mora İsyanı – 1821	25
4.1.4 Islahat Fermanı – 1856	26

4.1.5 Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası – 1928	27
4.1.6 Trakya Olayları – 1934	28
4.1.7 Varlık Vergisi – 1942	29
4.1.8 6 - 7 Eylül Olayları – 1955	31
4.2 UNESCO dan ‘Acele Kamulaştırmaya: 1985’ten Günümüze Fener-Balat	35
V. BÖLÜM: FENER-BALAT ÖRNEĞİNDE MEKÂNIN BELLEĞİ VE ANIMSAYAN ÖZNELER	
5.1 Basılı Metinlerde Fener-Balat	48
5.1.1 Ahmet Faik Özbilge	49
5.1.2 Zeynep Sözen	50
5.1.3 Ari Çokona	55
5.2 İnternet Ortamında Fener-Balat Haberleri	59
5.2.1 Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği	60
5.2.2 Fatih Belediyesi	66
5.2.3 Gazete Haberleri	
5.2.3.1 Hürriyet	71
5.2.3.2 Sabah	75
5.2.3.3 Milliyet	78
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85
EKLER	98

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
A.g.e	Adı geçen eser
b.y	Bilgi yok
Bkz	Bakınız
FBAKYP	Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi
FBSRP	Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi
FEBAYDER	Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahiplerinin ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği
RUMVADER	Rum Vakıfları Derneği
s. / s.s	Sayfa / Sayfalar
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
t.y.	Tarih yok
vb.	ve benzeri, ve benzerleri
vd.	ve diğerleri
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Hafıza, farklı disiplinlerin ele aldığı ve pek çok kavram ile ilişkilenen çalışma alanı yaratmaktadır. Toplum yapısı ile birlikte temsil mekanizması haline gelen bellek/hafıza tanımları son dönemlerde sıklıkla rastlanılan araştırma konusu olmuştur.¹

Bellek kavramı ‘hatırda kalan’ olarak nitelendirilse de hatırlatılmak ve unutturulmak istenene karar veren özne(ler) toplumsal belleğin şekillenmesinde en büyük görevi üstlenir. Bu çalışma; toplum yapısı, kültür ve kent ilişkilerini merkezde tutmayı hedeflemektedir. Bellek/hafıza kavramları, toplumsal bellek (*collective memory*) ile ilişkili olarak araştırılarak, değerlendirilecek ve verilerin yorumlanma biçiminde, bu ilişki esas alınacaktır. “[...] insan, anılarına toplum içerisinde ulaşır, onları toplum içerisinde hatırlar ve toplum içerisinde konumlandırır.” (Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*, 2016, s. 16) Hatırlama eylemlerinin gerçekleşebilmesi için başkalarına ihtiyaç duyduğumuzu savunan Maurice Halbwachs, toplumsal belleği; toplumsal kimliği oluşturan bir gereklilik olarak kabul eder ve ‘dil, zaman ve mekân’ çerçevelerinden inceler. (Tuğrul, 2015)

Bu çalışmada toplumsal bellek kavramı sadece hatırlama eylemi üzerinden değil, hatırlama eylemine etki eden unsurlarla birlikte diğer bellek merkezli davranışlar da çalışmanın içeriğinde yer alacaktır. Ricoeur, hatırlamanın ürünü olarak, unutma eyleminden şöyle söz eder: “[...] hafıza ödevi adını verebileceğimiz şey aslında unutmama ödevidir.” (Ricoeur, 2010, s. 49) Hatırlama ve hatırlatmanın yanısıra

¹ Jan Assmann, *Kültürel Bellek* isimli kitabının önsözünde yer alan ilk cümle şudur: “Birkaç yıldan beri bellek furyası yaşıyoruz.” (Assmann, 2015)

unutma ve unutturma eylemleri ve aralarındaki neden-sonuç ilişkisi de bellek kavramının içeriğini oluşturacaktır.

Bir aktarım aracı olarak bellek premodern toplumlarda, –yazı kullanmayan veya yazıyı içselleştirememiş- ritüel ve bedensel pratikler ile bir toplumun sürekliliğini sağlayıp kültür aktarımına izin verirken, modern toplumların sahip olduğu hız ve farklı kavramların bir arada oluşundan bu aktarım premodern toplumlara kıyasla neredeyse hiç yapılamamaktadır. (Nora, 2006) Bu açıdan bellek aktarılmaya ya da muhafaza edilmeye ihtiyaç duyduğunda çeşitli somut çerçevelerden yararlanır. Toplumsal bellek kavramında bir aktarım yöntemi olarak mekânı vurgulayan Pierre Nora, günümüz toplumlarında mekân ve bellek ilişkisini şöyle özetler: “Süreklilik duygusunun kökü mekândadır. Artık hafıza ortamları olmadığı için hafıza mekânları var.” (Nora, 2006, s. 17)

Toplumsal bellek aktarım biçimi olarak, mekân / mimarlık / kent ile ilişkilendirildiğinde pek çok konu sorunsallaşabilir. Mekân ile toplumsal bellek arasında ne gibi bir ilişki vardır? Bir yerin hatırlanmasını/unutulmasını sağlayan unsurlar nelerdir? Bir toplumun/topluluğun kent içinde varolma biçiminde belleğin rolü nedir?

Bu sorunsallar çerçevesinde toplumsal bellek kavramının mekân ile somutlaşması, açıklanması ve karşılaştırılması, toplumsal yapının geçirdiği süreçlerle beraber tercih ettikleri ya da maruz bırakıldıkları hatırlama biçimlerinin kent/mekân üzerinden değerlendirilmesi, çalışmanın strüktürünü oluşturmaktadır. Mekânsal öğelerin, bellek kavramı ile döngüsel bir iletişim halinde olduğunu varsayarak her iki kavram arasında keskin bir sınır olmadığı bilinciyle çalışma sürdürülecektir. Bu anlamda, mekân/kent oluşumları hem yapısal özellikleri ile fizikî olarak, hem de sosyal boyutu ve zaman kavramı ile kurduğu soyut ilişki ile tanımlanabilir.

Yukarıda belirtilen amaç doğrultusunda toplumsal bellek kavramında mekânın yeri nedir sorusu çevresinde gelişen bir araştırma yapılması öngörülmektedir. Çalışma, toplumsal bellek kavramının mekân/kent kavramları üzerinden incelenmesini konu almaktadır. Toplumsal bellek kavramını somutlaştırmada

mekânsallaştırma eylemi ve toplumsal bellek ile mekân dinamikleri üzerinde durulacaktır. Bu noktada vurgulanmak istenen şey: ‘

“neyin kimler tarafından ne şekilde hatırlandığı’dır. Hatırlama eylemine yardımcı olan yazılı kaynaklar ve yapıların süreç içindeki/mevcut kullanımları da bu çalışmanın kaynağını oluşturacaktır.

İkinci bölümde bireysel bellek ve toplumsal bellek arasındaki farklılıklara değinip, Halbwachs’ın ‘toplumsal bellek’ kuramı esas alınarak çalışmaya devam edilecektir. Son olarak toplumsal bellek kavramının oluşmasında ve sürdürülmesinde mekân/ kent tanımlarının rolü ve birbirleri arasındaki ilişki tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde Türkiye’de yapılmış, ‘toplumsal bellek’ kavramını odağında tutmuş araştırmalar incelenecektir. Öncelikle Maurice Halbwachs’ın ve Pierre Nora’nın bellek/toplumsal bellek kavramlarına yaklaşımı açıklanıp eserlerinden bahsedilecek. Ardından kronolojik olarak toplumsal bellek kavramını kullanmış kişilerin çalışmalarına değinilecektir. Çalışmalar, aynı zamanda bu tezin yöntem ve bakış açısına örnek oluşturmaktadır.

Dördüncü bölümde toplumsal bellek kavramını mekân ile ilişkilendirmeyi amaçlayan bu tezi somut verilerle desteklemek amacı ile Türkiye’de İstanbul’un Fatih semtinde Fener-Balat Bölgesi örneği üzerinde durulacaktır. Osmanlı döneminden bu yana birçok toplumsal grubu barındıran bir bölge olarak Fener-Balat, çok katmanlı ve süreç odaklı geçişlere sahip olması, verileri farklı açılardan karşılaştırmaya imkân tanımaktadır. Bu süreç tartışılırken bölgenin geçirdiği fiziksel değişimlerin², değişim/dönüşüm süreçlerinin ne şekilde gerçekleştirildiği/gerçekleştirilemediği ve hangi yönleriyle yansıtıldığı irdelenip, toplumsal belleği nasıl şekillendirdiği üzerine durulacaktır.

² Yangınlar, depremler, sıhhileştirme ve kentsel dönüşüm projeleri

Beşinci bölümde çoğunlukla roman türünde yazılmış, Fener-Balat Bölgesi'ni konu alan ve anlatılanların bölge çevresinde şekillendiği metinler ele alınarak, yazarın ya da roman karakterinin Fener-Balat'ı hatırlayış biçimi, geçirdiği süreçler göz önünde tutularak incelenecektir. Sonrasında ise Fener-Balat Bölgesi'nde yaşanan süreçlerin internet haberleri ile toplumsal bellek çerçevesinde ne şekilde aktarıldığı tartışılacaktır. Fener-Balat'ın geçmişten günümüze üstlendiği kentsel rollerden kısaca bahsederek, Fener-Balat ile farklı biçimlerde ilişkilenen insanlar için ne ifade ettiği tartışılacaktır. Farklı çıkması muhtemel 'kent ile kurulan ilişki' ile toplumsal bellek kavramının ilişkisel boyutu tartışılacaktır. Çocukluğunu Fener-Balat'ta geçirmiş biri için bölge şu an ne anlam ifade etmektedir? 30 sene önce Rumlar ve Türkler'in kurduğu ilişki ve Fener-Balat'ta varolma biçimleriyle şu an kurdukları ilişki ve varolma biçimleri arasında toplumsal bellek süreci kent ve mekân üzerinden hangi dinamiklere dönüşmüştür? Kent ve kent bileşenleri Fener-Balat'ı deneyimleyen kişilerle şu anda da aynı dilden mi konuşmaktadır? gibi sorulara yanıt aranacaktır.

Toplumsal bellek ve mekân konusundaki araştırmalarda seçilen mekânın geçirdiği fiziksel değişimler etkilidir. Bu değişimler toplumsal belleğin oluşma sürecinin bir parçası olup toplumlarda çeşitli etkiler bırakır. Bu açıdan Fener-Balat Bölgesi'nde yaşanan zorunlu göç (tehcir), çatışmalar, doğal afetler, dönüşüm projeleri süreçlerini konu alan internet haberlerinin tespit edilerek incelenmesi araştırma yöntemini oluşturmaktadır.

Bunun dışında 2007'de başlatılan yenileme projesi AB standartlarında başlayıp, başladığı gibi yürütülememesi, yerel halkın desteği ile FEBAYDER³ adında bir sivil toplum örgütü kurulmasına zemin hazırlamıştır.⁴ Fener-Balat'ın güncel durumları yapılan toplantılar, basın açıklamaları ve internet sitesi aracılığıyla

³ Fener-Balat-Ayvansaray Mülk Sahiplerinin ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği

⁴ Çalışmalar için ön hazırlık oluşturulurken FEBAYDER Derneği kendi adında bir web sitesine sahip olup, bölge ile haberleri bu websitesi üzerinden yayınlamaktaydı. Dernek günümüzde "Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma, Yaşatma ve Güzelleştirme Derneği" adıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Detaylı bilgi için bkz. <https://fenerbalatimiz.wordpress.com/> (Son erişim: 14 Ekim 2017)

aktarılmıştır. Yerel haber niteliği taşıyan bu site, bölgede yaşayan ya da çeşitli müdahalelere hassasiyet gösteren insanların gözünden haber niteliği oluşturarak, bölge hakkında farklı türde verilere ulaşmamızı sağlayacaktır.

II. BÖLÜM

TOPLUMSAL BELLEK ve MEKÂN

2.1 Bellek

Bellek kavramı, fiziksel dünyadan gelen verilerin zihinde depolanması şeklinde açıklanmaktadır. Duyularımız aracılığıyla tüm imgeler belli kategorilere bağlı kalmada algıladığımız şekliyle belleğe yerleştirilir (*depolama*), algılanan başka imgeler ile yorumlanır ya da tek başına anlamlar kazanır (*kodlama*). Bu yorumlama evresi, gündelik pratiklerle hergün tekrarlanan ya da geriye atılmış imgeler için zihin egzersizi pratiğini oluşturmaktadır. Bu tekrarlama yöntemi, bilgileri geri çağırma eylemi ile bilgiye, davranışa ve duyguya tekrar ulaşmayı sağlayarak sonlandırılır. (Yıldırım, 2015) Zihinde depolanan imgelerin türü, zihinde kalma süresi ve zihnin davranışı bakımından bellek, çeşitli türler⁵ içinde incelenmektedir.

Bellek özellikle son zamanlarda yapılan çalışmaların strüktürünü oluşturmuş, sıklıkla nöroloji, psikoloji, sosyoloji, tarih gibi çalışma alanları tarafından kullanılan bir kavram olmuştur. Örneğin nöroloji çalışmalarında bellek kavramı psikoloji bilimi ile açıklanır ve ısı, kalp ritmi gibi fiziksel-bireysel koşullar ön planda tutulurken, sosyal bilimler çalışmalarında ise bellek kavramı; kimlik, kültür, iktidar gibi toplum-çevre koşulları ile var olmaktadır. Araştırmalarda belirlenen çalışma alanları bellek kavramını değişik şekillerde ele almaktadır. Bellek bu açıdan ‘bireysel bellek’ ve ‘toplumsal bellek’ tanımları ile çalışmaları şekillendirmektedir. (Assmann, 2015, s. 26)

⁵ Duyularımız ile algıladıklarımızı yarım dakikaya kadar muhafaza ettiğimiz ve anımsamaya gerek duymadığımız bellek türü ‘sensöriyel hafıza’ olarak tanımlanır. Bir sonraki aşamasında tüm algıladıklarımızı yığın olarak depoladığımız hafıza türü ‘kısa dönem hafıza’dır. Bir sonraki aşamada biraz daha seçici davranılan hafıza türü olan ‘uzun dönem hafıza’ ise; duygusal ve nesnel gerçeklik olarak işler. (Tuğrul, 2015)

2.2 Bireysel Bellek ve Toplumsal Bellek

Algılama/öğrenme, saklama ve ortaya çıkarma eylemlerini⁶ içerebilen bir zihinsel fonksiyon işlevi gören bellek; dışarıdan algılanan imgeler ile düşünce sisteminde yer alan kavramların birleşimiyle oluşmaktadır. Her veri zihinde kısa dönem hafızanın çalışma şekliyle yığın olarak depolanır, belirli kişi, gerçek yer ve gerçek olaylar ile şekillenir. Bellek nesnesi olabilecek olgu eski nesneyi yitirmez, tam tersine onu kullanır ve bütünleşir. Bu istemsiz ve zihinsel yorum dış dünyadan çeşitli şekillerde etkilenir ve çoğunlukla bütünden parçaya -toplumsal olandan bireysel olana- bir izlek oluşturur. Algılanan ile mevcut olanın kurduğu bu ilişki çeşitli çerçeveler içinde yorumlanır ve düşünce sistemindeki kavramlar için rekonstrüksiyon görevini üstlenerek, dışarıdan algılanan için başka bir veri zemini oluşturur. (Tuğrul, 2015)

Bireysel belleğin oluşma sürecindeki bu döngü dışarıdan algılanan dünya ile varolabilmektedir. Bu durumda sadece öznenin istemli olarak öğrendiği bilgiler değil başkaları için –özellikle ait olduğu grup üyeleri- için anlamlı olan, algılanan sosyal çerçevelerden bahsetmek mümkün olacaktır:

“Toplumsal, sosyal bir olgu olarak toplumsal hafızayı etkileyen “hatırlama kültürü” toplumsal hafızayı biçimlendirir ve yönlendirir. Hatırlamak ve hatırlatmak biçiminde ortaya çıkan hatırlama kültürü, duygudaşlığa dayalı ulusun prototipini ortayan koyar. Yani topluluğa ruhunu veren bellekle ilgilidir. Topluluğun ruhu ise nelerin unutulmaması gerektiği sorusuna cevap verir. Cevap, grubun öz imgesini ve kimliğini belirleyecektir.” (Çeviker, 2009, s. 35)

Toplumsal bellek ile ilgili yapılan çalışmalarda sıklıkla referans verilen sosyolog Maurice Halbwachs, toplum içinde yaşayan insanların anılarını saklayıp ortaya çıkarmaları için gerekli toplumsal çerçeveler dışında başka bir belleğin mümkün olmadığını savunur ve toplumsal bellek (*memoria colectiva*) tanımından bahseder. Hatırlama eyleminin gerçekleşebilmesi için doğrudan ya da dolaylı olarak bağ kurulan grubun var olma koşuluna değinerek, bireysel belleğin toplumsal çerçeveler ile oluşabileceğini savunur. Belleği ‘toplumsal hafıza (bellek)’ kavramı

⁶ Maurice Halbwachs, *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri* (2016) adlı kitabında anıyı ortaya çıkarma işleminden “eylem” olarak bahsetmektedir.

üzerinden, *Les cadres sociaux de la mémoire* (1925)⁷ isimli kitabında tanımlar. (Halbwachs, Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, 2016)

Halbwachs, hatırlatma (*reminding*) ve tanıma (*recognition*) kavramlarını “hatırlamak için ötekilere ihtiyacımız vardır” anlayışı üzerinden bireyin, başkalarının hafızasıyla karşılaştığını açıklar:

“Ne kadar kişisel olursa olsun, yalnızca bizim tanıklık ettiğimiz olaylara dair olan anılar ile ifade edilmemiş düşünce ve duygulara ait olan anılar da dâhil her anı, elimizde bulunan pek çok başka kavramın bulunduğu bir kavramlar bütünüyle, kişiler, gruplar, mekânlar, tarihler, kelimeler ve dil biçimleriyle, uslamamalar ve fikirlerle, yeni ait olduğumuz ya da ait olmuş olduğumuz toplumların tüm maddî ve ahlakî yaşamlarıyla ilişki içindedir.” (Halbwachs, Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, 2016, s. 64)

Bununla ilgili olarak bebeklerin herhangi bir gruba ait olmadıkları için anılarının da olmadığını örnekler, dolayısıyla bebeklik anılarımızı neden hatırlamadığımızı toplumsal bellek-sosyal varlık ilişkisi üzerinden inceler. Toplumsal belleği toplumsal çerçeveler üzerinden incelenmesi gerektiğini savunan Halbwachs bu çerçeveleri ‘dil, zaman ve mekân’ üzerinden ilişkilendirir. Sosyal bir yapılanma olarak tanımladığı toplumsal belleğin oluşabilmesi için anılara ihtiyaç duyulduğundan bahseder ve anıların da yalnızca toplumsal düzeyde olabileceğini savunur. (Halbwachs, Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, 2016)

Jan Assmann, bireysel belleğin oluşmasında iletişim kurma pratiğini sürekli olarak gerçekleştirdiğimiz sosyal grupları aile, din, ulus gibi farklı ölçek ve etki alanlarına sahip alanlar olarak tanımlar ve Halbwachs’ın⁸ da belirttiği gibi grup devamlılığı açısından bu ilişkilerin gerekliliğini vurgular ve ‘toplumsal bellek’ tanımı üzerinden yaklaşımını şöyle açıklar:

“Bellek denince insanın aklına genellikle bir iç olgu gelir ve bunun mekânı bireyin beynidir, yani belleğin beyin fizyolojisiyle, nöroloji ve psikolojiyle ilgili olduğu düşünülür, ama tarihsel kültür bilimi ile bir ilgisi yoktur. Oysa bu belleğin neleri içerdiğini, bu içeriklerin organize edilmesini ve ne kadar süre ile muhafaza edileceğini, bireyin kapasitesi ve yöneliminden çok, dış koşullar, yani toplumsal ve kültürel çerçevenin koşulları belirler.” (Assmann, 2015)

⁷ *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi* (2016)

⁸ Halbwachs ‘Toplumsal Bellek’ tanımı için vurguladığı dil, zaman ve mekân kavramlarında, toplum için bir tek toplumsal hafızanın oluşabilmesi için ortak dil, tarih ve sınır kavramlarına değinir. (Tuğrul, 2015)

Nöro-fizyolojik açıdan sahip olunan tanımlamalar bireysel belleğe atfedilir, genellikle toplumsal bellek ile ilişkisi kurulmaz, oysa ki son zamanlarda bellek üzerine yapılan disiplinlerarası araştırmalar bireyin belleğinin oluşması için ortak bellek tanımından bahsedilmesini ve toplumsal belleğe değinilmesini gerekli görmektedir.⁹ Assmann, bireysel belleği algılama safhasında kabul etse de, belleğin deneyimlerle birleştirme ve yorumlama eylemlerini yani belleğin oluşabilmesi için bireyin dış dünyayla kurduğu bağlantıyı grup/toplum tanımları ile açıklar. Assmann, bireysel bellek ve toplumsal bellek kavramını şu şekilde ilişkilendirir: “Daha dar anlamda bireysel olan sadece algılardır, anılar değil. Çünkü ‘algılar vücudumuzla sıkı ilişki içindedir’, anılar ise kaçınılmaz olarak; içine girdiğimiz çeşitli grupların düşüncesinden kaynaklanırlar.” (Assmann, 2015, s. 46)

Assmann, toplumsal hafızanın oluşma biçimlerini ‘iletişimsel bellek’ ve ‘kültürel bellek’ tanımları ile açıklar. İletişimsel belleğin çağlara özgü bir bellek türü olduğunu ve sahibi öldüğü zaman başka belleklere yer açabilen, 80 yıllık bir eşiğe sahip bir bellek türü olarak tanımlar. Kuşağa özgü olarak tanımladığı iletişimsel belleğin oluşmasını; törenler, danslar, anlatılar, resimler, mekân gibi öğeleri kullanan, kökensel hatırlama biçimiyle açıklar ve biyografik hatırlama biçimini sosyal alışverişe dayandırır. Assmann’ın toplumsal hafızanın oluşmasında yöntem olarak tanımladığı bir diğer hafıza türü kültürel bellektir. Bu bellek türü aktarılabilecek olanın taşıyıcıları ile sabitlenir. “[...] insan belleği, ‘veri taşıyıcısı’ olarak yazının bir ön biçimi olarak kullanılır.” (Assmann, 2015, s. 63)

Assmann’ın kültürel bellek taşıyıcıları olarak bahsettiği; yazarlar, öğretmenler, rahipler, filozoflar, ozanlar, bellek aktarımını en eksiksiz şekilde yapmaya çalışarak yazı öncesi dönemlerde tarih yazıcılığına yakın bir görevi üstlenirler. Bu iki hatırlama biçimi kullandığı hatırlama figürleri, etki alanı ve etki süresi olarak birbirinden ayrılmaktadır. (Assmann, 2015)

⁹ Huyssen, *Alacakaranlık Anıları* adlı kitabında bu konuya dipnot üzerinden değinmiştir. Detay için şu referansı verir: Siegfried J. Schmidt, yay. haz., *Gedächtnis: Probleme und Perspektiven der interdisziplinären Gedächtnisforschung* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991)

Toplumsal bellek; içinde bulunduğu sosyal yapı, toplumsal kimlik ve politik süreçleri içerir dolayısıyla toplumsal yapının taşıyıcılığını üstlenir. Gerçekleştiği toplum ile diğer toplumların, toplumsal inşa süreci, kültür ve kimlik olgularıyla belirlenmektedir. Toplumu, bireyden ayrı tutmak yerine, birey kimliğinin kurucu unsuru olarak tanımlayan Assmann'a göre: "Kimlik, ben kimliği de buna dahil, hep bir toplumsal yapıdır ve bu haliyle hep kültürel kimliktir." (Assmann, 2015, s. 141)

Paul Connerton da bellek tanımını toplumsal çerçeveler üzerinden incelemiştir. Anımsama eylemine Halbwachs'ın toplumsal bellek kuramına ritüelistik bir bakış açısıyla, 'anma törenleri' ve 'bedensel pratikler' üzerinden yaklaşmıştır. Connerton'a göre bu bedensel pratikler, Fransız Devrimi Dönemi'nde özellikle Kral 16. Louis'nin yargılanması ve öldürülmesi ile oluşmuştur. Yargılanamaz bir iktidara sahip olan krallık sembolü, hem kutsal hem dokunulmaz bir otorite kavramı, kralın bedeniyle birlikte halkın tanık olabileceği bir meydana giyotin ile öldürülmüştür. Connerton'a göre eski rejim ile yeni rejim arasındaki farkı ayırabilmek; eskiyi anımsamak ile mümkündür. Bu anımsama bağıni koparmak ise bedensel pratikler ile mümkün olmaktadır. (Connerton, 2014)

"Ne türden olursa olsun belli bir deneyimin akla yakın olduğundan emin olabilmek için onu, daha önceki deneyimlerimizin oluşturduğu bağlama dayandırmak zorunda oluşumuzdur; yani herhangi bir tekil deneyimden önce zihnimizin, daha önce deneyimi yaşamış şeylerin tipik biçimlerinden oluşmuş bir genel çerçeveye göre önceden bir eğilim edinmiş olması gerekir." (Connerton, 2014, s. 16)

1980 yılında İstanbul'da bir sokak çatışması olduğunu varsayalım. Çatışma, her toplumsal grup için farklı anlamlar ile farklı anıların temsilini oluşturacaktır. Dolayısıyla toplumsal çerçeveler; İstanbul'da yaşayan ve yaşamayan, çatışma ile ilişkisi olan ve olmayan vb. gibi durumlar modern toplumlarda sayısız grupları tanımlamaktadır. Bu çatışma örneği üzerinden hayatında daha önceden çatışmaya şahit olmuş grupların bu konuya bakış açısı, daha önceden şahit olmamış gruplara kıyasla daha farklı olacaktır. Çünkü dışarıdan algılanan (çatışma haberi) zihindeki kavramlarla -daha önceki çatışma haberlerinden yola çıkarak- birleşerek yeniden oluşmuş bir hatıraya dönüşebilir.

Toplumsal bellek, toplumların yaşam şekline bağılı olarak aktarım/etkileşim yolu ile inanç, bilgi ve normların tekrarlanarak yenilenmesini sağlar. Bu sayede her toplumsal inşa sürecinde aktarılanlar toplumun o anki istencine göre yeniden şekillenir. Belirlenen hafıza ürünü her ne olursa ‘iktidar’ ya da ‘baskın grup’ içerikli olmaktan kaçınmaz. Toplumsal bellek oluşma süreci çeşitli çerçeveler ile incelendiğinde, belleğin ait olduğu dönemin söylem ve ideolojileri hakkında fikir verdiğini Ahu Tunçel şöyle açıklar: “[...] hatırda tutulanların büyük ölçüde iktidar tarafından belirleniyor oluşu onu ideolojik kılar. Bu açıdan belleği gerçekte kuran şey, hatırda tutulanlar ya da tutulmak istenenlerden çok unutturulanlar ya da unutturulması istenenlerdir.” (Tunçel, 2016)

2.3 Toplumsal Bellek ve Mekân İlişkisi

Geçmiş anları birleştirerek bir anlatı oluşturan ve dinamik bir olguya dönüşen bellek kavramı, toplumsal kimliğin yapılanmasındaki süreçlerin üst başlığını oluşturur.

Belleğin bu süreçleri; mekânı, mekânın öznelere ve toplumsal devamlılık; bir bütün olarak toplumsal belleği uzlaşmaların ve çatışmaların odağı olarak kurmaktadır. Bu açıdan toplumsal bellek, çeşitli disiplinler içinde, yansıtıcı işlevi görür ve mekân aracılığıyla somutlaşması ise yeni bir döngüyü meydana getirir. Mekân ile tekrarlanan bu döngü, toplum hafızasını devamlı kılar ve meşrulaştırır.

Sosyolog Maurice Halbwachs’a göre şahit olunan anılar, ne kadar kişisel olursa olsun, anıyı tanımlama sürecinde başka anıların imgelerine ihtiyaç duyar. Bu durumda dışarıdan algılanan ve yorumlanan anılar, mevcut algılar ile karşılaşır yeni anlamlar kazanmaktadır. Bir araya getirme sürecinde çeşitli somutlaştırma pratiklerine başvurmak, bellek eylemlerinin sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir. Halbwachs, bu kavram taşıyıcılarının “kişiler, gruplar, mekânlar, tarihler, dil biçimleri” olduğundan, dolayısıyla bellek kavramının toplumsal bellek ile ilişkili konumundan söz etmektedir. Bu açıdan Halbwachs, anıların toplumun maddî ve

ahlakî kavramlarıyla açıklanabildiğini, somutlaşabildiğini vurgulamaktadır.

(Halbwachs, Hafızanın Toplumsal Çerçevesi, 2016, s. 64)

Halbwachs, bellek kavramının toplumsal düzeyde eyleme dönüşebilmesi için toplumsal çerçevelerden “her toplumsal bellek, mekân (space) ve zamanlarla sınırlanmış bir grubun desteğini gerektirir” şeklinde bahsetmiş; dil, zaman ve mekân kavramlarının toplumsal bellek ile olan ilişkisinden bahsetmiştir.

(Halbwachs, On Collective Memory, 1992, s. 22)

Jan Assmann da *Kültürel Bellek* (2015) isimli kitabında Halbwachs’ın belleğe olan yaklaşımından söz etmiş, “Hatırlama Figürleri” bölümünde toplumsal bellek kavramı için mekânın önemini şöyle belirtmiştir:

“Kendini grup olarak sağlamlaştırmak isteyen her topluluk sadece içsel iletişim biçimlerinin sahnesi olarak değil, aynı zamanda kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak bu tür mekânları yaratmak ve garanti altına almak ister. [...] Grup ve mekân bir arada, sembolik bir ortak yaşam kurarlar; grup kendi mekânından ayrı düşse de, bu birlikteliği, kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek yaşatır.” (Assmann, 2015, s. 47)

Assmann, mekânın bellek ile olan ilişkisini, bayramların ortak zamanı yansıttığı örneği üzerinden mekânın hatırlama eylemi için önemini vurgular. Aile-ev, kırsal bölgelerdeki topluluklar için köy, bir toplum için yaşadığı yerin belirlediği, anlamların kolektif olan ile ilişkisini örneklendirmektedir. (Assmann, 2015, s. 47)

Çeşitli ritüeller, törenler, edimler ve gelenekler ile kaybolan bellek kavramı, hem kavramsal olarak işaret ettiği soyut anlamlar, hem de günlük yaşam pratikleri içinde yer alan anlamlarıyla kolektif kimliğin sürekliliğini sağlar. Bu açıdan toplumlara ait kültür, her an bellek sayesinde yeniden inşa edilir.

Pierre Nora, *Hafıza Mekânları* (2006) isimli kitabında belleğin mekânla¹⁰ olan ilişkisini incelemiş, belleği yaşayan topluluklar tarafından üretilerek, yaşamın

¹⁰ “Bu mekânları, ölü anıtları ve ulusal arşivlerde gibi en maddî ve somuttan, soy,ırk hatta din ve ‘hafıza-insan’ kavramı gibi düşünsel olarak oluşturulmuş en soyut, kelimenin bütün anlamlarında ele almak gerekiyordu: Reims ya da Pantheon anıtı gibi kurumsal kutsal nitelikli yerlerden, cumhuriyet çocuklarının basit okul kitaplarına kadar. Saint-Denis’in XIII. Yüzyıldaki günlüklerinden, Louvre, La Marseillaise ve Larousse ansiklopedisine, Tresor de la langue française’e kadar.” (Nora, 2006, s. 9)

kendisini oluşturduğunu savunmuştur. Nora, hatırlama ve unutma eylemlerini barındıran, kopukluk ve ani belirmelere karşı duyarlı ve süreklilik kavramı çevresinde tanımlamaktadır. Süreklilik duygusunun mekânda bir düşünceye, eyleme, bürünmesi de belleğin toplumsal oluşuna işaret etmektedir. Her an yeniden inşa edilen toplumun, hem yapısal anlamda süreçlerini, hem de anlık eylemlerle, süreklilik kuran yönü; toplumsal belleğin temel oluşum sürecini tanımlamaktadır.

Nora, premodern toplumların, devamlılığı sağlamak için ritüelleri kullandığından, bu sayede bellek ortamları oluşturabildiklerinden bahseder. Ancak modern toplumların, devamlılıklarını sürdürebilecekleri ritüeller olmadığından bellek ortamlarının taşıyıcılığını bellek mekânları sağladığını şu şekilde açıklar:

“Müzeler, arşivler, mezarlıklarla koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anlaşımlar, tutanaklar, anıtlar, kutsal yerler, dernekler, bunlar bir başka çağın tanıkları, sonsuzluk hayalleridir. Bu saygın, dokunaklı ve soğuk girişimlerin, nostaljik görünümün kaynağı buradan gelmektedir. Bunlar riti olmayan bir toplumun ritleridir; kutsallığı olmayan bir toplumdaki geçici kutsallıklardır; yerel ya da bölgesel özellikleri bertaraf eden bir toplumun farklılaşmalarıdır; sadece eşit ve benzer bireyleri tanımaya yarayan bir toplumda gruba aitlik işaretleridir.” (Nora, 2006, s. 23)

Nora, bellek için mekânın gerekliliğini Fransa tarihi, ulus devlet kavramlarının oluşumu üzerinden aktarmıştır. Ulusun duygusal boyutunu anma eylemiyle açıklayan Nora, ulusu mücadele yerine veri, tarihi sosyal veri, hafızayı görüngü olarak tanımlamaktadır. Nora, Fransa’da hafıza mekânlarının incelenmesiyle ilgili şunları belirtmiştir: (Nora, 2006)

“Hafıza mekânlarının incelenmesi Fransa’da şu anda ona yer ve anlamını veren şu iki hareketin kesiştiği noktada bulunmaktadır: Bir yandan sırf tarihyazımsal hareket, tarihin kendi üstüne dönmesi, diğer taraftan tam anlamıyla tarihsel bir hareket, yani hafıza geleneğinin sonu.” (Nora, 2006, s. 22)

Bellek mekânlarının kurgulanışını, belleğimizde yaşamıyor olmak ile açıklayan Nora, belleğin kendi varoluşunu hafıza ile özne arasındaki mesafenin tanımlanması ile ortaya çıktığından söz eder. (Nora, 2006) Toplumsallık düzeyinde bellek, aktarım aracı olarak ve varlığını göstermek için çeşitli somutlaştırma araçlarını kullanır. Mekân bu somutlaştırma eyleminin pek çoğunu

karşılar; hatta Nora'nın deyimiyle bellek ile iletişimi olmayan mekân bile sadece tarih ile ilişkilendiği için bile “bellek mekânı” tanımını karşılar.

1980 yılında İstanbul'da yaşanan sokak çatışmasını tekrar ele alalım.¹¹ Farklı gruplarda çatışan bireyler, müdahale etmek isteyen kişiler, o bölgede sadece yaşayıp çatışmaya şahit olanlar ve örneklendirilmesi mümkün pek çok farklı grup için o anı, farklı şekillerde çerçevelenmektedir. Örneğin yaşadıkları şehir, semt, sokak, hatta sadece bir kaldırım; anının mekânını oluşturabilmekte ancak hepsi için farklı bellek inşası sunmaktadır. Belleğin çalışma prensibi gereğince ‘o an’ın anıya dönüşmesi için pek çok anı imgeleriyle iletişime geçmesi gerekmektedir.

¹¹ Bu örnek “2.1 Bireysel Bellek ve Toplumsal Bellek” isimli bölümün sonunda detaylandırılmıştır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL BELLEK ARAŞTIRMALARI

Toplumsal bellek kavramı, ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin merkezinde tuttuğu çalışma konularından biridir. Gruplar, kendilerini sürekli kılmak ve meşrulaştırmak için, toplumsal belleğin belirlediği çerçevelere ihtiyaç duyarlar. Gruplar içinde ya da arasında ‘devamlılığı sağlama’ isteği çeşitli referans ya da ilişkiselliğe dayandırılarak meşrulaştırulması ile mümkün olabilmektedir. “Toplumsal bellekte geçmiş sürekli olarak yeniden kurulur ve bu yeniden kurma işlemi bilinçli bir yaratma edimidir.” (Tunçel, 2016, s. 22)

Toplumsal bellek, bu anlamda toplumların, varlıklarını gösterebildikleri/sergileyebildikleri bir imkâna dönüşmüştür. Bunun için çeşitli yollar seçilmektedir; yazılı bellek oluşturma, anıtlar, mekânlar, marşlar vb. tüm pratikler toplumsal belleğin kendini üretme biçimlerine örnek olarak gösterilmektedir.

Toplumsal bellek, farklı zamanlarda sosyologlar, tarihçiler tarafından kavramsallaştırılmış ve farklı bağlamlarda incelenmiştir. Toplumsal bellek ile ilgili teorilerin yer aldığı çalışmaların Türkçeye çevrilmesinin ardından Türkiye’de yapılan çalışmalara toplumsal bellek kavramları yer verilmiş, bellek pratikleri pek çok durumda kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Çalışmayı yapan kişilerin “toplumsal bellek ve mekân” incelemeleri, bu çalışmaya hem teorik hem de yöntem olarak örnek gösterilebilir. Toplum bellek ile ilgili yapılan çalışmalara kronolojik olarak yer verilmiştir.

Toplumsal bellek kavramına ilk olarak değinen isim Maurice Halbwachs’tır. Bu anlamada toplumsal hafıza kavramının temellerini *Les cadres sociaux de La memoire*¹² (1925) ile atmıştır. Kitabın İngilizceye çevrilmesi, bir başka kitabında¹³ yer alan bilgiler ile derlenerek *On Collective Memory*¹⁴(1992) adıyla

¹² Paris: Presses Universitaires de France

¹³ *La topographie légendaire des evangiles en terre sainte: Etude de memoire collective* (1941)

¹⁴ Chicago: The University of Chicago Press

yayınlanmış, Türkçeye ise *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi* ¹⁵(2016) adıyla çevrilmiştir.

Bellek üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Pierre Nora tarafından yazılan *Les Lieux de Mémoire* ¹⁶(1994) olmuştur. Bellek ile mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen Nora, fiziksel anlamda tanımlanan mekânın yanısıra tarihyazım ile ilişkili olan tüm verileri mekân olarak kabul eder. Kitabında Maurice Halbwachs'ın çalışmalarına yer veren Nora, Fransa tarihi, ulus-devlet, bellek, tarih konularına sıklıkla değinmiştir. Çalışma Fransızca'dan Türkçeye *Hafıza Mekânları* ¹⁷ (2006) adıyla çevrilmiştir.

Bu tür yayınlar, Türkiye'de bellek kavramı ile ilgili yapılan çalışmalara zemin hazırlamış, belleğin birbinden farklı konular ile birlikte kavramsallaştırılmasına imkân vermiştir. Örneğin Ali Cengizkan'ın *Modernin Saati* (2002) isimli kitabı Mimarlar Derneği tarafından yayınlanmıştır. Cengizkan'ın kitabına Uğur Tanyeli önsöz yazmış ve toplumsal bellek ile ilişkilendirmiştir. Tanyeli, Nora'nın modern toplumların bellek yerine tarihyazımı icad ettiğini ve çeşitli depolama yöntemlerini belirterek, anımsama ortamlarının (*milieux de memoire*), anımsama mekânlarına (*lieux de memoire*) dönüştüğünü belirtir. Tanyeli, depolanmaya gereksinim duyulmayan verilerin bir süre sonra anımsama mekânlarına dönüştüklerini belirtir ve 'gecikmiş modernleşen toplum' olarak nitelendirdiği Türkiye için 'anımsama mekânlarını' şöyle açıklar: (Tanyeli, 2002)

“Türkiye gibi ülkelerde, tarihyazımı belleğin bıraktığı boşluğu doldurmakta zorlanır. Bunu bir tarihyazım bunalımı olarak nitelendirmek de olanaklıdır. En vahim bunalım ise, bizatihi değişimin kendisi tarihselleştirilirken yaşanır. Modernleşmeyi vareden dönüşüm ve başkalaşımın tarihi kolay kolay yazılamaz. Çünkü, değişim ve dönüşümler adeta tanrısallaştırılmış otoritelerin iradesiyle ortaya çıkan tarihötesi sonuçlar olarak düşünölmek istenirler.” (Tanyeli, 2002)

¹⁵ Ankara: Heretik Yayınları

¹⁶ Paris: Éditions Gallimard

¹⁷ Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Tanyeli, son olarak toplumsal belleğin eksikliğinden tarihsel belleğin inşasına kadar geçen sürenin “birkaç kuşağın zihinsel emeği” ile olabileceğini belirtir ve Cengizkan’ın çalışmasının bu anlamda önemini vurgular.

Mimarlık ile toplumsal hafıza (bellek) arasındaki ilişkiyi inceleyen Alev Erkmen, *Mimarlık ve Hafıza: Osmanlı Dünyasında Geçmişin Yeniden Üretildiği Yapılar (1850-1910)* isimli doktora tezini, *Geç Osmanlı Dünyasında Mimarlık ve Hafıza: Arşiv, Jübile ve Âbide*¹⁸(2010) ismiyle kitap olarak yayınlanmıştır. Erkmen, hatırlama pratikleri sonucunda geçmişe bağlanıldığını belirtir ve bu döngüsel pratiklerin yeni anların oluşması için zemin oluşturduğundan söz eder. Bu açıdan mimarlık ve mekân kavramlarının hafıza süreçleriyle ilişki kurduğundan bahseder. Halbwachs ve Pierre Nora’nın “bellek ve mekân” anlayışı üzerinden çalışmasını gerçekleştiren Erkmen, üç farklı yapı türünün, -“Tanzimat’ın arşivi, II. Abdülhamid’in jübile yapıları ve Meşrutiyet’in âbidesi”- (Erkmen, 2010, s. 17) önemini Osmanlı mimarlığı ile bellek arasındaki ilişki üzerinden anlatmıştır. Dolayısıyla yapılar üzerinden kurulmuş bellek-tarih ilişkileri, Osmanlı dünyası içindeki değişimleri okumayı amaçlamaktadır. (Erkmen, 2010)

Toplumsal bellek ile ilgili yapılan çalışmalardan biri Nuri Bilgin’e ait *Tarih ve Kolektif Bellek*¹⁹(2013) isimli çalışmadır. Çalışma, toplumsal bellek kavramlarına teorik açıdan değinmekte, ilişki kurdukları bağlamları eşya, mekân, kent, ölüm gibi konular üzerinden incelemektedir. Örneğin kent temsilleri ile kentin belleğini İzmir örneğinde açıklayan Bilgin, toplumların kolektif bellek inşasında, temsiller üzerinden oluşturulmuş ortaklığın önemini vurgulamaktadır. Kitapta farklı zamanlarda yaptığı çalışmaların bir arada oluşunu, hatıra olarak nitelendiren Bilgin’in, grupların kent ve eşya ile kurdukları ilişkiyi –nadiren- kuralcı bir bakış açısıyla, nostaljik zeminde yorumladığı gözlemlenmektedir.

Türkiye’de toplumsal bellek ile ilgili son zamanlarda yapılmış kapsamlı çalışmalardan biri *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik*

¹⁸ İstanbul: Ofset Yapımevi

¹⁹ İstanbul: Bağlam Yayıncılık

*Üzerine Araştırmalar*²⁰ (2016) isimli derleme olmuştur. Kitapta, “Kültür Araştırmaları Derneği ve Bilkent Üniversitesi’nin 5-7 2013 tarihlerinde düzenlenen Bellek ve Kültür Sempozyumu” (Tahire Erman, Serpil Özaloğlu, 2016) için yazılmış makaleler yer almaktadır. Kitapta 8 bölüm: toplumsal bellek ve mekân ilişkisini inceleyerek, ilişkisellik ve yöntemleri bağlamında sınıflandırılmıştır. Örneğin toplumsal belleği, tarih ve tarihyazını üzerinden inceleyen Ahu Tunçel, toplumsal bellek kavramının ideolojik boyutundan *Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak* isimli makalesinde söz etmiştir. Tunçel’e göre toplumsal bellek inşası, iktidarlar tarafından ortalığa çıkarılması/gizlenmesi öngörülen kararlar ile sağlanır. Ulus-devlet örneği ile Tunçel, toplumsal bellek yaklaşımını şöyle belirtmiştir:

“Özellikle kuruluş aşamalarında ulus-devletlerin söylemleri bireylerin anlatacağı ve nesiller boyu aktaracağı tarihi yazarken, aynı zamanda bu yazım işlemiyle bireylerin kendilerini ortaya koyacakları yeni kimliği de kurmuş olurlar. Böylece bireyler kendi hikayelerini her anlattıklarında toplumsal ve siyasal iktidarın da yeniden üretimine katkı sağlarlar. Kimliğin bilinçli olarak üretilmesini amaçlayan bu süreçte bellek belletilen haline gelir.” (Tunçel, 2016, s. 24)

Aynı kitapta yer alan bir başka makalede; Pelin Çetken tarafından toplumsal bellek ve kent mekânları/toplumsal dönüşüm kavramlarını *Sil Baştan Yaşayan Kent ve İnsanları* ismi ile incelenmektedir. Kent belleğinin, o kentte yaşayan insanlarla üretildiğini savunan Çetken, yıkıma maruz kalan bölgelerde kent hafızasının yitirildiğini belirtmiş, kentlilerin de aynı oranda hafızalarının yok olduğunu savunmuştur. Çetken bellek ile kent arasındaki ilişkiyi şöyle aktarmaktadır:

“Kentin hafızası o kentteki tüm yaşantıları barındırdığı, yaşayanlar için bir referans noktası olduğu için ayrı bir önem kazanır. Kent sürekli dönüşen bir şeydir ve hafızası tüm olup biteni onun hikayesine ekler. Kentin yaşayanlarının hafızası da o hikâyeden çeşitli tortuları alır ve hepsi bir kervan misali zamanda yolculuklarına iç içe geçmişesine devam eder. [...] Öte yandan ‘Kent geçmişle kalsın, hiç değişmesin, herşey aynı kalsın’ tavrı da aslında bugünü silmekle eşdeğer bir tavidir. Kentin zamanını dondurmak onu başka bir yolla bir nostalji metası olarak tüketime açmak demektir. Asıl mesele ‘Yesterday’ şarkısını fon müziği yapmadan bugünü kurabilmektir.” (Çetken, 2016)

²⁰ İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Kıtapta yer alan araştırmaların -hemen hepsi- toplumsal bellek üretimlerini mekân ilişkisi üzerinden incelemiştir. Çalışmalarda yer alan hatırlama pratikleri çeşitli ölçeklerde ve sosyal koşullar ile aktarılmıştır. Sonuç olarak hatırlama eylemlerinin gün geçtikçe unutma eylemlerine dönüştüğü ve ‘hatırlayan’, ‘hatırlatılan’, ‘hatırlanan’ yerine, ‘unutana’, ‘unutturulan’, ‘unutulan’ kelimelerinin sıklıkla vurgulandığı grlmştir.

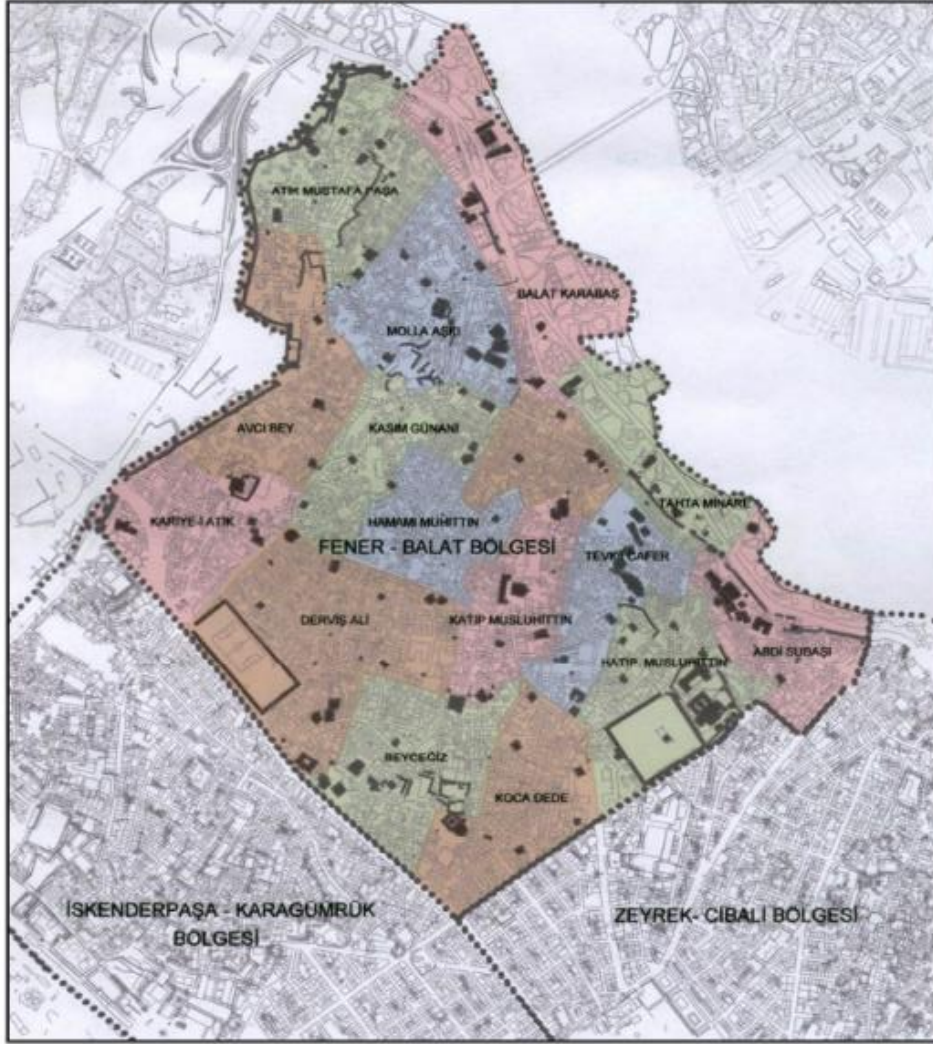
Hafıza ile mimarlık ilişkilerinin incelendiği bir başka çalışma ise Nilüfer ymen zak’a ait *Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı: Bellekte Mekânsal öğeler* (2008) isimli doktora tezi olmuştur. Mimarî unsurlar bağlamında ev algısı kavramının bellek belirleyicisi olduğu düşüncesinden yola çıkarak hatırlama eylemlerinde ne şekilde ortaya çıktığını araştırmıştır. Ev ile ilgili olarak çocukluk anılarında hatırlama edimleri ile mimarînin toplumsal bellekteki rolleri irdelemiştir. 17 bireyin katılımcı olduğu çalışmada konut tasarımı, sosyal analizler gibi çeşitli sonuçlara varan zak, Halbwachs’ın toplumsal bellek kavramını şöyle desteklemiştir: “[...] yaşadıkları dönemin toplumsal ve kültürel olaylarını, gelenek ve alışkanlıklarını, komşuluk ilişkilerini, oyunlarını ortak payda altında birleştirmişlerdir.” (zak, 2008)

IV. BÖLÜM

FENER-BALAT ÖRNEĞİ ÖZELİNDE MEKÂNIN BELLEĞİ

4.1 Fener ve Balat'ın Belleğinde: Değişim Süreçleri: Geçmişten 1985'e Kadar

Fener-Balat, İstanbul'un Fatih semtinde Haliç'e kıyısı olan bir Tarihî Yarımada'da bulunan bir bölgedir; konumu çevre bölgelere göre şöyle tanımlanabilir: bölgenin kuzeyinde Ayvansaray, güneyinde Cibali, doğusunda Haliç, batısında Çarşamba yer almaktadır. (Şekil 4.1)

Şekil 4.1 Fener-Balat bölgesi sınırları – “Tarihi Yarımada Koruma amaçlı İmar Planı, 2002” (Şahingür, 2005)

Fener²¹ ve Balat²² bölgelerinin bitişik konumları nedeniyle birbirlerine olan sınırları tanımlı değildir. Bölge ile ilgili yapılan çalışmalarda Fener-Balat çoğunlukla beraber ele alınmakta, hatta Ayvansaray bölgesi ile birlikte görülmektedir. Günümüzde Fener ve Balat arasındaki fiziksel geçişi Dimitri Kantemir Müzesi'nden Balat Kültür Evi'ne ulaşımı sağlayan Vodina Caddesi sağlamaktadır.

Fener-Balat bölgesinin geçmişi farklı toplumsal grupların yerleşmesi ile belirginleşmiştir. Bu anlamda farklı kültür pratikleri bölgenin kentleşme sürecini oluşturmuştur. Bölgede toplumsal grupların varlıklarına/bir zamanlar varlıklarına ait yapılara günümüzde hala rastlanmaktadır. Fener ve Balat Bölgesi bu açıdan çeşitli grupların hangi iletişim yöntemlerinde neleri varetmiş olduğunu bilmek, mevcut durumun analizi açısından önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Fener ve Balat bölgelerinde yer alan dinî ve kültürel yapılar, hamamlar, evler, dehliz ve tüneller, yollar; inşa edilme süreçleri, kullanım alanları, yok olma halleri ve tarihyazımsal verilerle toplumsal yapının inşa süreçlerini oluşturmaktadır.

4.1.1 Fener

Fener ve Balat bölgesi ile ilgili tarihsel verilerde, iki bölge ayrımını daha keskin olduğu görülmektedir. Fener bölgesi ile ilgili ilk kaynak Marc-Philippe Zallony tarafından yazılmış *Essai sur les Fanariotes* (1824) isimli kitaptır. Zallony kitabın önsözünde Fener'de yaşayan Rumlardan bahsederek tarihlerini aydınlatmayı amaçladığını, Yunanlı olma kavramına katkı sağlamak amacıyla yazdığını belirtmiştir. (Zallony, 1824)

Zallony İstanbul'daki Rum nüfusun Fener'de yaşadığından, Fenerli Rumlar²³ olarak söz eder. Fenerli Rumlar, Fener'de yaşayıp, Pera'ya taşınan Avrupa

²¹ Fener Rum Erkek Lisesi, Tur-ı Sina Metokhiomu, Kantemir Sarayı ,Aya Yani Metokhi Kilisesi, Sveti Stefan Bulgar Kilisesi, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Bulgar Eksarhhanesi, Aya Yorgi Metokhi Kilisesi, Vlah Sarayı Kilisesi, Maria Muhliotissa Kilise, Mesneviyhane, Aya Yorgi Kilisesi, Maraslı Rum İlköğretim Okulu, Yuvakimyon Rum Kız Lisesi

²² Balat Yanbol Sinagogu, Panaya Balino Kilisesi, Ferruh Kethuda Camii, Selanik Sinagogu, Surp Hreşdagabet Ermeni Kilisesi, Ahrida Sinagogu, Hızı Çavuş Camii, Çana Sinagogu, Tahta Minare Hamamı, Aya Strati Kilisesi, Hacı İsa Camii, Tahta Minare Camii, Yusuf Şücaüddin Camii

²³ Zallony, Yunanca aslına sadık kalarak "Fanariotes" olarak bahseder.

Büyükelçileri'nin evlerinde yaşamışlardır. Büyük Patrik ve kilise meclisinin Fener'de yaşıyor olması Rum Ortodoks nüfusun bu bölgede yaşamalarının önemli bir sebebini oluşturmuştur. Fenerli Rumların, Pera'da yaşayan Franklar gibi meslekler icra ettiğinden ve ayrıca yabancı dillere hakim olma özelliklerinden bahseder. Zallony, bu dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşayan müslümanların Kuran'ın dilinden başka dil öğrenmemeleri geleneğini eleştirmiş, devlet işlerinde tercümanlara olan ihtiyacı bu sayede vurgulamıştır. (Zallony, 1824)

17. yüzyılda İstanbul'da yaşayan Rum nüfus geleneksel mesleklerini bırakıp tercümanlık yapmayı tercih etmişlerdir. Bu sayede Osmanlı bürokrasisine giriş yapmışlardır. Bu dönemde 'Fenerli Rumlar' olarak anılan grubun 1669-1821 yılları arasında Osmanlı Devleti, yabancı elçilikler ve danışmanlar için görev yaptıklarından söz edilmektedir. (Britannica, 1998)

Eğitim anlamında Fener-Balat, farklı sosyal gruplara hitap eden bir alana sahiptir. Başka diller ile kurulmuş bağlantılar Osmanlı Devleti için hem tercümanlık kültürünü oluşturmuş, hem de çeşitli kültürlere alan tanımıştır. Bu anlamda günümüzdeki adıyla Fener Rum Erkek Lisesi, bölgedeki eğitim için Patrikhane'den desteğini almış olan bir geçmişe sahiptir. 10. yy'da Patrikhane Akademisi olarak Havariler Kilisesi'ne²⁴ bağlı bir eğitim kurumu olmuştur. 19. Yy'a kadar Patrikhane çevresindeki yapılarda eğitim verir. Eğitim kurumu 1881 yılında inşa edilen ve günümüz görüntüsünü alan binaya 1883 yılında yerleşmiştir. Ayrıca yapının mimarı K. Dimadis bu okulun eski mezunlarından. (Özbilge, 2006)

'Kırmızı Mektep' olarak da bilinen bu yapı; Fener bölgesinin neredeyse en bilinen imgesi haline gelmiş; ölçek, form, renk gibi mimarî öğeleri ile pek çok kez Patrikhane'nin bu yapı olduğu yanlışlığını meydana getirmiştir. İnternet arama kanallarından *Google Görseller* bölümünde aratılan²⁵ 'Fatih Fener' sözcüğü tek sayfada 377 farklı sonuç vermiştir, bu sonuç içindeki 60 farklı sonuç Fener Rum Lisesi'ni içermektedir. Eğitim kurumu olarak çeşitli yılları ve eğitim alan kişi

²⁴ Günümüzde Fatih Camii

²⁵ Son erişim: 19 Eylül 2017

sayısını, internet haberi üzerinden günümüzdeki mevcut durumu değerlendirmek mümkün gözükmemektedir:

“Mezun olduğu okulda bugün öğretmenlik yapan Kostas Kiracopoulos, ‘Arşiv kayıtlarına göre okul mevcudu 1965’te 250’lere kadar inmiş. Düşüş 1984’e kadar devam etmiş. 1985’teyse okulun sadece 8 öğrencisi kalmış [...] Okulun 1987’de karma liseye dönüştürülmesi ve ücretsiz yemek-servis hizmeti verilmeye başlanmasıyla öğrenci sayısı 75’i buldu. 1990’dan sonraysa okulun mevcudu 50-60 öğrenci ortalamasında kaldı. Halen okulun orta öğretim ve lise kademesinde 51 öğrencisi bulunuyor. Bazı sınıfların yalnızca 3 ya da 4 öğrencisi var.” (Yumurta, 2012)

4.1.2 Balat

Fener ile beraber anılan Balat semti, Fener ile Ayvansaray arasında yer alan bölge olarak tanımlanır.

Sevilla’da²⁶ Müslüman hakimiyetin zayıflaması ve beraberinde çıkan dinî tartışmalar (1391) Yahudi nüfusun Hristiyan olmaya zorlanması ile yağmaya dönüşmüştür. 1492’de Granada’da Müslüman hakimiyetinin son bulması ile İspanya’daki otorite biçim değiştirmiştir ve Yahudi nüfusa yapılan din değiştirme baskısı artmıştır. Kral Ferdinand ve Kraliçe Elizabeth²⁷, 31 Mart 1492’de ilân ettikleri ferman ile 2 Ağustos’a kadar Yahudi nüfusun ülkeyi terketmeleri gerekmektedir. (Besalel, 2014)

Bu tarihe kadar Yahudi nüfus, İspanya’dan Fransa, İngiltere, İtalya, Portekiz ve Türkiye’ye göç ettiler. (Yeşildal, 2006) Portekiz’e yerleşen Yahudi nüfusa geçici izin verilmiş ya da ağır işlerde çalıştırılmıştır. 1492’de Portekiz’den²⁸ kovulan Yahudi nüfus Türkiye’ye göçmüştür. Dönemin padişahı II. Bayezit Yahudi nüfusu kabul ederken şunu belirtmiştir: “Aragon kralı Ferdinand’ı nasıl akıllı olarak

²⁶ İspanya - Endülüs Özerk bölgesinin merkezidir.

²⁷ Aragon Kralı Ferdinand ile Castille Karlıçesi Elizabeth evlenerek devletlerini birleştirmişlerdir. (1479) (Besalel, 2014)

²⁸ Bu dönemde Portekiz kralı Manuel, İspanya kralının kızı Isabella ile evlenmek istemiş ve Isabella evlilik için Portekiz’den tüm Yahudilerin kovulmasını şart koşmuştur. (Bir Millet’in İspanya’da Sürgün Hikayesi, 2008)

nitelendirirler? Kendi ülkesini fakirleştirirken, benim ülkemi zenginleştirdi.” (Bir Milletın İspanya'da Sürgün Hikayesi, 2008)

15.yy'ın ortalarından itibaren²⁹ Yahudi nüfus Balat semtine yerleştirilmiştir. Balat'ta bulunan ve 15.yy başında inşa edildiği bilinen Ahrida Sinagogu³⁰ Yahudi nüfusun Balat'a yerleştirilmesinde önemli bir unsurdur. (Besalel, 2014)

1599'da Rodos'tan İstanbul'a göçen Yahudi nüfus Balat'a yerleşmiştir. İstanbulun en büyük yangınlarından biri olan Ayazmakapı yangınından (1660) sonra, evleri yanan Yahudi nüfus Balat'a yerleşmişlerdir. (Güleryüz, 2016)

Osmanlı Devleti süresince yaşanan dini anlaşmazlıklar ve Cumhuriyetin ilanından sonra gelişen birtakım olaylar Yahudi nüfusun yerleştikleri yer(ler)den göç etmelerine sebep olmuştur. İsrail Devleti'nin (1948) kurulması ile Yahudi nüfusun Balat ve diğer bölgelerden göç etmesine sebep olmuştur.

19. ve 20. yy'da azınlıklara yönelik çeşitli devlet politikaları ya da ayaklanmalar, Fener-Balat ve başka bölgelerde yaşayan gayrimüslimler açısından göç sebeplerini oluşturmuştur. Mora İsyanı (1821) ile Osmanlı'da yapılan ayaklanma sonucu ilk bağımsız devlet kurulmuştur. İslahat Fermanı (1856) ile azınlık haklarını korumaya yönelik bir politika izlenmiş, müslim ve garimüslim nüfusun haklarının eşitliğini savunan çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası (1928), Trakya Olayları (1934), Varlık Vergisi (1942), 6-7 Eylül Olayları (1955); “Türkleştirme” ve tek tip vatandaş oluşturma amaçlı azınlık nüfusa uygulanan politikalarlardır. Ortak sonuç ise; azınlık nüfusun çeşitli kayıpları ve yaşadığı bölgelerden göç etmeleridir.

Fener-Balat'ta gerçekleşmiş yangınlar da bölgedeki nüfusun göç etmesi için önemli bir neden olarak gösterilmektedir. Doğal afetlerin sosyal ilişkileri etkileme sürecine

²⁹ İstanbul'un Fethi-1453

³⁰ Haham Rav Yeuda Adoni, Hürriye Gazetesi'ne verdiği bir röportajda Ahrida Sinagogu hakkındaki bilgileri şöyle aktarmıştır: “Eskiden Yahudi nüfusunun en yoğun olduğu Balat'taki Ahrida Sinagogu, İspanya'dan göçümüzden önce yapılmış bir sinagogdur. Şu anda Balat'ta bir tek orası açık.” (Kalkan E. , Balat'ta Üç Yahudi, 2001)

örnek olarak 14 Eylül 1509 depremi verilebilir. 45 gün süresince artçı sarsıntılılarıyla devam etmiş bu depremde Haliç içerisinde yer alan Fener-Balat Bölgesi durumdan fazlasıyla etkilenmiştir. Toplam kayıp kayıtlara şu şekilde geçmiştir: “13.000 kişi yaşamını yitirmiş, 109 camii, 1070 ev yıkılmıştır.” (Hoşgören, 2000, s. 8)

4.1.3 Mora İsyanı - 1821

Fransız Devrimi'nden (1789) sonra özellikle Avrupa'daki düşünce sistemi rasyonalist/akılcı yönden ilerlemekteydi. Ulus-devlet ve milliyetçi düşünce yapısı, ulusların kendi kimliklerini sorgulamasına neden oldu. 18. yy. da yaygınlaşan bu düşünce sistemi 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti içindeki ayaklanmalarla sonuçlandı. Avrupa'nın desteğini alan Rum nüfus, Avrupa'nın özgür düşünce ve demokrasi alanındaki düşünce kaynağı olma fikrini önplanda tutmuşlardır. Bağımsız devlet kurmak isteyen Rum nüfus önce Eflak-Boğdan'da sonrasında ise Mora'da ayaklanma başlatmışlardır. Ayaklanma, önce Rumlara özerklik tanınması sonrasında ise tam bağımsızlık ile Yunan Krallığı olarak tanınmasıyla sonuçlanmıştır. (Bayrak, 1999)

Mora İsyanı döneminde Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı Fener bölgesi Esra Özsüer tarafından şöyle açıklanmıştır:

“1699 Karlofça Antlaşması ile gerileme sürecine giren Osmanlı, dış güçler karşısında bürokratik meselelerde faaliyet gösterecek usta diplomatlara ihtiyaç duymaya başladı. Osmanlı dış politikasının yürütülmesinde etkin rol oynayan bu diplomat grubunu da baş tercümanlık bürosunu tekelinde bulunduran Fenerliler oluşturuyordu. Fenerliler aynı zamanda Osmanlı donanmasının amirali Kaptan Paşa'nın da tercümanlığını yapıyordu. Böylesi bir yetkiyi ellerinde bulundurmaları Osmanlı donanmasına pek çok denizci veren Yunanların yaşadığı Ege Denizi adalarının da de facto valileri olarak davranmalarını sağlamaktaydı. 18. yüzyılda Tuna'nın Eflak ve Boğdan eyalet yöneticiliği Fenerlilerin denetimi altında bulunduğu Yunan Aydınlanmasında önemli rol oynayan Fenerliler, İmparatorluk içerisinde ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduran zümre idi.” (Özsüer, 2016)

Bu ayaklanma sonucunda Güney Yarımadada'daki Rum nüfus Osmanlı Devleti'nden ayrılarak ilk bağımsız devlet kuran topluluk olmuştur. (Bayrak, 1999)

4.1.4 Islahat Fermanı – 1856

Fransız Devrimi'nin (1789) etkileri Osmanlı Devleti'nde her milletin kendi bağımsızlığını istemesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Islahat Fermanı (1856) gayrimüslimler ile müslümanların eşit haklara sahip olduklarını belirtmek amacıyla yayınlanmıştır. (Besalel, 2014)

Islahat Fermanı (1856) metninde; yayınlandığı dönem öncesinde gayrimüslimlere verilmiş hakları değiştirmeden, 'çağdaş' düşüncelerle yenilenmesi esas alınmıştır. Çalışma alanlarında, sokakta, yazışmalarda "dil, din, mezhep" ayrımına varacak herhangi söz ya da davranışı yasaklamış, din değiştirme ve bu davranışa zemin hazırlayan eylemleri yasakladığını bildirmiştir. Fermanda vergilerin eşit alınacağı belirtilmiş askerlik ve kanunî hakların eşit olması gerektiği açıklanmıştır. Cemaat liderlerinin atanma süresini 1 yıl ile sınırlandırmış, yapılacak görüşmeler sonucunda atanması öngörülmüştür. Avrupa'nın bilim teknoloji anlamında üstünlüğünden faydalanmak ve tarım ticaret gibi alanlarda kolaylık sağlayan yöntemler uygulanacağı açıklanmıştır. (Islahat Fermanı-(Günümüz Türkçesi), 2013)

Bu ferman hem Osmanlı içinde oluşabilecek etnik gerilimi engelleme hem de Avrupa'nın Osmanlı da yaşayan gayrimüslim nüfusu bahane ederek içişlerine karışmasını engellemeyi amaçlamıştır. Ancak önceki dönemlerde din ve mezhep gruplarına ayrı haklar tanınmış olması, gruplararası eşitliği öngören fermanın farklı biçimlerde yorumlanmasını sağlamıştır. Örneğin bu ferman öncesinde devlet memuru olabilen Rum nüfus, ferman sonrası diğer din ve mezhep gruplarıyla eşit haklara sahip olmuş ve bu durumu "kısıtlama"³¹ şeklinde değerlendirmiştir.

³¹ <http://www.megarevma.net/patrikhane.htm> (Son erişim: 8 Şubat 2018)

4.1.5 Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası – 1928

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda, Tek Parti döneminin karakterini oluşturma amaçlı çeşitli politikalar uygulanmış, bunlardan biri de azınlık nüfusu Türkleştirme politikası olmuştur. "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası, Dâr-ül-fünûn Hukuk Fakültesi öğrencilerinin 13 Ocak 1928'de yaptıkları kongrede oluşmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan her grubun Türk dilini konuşarak Türk kültürünü benimsemesi fikrini dayatmaktadır. Tek tip Türk vatandaşı oluşturma isteği gündelik yaşamda ana dili Türkçe olmayan nüfus açısından çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir. Türkçe konuşmayı tavsiye eden tabelalar, bilinçlendirme amaçlı yapılan konferanslar, yabancı gazetelere karşı gösterilen tepkiler gayrimüslim nüfusun yaşadığı zorluklara örnek olarak gösterilebilir. (Bali, 2000)

Rıfat Bali, *Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri* isimli kitabında *Hareket* gazetesinin azınlıklar için son derece sert politikasını içeren haberi kullanmıştır:

"Vatandaş! Bunları unutma; 1) Her işte ve her yerde Türk malı kullan 2) Türk mağazalarından alışveriş et 3) Türkçe konuşmayana cevap verme 4) Türkiye'de herkesten fazla hakkın olduğunu bil." (Bali, *Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri*, 1999)

Dil ve kültürel değerlere karşı bu tutum gayrimüslimlerin alışık olmadığı ayrılıklara sebep olmuştur. "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası herhangi bir tarih aralığında olmamakla birlikte yasal anlamda kısa sürmüş olup düşünce olarak etkisinin uzun sürdüğünden bahsedilmektedir. Tek tip vatandaş oluşturma politikasının sonuçlarından biri, Ladino³² dilinin neredeyse tamamen unutulması olmuştur. (Demirel, 2014)

³² İspanya'dan göçen (1492) Seferad Yahudileri'nin konuştukları dil.

4.1.6 Trakya Olayları – 1934

Tek tip vatandaş oluşturma fikri bu dönemde de devam etmiş, Mussolini'nin Asya ve Afrika devletleri için yaptığı planlar Ege Adaları'nı silahlandırmayı içermektedir. Bu durum Balkan ülkelerinde hareketlenmelere sebep olmuş, Türkiye için savaş ihtimalini gündeme getirmiştir. 2510 Sayılı İskân Kanunu dahilinde 14 Haziran 1934'te kabul edildi.³³ Bu kanun “Türk kültürlü nüfusun yoğunlaşması istenen mıntıkalar”, “Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan mıntıkalar”, “Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamete yasak mıntıkalar” şeklinde tek tip vatandaş fikrini barındırmaktadır. Bu Kanun'un 9. Maddesi herhangi bir tanımlama olmadan her tip azınlık politikasının tabanını oluşturur niteliktedir. (Hür, 2016)

“Türkiye tabiiyetinde bulunan gezginci çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri, toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirme sureti ile Türk kültürlü köylere dağıtıp yerleştirmeye; casuslukları sezilenleri sınır boylarında uzaklaştırmaya ve ecbnebi tebaası gezginci çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri milli sınırlar dışına çıkarmaya Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.” (Resmi Gazete, 1934)

Bu dönemde Türkleştirme isteği ve Almanya'nın Yahudilere karşı olan tutumu, Türkiye'nin azınlıklara karşı olan politikasında da görülmüştür. Aynı zamanda 2510 Sayılı İskân Kanunu bu politikayı meşrulaştırmıştır. Bu politika ilk olarak Çanakkale'de “Yahudi nüfus ile alışveriş yapmamayı” öngördü. Sonrasında Edirne, Keşan, Uzunköprü, Babaeski, Lüleburgaz ve Kırklareli bölgelerinde benzer durumlar görülmüştür:

Yahudi nüfusun Keşan'dan 1, Uzunköprü'den 3 gün içinde uzaklaşması istenmiştir. Bu bölgelerden gitmeleri istenen Yahudi nüfusun İstanbul'a gitmesi istenmiştir. Edirne'de Yahudi nüfusa ait ev ve dükkanlar yağmalanmış, fiziksel şiddet görmüşlerdir. (Hür, 2016)

Buradaki amaç bölgedeki Yahudi nüfus için panik ve tehlike ortamı oluşturarak, bölgeyi kendi istekleri ile terketmelerini sağlamaktır. Buradaki amaç, Yahudi

³³ 2510 Sayılı İskân Kanunu (14 Haziran 1934), Resmî Gazete'deki haliyle Ek.1'de bulunmaktadır. (Resmi Gazete, 1934)

nüfusun Trakya bölgesinde askerî güçlendirmelerin yapıldığı bir dönemde tehlike devlet için tehlike oluşturmasydı. Bir diğer amaç ise Trakya'da Yahudi nüfusun ticari ilişkileri sonlandırmaktır. (Bali, Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri , 1999)

4.1.7 Varlık Vergisi - 1942

Varlık Vergisi Kanunu, İkinci Dünya Savaşı döneminde aşamalardan³⁴ oluşan uygulamadır. (Aktar, 2011)

Savaşın başlamasıyla birlikte seferberlik ilân edilen Türkiye'de 1 milyon kişi silahlanmıştır. Tarım vb. üretim faaliyetlerinde bulunan kişilerin silahlanması ve güvenlik anlamında yapılmış harcamalar ülke ekonomisinin aksamasına sebep olmuştur. İthalat-ihracatın oranının düşmesi ve beraberinde düşen gelir miktarı, Varlık Vergisi uygulamasına geçilmesinde en etkili payı oluşturmuştur. (Aktar, 2011)

İsmet İnönü bu dönemde devletin masrafları karşısında para basma gibi “enflasyonist” politikaları benimsemiştir. Bu durum karşısında çeşitli çözümler aranmış, vergi arttırma ile enflasyondan kurtulma yöntemleri denenmiştir. Artış yapılan vergiler doğal sınırına ulaştığından “vergi mükellefi” artışı ya da vergi alınmamış grupları gözden geçirmek çözüm olarak belirlenmiştir. Artan vergiler ve yüksek enflasyon İstanbul basını tarafından tartışılmaya başlanmış, “karaborsa ticaretin” gayrimüslim grubun işine yaradığı belirtilmiştir. Örneğin ekonomide yapılması planlanan bu değişiklik, Maliye Bakanı Fuat Ağralı tarafından TBMM'de

³⁴ “Kanun teklifinin hazırlanışı; TBMM'de kabulü, kanunun o dönemin gazeteleri tarafından desteklenmesi; kimin ne kadar vergi ödeyeceğini tespit eden komisyonların çalışma biçimleri; en fazla bir ay ile sınırlandırılmış ödeme süresi; bu süre içinde vergi borcunu ödeyemeyenlerin mallarının haczedilerek icra yolu ile satışı ve bütün bunlara rağmen vergi borcunu ödeyemeyen mükelleflere borçlarını “bedenen çalıştırarak ödetmek” amacıyla Erzurum-Aşkale veya Sivrihisar çalışma kamplarına gönderilmeleri gibi aşamalardan oluşmaktadır.” (Aktar, 2011)

yaptığı konuşmada belirtilmiştir. (Mayıs, 1942) Konuşma, “fevkalade kazançları” vergilendirmek üzere kanun teklifi hazırlanacağı yönünde olmuştur. (Aktar, 2011)

Ayhan Aktar, Varlık Vergisi uygulamasında basın ile devletin birbirini destekleyen düşünce yapısını açıklamak amacı ile Ağralı'nın yaptığı konuşmanın sonrasında Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan* gazetesindeki yazısına (29 Mayıs 1942) yer verir. Yazının bir kısmı şöyledir:

“Aşağı yukarı aynı mevkide olan Türk ve azlık ticarethanelerinin ve fabrikalarının aynı senelere ait kazanç vergileri şöyle bir gözden geçirilsin, derhal görülecektir ki kazanç, muamele ve istihlâk vergileri gibi türlü vergilerde azlıkların ve Levantenlerin tediye nispeti (ödeme oranı) umumi olarak daha aşağıdadır.” (Aktar, 2011, s. 83)

11 Kasım 1942'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu TBMM'de ülkenin mevcut ekonomisi ile ilgili konuşma yapmıştır. 9 maddelik “ekonomik tedbirler paketinden” bahsedildikten sonra çoğunluğu basına kapalı toplantı yapılmıştır. Kanun³⁵ 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bu kanun toplam bütçenin üçte birinin 30 gün içinde ödenmesini belirlemiştir. Bağımsız komisyonlar kurularak vergiyi ödeyecek kişileri ve vergi miktarını belirlemiştir. (Aktar, Varlık Vergisinin Hikâyesi, 2016)

Kanunun 12. Maddesi belirlenen verginin 15 gün içinde ödenmesini içermektedir. Aksi olursa 1 hafta ya da 15 gün fazladan süre verilmekte, ilk hafta için %1 ikinci hafta için %3 faiz uygulaması yapılmıştır. Ödeme yapamayan kişilerin ilk olarak mallarına haciz gelmiş ve eşya satışları ile belirlenen rakama ulaşılmaya çalışılmıştır. Belirlenen rakama ulaşamadığı noktada İstanbullu gayrimüslimlerden oluşan 32 kişilik bir grup Aşkale'ye bedenen çalışmak üzere gönderilmiştir. Aktar, sonuç olarak Aşkale'ye toplam 1229 kişinin gittiğinden ve tamamının gayrimüslim olduğundan söz eder. (Aktar, Varlık Vergisinin Hikâyesi, 2016)

³⁵ 4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu (11 Kasım 1942), Resmî Gazete'deki haliyle Ek.2'de bulunmaktadır. (Resmî Gazete, 1942)

4.1.8 6-7 Eylül Olayları – 1955

6 Eylül 1955 tarihinde Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve yapılan bombalı saldırı haberi önce devlet radyosunda, ardından *İstanbul Ekspres* isimli gazetede yer alarak hızla yayılmıştır. Önce Taksim Meydanı’nda toplanan bir grup öğrenci ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti protesto eylemi yaparak, İstiklâl Caddesi’nde işyeri sahibi olan gayrimüslimlerin mallarına zarar vermeye girişmiştir. Olaylar onun ardından gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı semtlere³⁶ yayılmıştır. Kıbrıs sorunu bahane edilerek gayrimüslim nüfusa karşı kışkırtmalar yapıldığı söylenebilir. Saldırıyı gerçekleştiren kişi sayısının toplam 100.000 civarında olduğu bilinmektedir. (Güven, 2005)

Saldırılar sonucunda 1000 konutun tamamen, 2500 konutun kısmen tahrip edildiği belirlenmiştir. Toplam olarak 3500 konut zarara uğramıştır. 15.000 civarında aile zarar görmüştür. İstanbul’da zarar gören aile sayısı ve semtler bölgelere göre (Ek.3) şöyle sınıflandırılmıştır: “Eski Şehir, Yeni Şehir, Boğaziçi Avrupa yakası kıyı bölgesi, Boğaziçi Avrupa yakası kıyı bölgesi (üst bölümü) ve Marmara Denizi’ne kıyısı olan bölgeler”³⁷ (Vryonis, 2005, s. 235)

Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* (2005) isimli çalışmasında saldırılara bizzat maruz kalmış/şahit olmuş kişilerle mülakat yapmıştır. Planlı olarak yapılan saldırılara³⁸ bir örnek olarak Yorgo Adosoğlu ile yaptığı mülakatın bir kısmı şöyledir:

"Yüksekkaldırım'da bir Yahudi, o kargaşada kendi levhasını bir Türk dükkânının tabelasıyla değiştirdi. Yahudinin dükkânına hiçbir şey olmadı ama Türkünki yağmalanmıştı. Sonra komşusuna dedi ki 'Ne vapalım, senin insanların bunu yaptılar.' Ama

³⁶ Bu semtleri Speros Vryonis *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955 and the Destruction of the Greek Community of Istanbul* (2005) isimli çalışmasında şu şekilde belirtmiştir: Aksaray, Altı Mermer, Ayvansaray, Bakırköy, Balat, Belgratkapı, Cibali, Edirnekapı, Fener, Kumkapı, Langa, Muhli, Salmatobruk, Samatya, Sarmaşık, Yedikule, Yenikapı, Yeşilköy ve İstanbul sur duvarları bölgesi.

³⁷ Old City, New City, European shore of Bosphorus, Metropolitanate of Derkon (European shore of the upper Bosphorus) and Metropolitanate of Derkon (European shore of the Sea of Marmara)

³⁸ Gayrimüslim nüfusun mülk duvarlarına yapılan işaretlemeler, devlet radyosu haberi yayımlamadan sokakta gözlemlenen karmaşa, 3 Eylül 1955 tarihinden itibaren İstanbul’a başka şehirlerden polislerin sevk edilmesi ve saldırıları gören polislerin müdahale etmemesi, gayrimüslim nüfusun bulunduğu bölgelere ulaşmada koordinasyonun hızlı sağlanması. (Güven, 2005)

garip hatalar da oluyordu. Benim bir profesör arkadaşım vardı Muayenehanesinin üzerinde Doçent Dr. diye bir levha yazılmıştı. Doçent kelimesini gayrimüslim bir isim zannedip muayenehanesini tahrip etmişler.” (Güven, 2005, s. 16 - 17)

Bu olayları ele alan bir internet haberinde, 6-7 Eylül Olayları ile ilgili şöyle bir sayısal bilanço aktarılmıştır: “İki gün süren olaylarda İstanbul’da 16 Rum öldü³⁹, onlarcası yaralandı, 73 Rum kilisesi, 1 havra, 8 ayazma, 2 manastır yakılıp yıkıldı. Kimi saptamalara göre 50, kimisine göre 200 gayrimüslim kadına tecavüz edildi.” (Vardar, 2014)

6-7 Eylül 1955 Olayları’nda yaşanan toplumsal gerilimde gayrimüslim nüfusun yaşadığı pek çok bölge gibi Fener-Balat bölgesi de zarar görmüştür. (Tablo 4.1)

Fener (Phanarion)	Balat
-Aile: 314 adet -Ekümenik Patriklik Yerleşim Alanı: Aya Yorgi Patyriklik Kilisesi -Okullar: Megalê tou Genous Schôle (Gymnasion), Iôkeimeion Kız Okulu, Marasleios İlkokulu Okul beslenme programı -Philoptokhos Adelphotês Kültür Kulübü	-Aile: 24 adet -Taksiarhis Kilisesi İlkokul -4. Sınıf beslenme programı -Yoksullara giyim yardımı ligi

Tablo 4.1 6-7 Eylül Olayları’nda Fener ve Balat bölgesinin zarar istatistikleri (Vryonis, 2005, s. 573 - 575)

Rum nüfusun ve Fener Rum Patrikhanesi’nin Fener’de olması bölgenin hem fizikî hem de sembolik olarak şiddete maruz kalmasına neden olmuştur. Balat ise hem gayrimüslim nüfusun ikâmet ettiği hem de ticaret alanı olması nedeniyle hedef yapılmış olmalıdır. Yağmaya ve yıkıma maruz kalan bölgede; 8 fırın, 10 kasap, 10 balıkçı, 15 bakkal, 10 meyhane, 2 açık hava 1 kapalı sinema ve çeşitli dükkanlar yer almıştır.

(Tablo 4.2)

³⁹ Farklı kaynaklarda ölen kişi sayısı 16 ila 37 arasındadır. Ölen kişilerin isimleri ve titrleri Ek.4’te bulunmaktadır.

Balatyan Caddesi		
İsim (mülk sahibi)	Dükkan türü	Sokak Numarası
Giannês Karagiannês	Kasap	130
Fôrês Troumpoulas	Kasap	128
Giannês Kioseoglou	Manav	126
TheodoreGrêgorios Michaêlidês	Manav	120
Panagiôtidês Brothers	Kasap	118
Nikolas Aivatoglou	Kasap (ticarî)	91
Geôrgios Chourmouziadês	Sosis dükkanı	89
Petros-Fôtês Brothers	Bakkal	103
Siderês Liaze	Mağaza	72
Balat Vodina Caddesi		
Ananias and Iakôvos Tachmintzoglou	Restoran	173
Michalês Serafeimidês	Saat tamircisi	165
Vasileios Oxousoglou	Bakkal	157
Alekos and Kôtsos Mitselês	Bakkal	139
Galimitês Rodokanakês	Ayakkabı dükkanı	127
Antônios and Nikolaos Mangos	Bakkal	226
Paulos Orfanidês	Bakkal	228
Alexandros Chatzopoulos	Muayenehane	174
Geôrgios Rossos Tsalikidês	Simitçi	125
Alekos Alexandridês	Terzi	122
Manôles Melitaios and Êraklês Poulês	Terzi	116
Balat Leblebiciler Caddesi		
Theofilos Trouboulas	Kasap	2
Geôrgios Sachinoglou and Tasos Karabinês	Boya dükkanı	4
Asterês Christodoulidês	Alkol içecek dük.	6
Christodoulos Christodoulidês	Agora meyhanesi	8
Petros Chatzêpetros	Berber	10
Andreas Benlisoy	Kırtasiye	16

Dêmêtrios Gourlakês	Simitçi	7
Kôtsos Arzoumanidês	Ayakkabı dükkanı	23
Kosmas Liaze	Mağaza	42
Kônstantinos Stamatiadês	Şarap dükkanı	58
Balat Köprübaşı Sokak		
Takês Tsokonas	Kasap	102
Sergios Christodoulidês	Depo	98
Vasileios Skenteridês	Cafe	96
Asterês Christodoulidês - Manôles Anastaiadês	Mum fabrikası	94
Michalês Tsouroukoglou	Nalbur	88
Dêmêtrios and Leftherês Karaxês	Sabun fabrikası	b.y
Giannês Papamanôlakês	Bakkal	32
Balat İskelesi Caddesi		
Petros Prasman	Fıçııcı	18
Euthymios Tsivitzoglou	Fıçııcı	15
Balat İskelesi Caddesi		
Manôlês Chrysopoulos	Ayakkabı dükkanı	73

Tablo 4.2 6-7 Eylül Olayları'nda Balat bölgesinde işyeri detayları ve zarar istatistikleri (Vryonis, 2005, s. 262-264)

Fener Rum Patrikhanesi'ni de içine alarak geçen, 2-3 gün devam eden ağır süreç, yağma vb. zarar verme ve yıldırma politikaları toplumsal yapıya zarar vermiş, Rumların ve diğer grupların sosyal ilişkilerine ve gündelik yaşamlarının aksamasına sebep olmuştur. (Keser, 2012)

Cumhuriyet kurulduktan ilk nüfus sayımında (1927) çıkan sonuca göre tüm nüfusun %2,6 sı gayrimüslim olup, 359.882 kişi olduğu saptanmıştır. 1965 yılında yapılan sayımda gayrimüslim nüfus oranı %0,8 olup, 245.092 kişi olarak belirlenmiştir. 1970 tarihinden günümüze kadar yapılan nüfus sayımlarında din ve anadil ile ilgili sorular sorulmadığından kişi sayısı ve oran tam olarak bilinmemektedir. Ancak gayrimüslim cemaatler, toplam gayrimüslim nüfusun 100.000 kişiden az olduğunu belirtmektedir. (Aktar, Varlık Vergisinin Hikâyesi, 2016, s. 76)

Fener-Balat bölgesi için örneklendirilen direkt ya da dolaylı süreçler, hatırlama/unutma biçimlerine yön vererek bölgenin toplumsal belleğini tanımlamaktadır. Toplumsal yapının dinamikleriyle birlikte yer ile kurulan ilişki – çoğu zaman yerin fizikî olarak aynı kalmasına karşın- sürekli değişip, farklı anlamlar kazanmaktadır. Farklı toplumlar/gruplar kendi içinde çeşitlenmekte ve düşünceler de bu doğrultuda fazlalaşmaktadır. Bellek ile tanımlanan süreçler de kendi içinde hem bilinme durumları, hem de aktarım yöntemi bakımından çeşitlenmektedir.

4.2 UNESCO dan ‘Acele Kamulaştırmaya’: 1985’ten Günümüze: Fener-Balat

Fener-Balat bölgesi için günümüzde etkileri sürmekte olan başka bir tarihsel süreç, bölgenin 1985 yılında UNESCO⁴⁰ tarafından Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi’ne dahil edilmesidir⁴¹. Türkiye’nin 9 varlıkla yer aldığı UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi’nde İstanbul’un Tarihi Alanları’nda⁴² Fener-Balat varlığını korumuştur. Uluslararası ortak mirasa dahil edilen bu bölge, Türkiye’nin koruma yaklaşımına dair temsillerden birini oluşturmaktadır.

Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi’ne dahil edildikten sonra Fener-Balat Bölgesi için yapılan ilk değişim UNESCO/AB Destekli Rehabilitasyon Projeleri ile ilgili olmuştur. Türkiye’de düzenlenen Habitat II Konferansı’nda⁴³

⁴⁰ United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

⁴¹ İstanbul’daki tarihi alanların UNESCO listesinde olduğunu belirten belge Ek.5’te bulunmaktadır.

⁴² “Bugün UNESCO Dünya Miras Alanları Listesi’nde 148 ülkeden 890 varlık bulunmaktadır. 689 kültürel, 176 doğal, 25 kültürel/doğal varlığın kayıtlı olduğu listede Türkiye 7 kültürel, 2 de doğal ve kültürel varlıkla yer almaktadır. Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Alanları Listesindeki varlıkları ve bunların listeye alınış tarihleri şöyledir: 1)İstanbul’un Tarihi Alanları 1985; 2)Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi 1985; 3)Göreme Ulusal Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanları 1985; 4)Hattuşaş: Hitit Başkenti 1986; 5)Nemrut Dağı 1987; 6) Ksanthos-Letoon 1988; 7)Hierapolis-Pamukkale 1988; 8)Safranbolu Kenti 1994; 9)Truva Arkeolojik Yerleşmesi 1998.” (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2009)

⁴³ 2. Si Türkiye’de gerçekleşmiş olan Habitat Konferansı’nın (1996) temel çıktıları; “Şehirlerin küresel büyümenin motoru olduğu, kentleşmenin bir fırsat olduğu ve katılımın gücünü farkedilmesi” (Habitat Konferansları, tarih yok) olmuştur.

rehabilitasyon yapılacak alanlar belirlenmiştir. 1990’da başlayan, Türkiye’nin AB ile uyum sürecini ve bu bağlamda rehabilitasyon projeleri şöyle ilişkilendirilmiştir:

“1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Habitat Konferansı sonuç bildirgesinde ‘sosyal ve çevresel haklara saygı gösteren kent politikalarının benimsenmesi’ için yapılan çağrı sonucunda Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı bu yaklaşım için olası bir model olarak düşünüldü.” (Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi, 2013)

AB’nin bu proje için ayırdığı kaynak (7 milyon euro) belirlendikten sonra proje ihaleye açılmıştır. İhale uluslararası bir grub verilmiştir. Bu grup; “Foment Ciutat Vella Sa” (İspanyol firma), “IMC” (ingiliz firma), “Gret” (Fransız firma) ve “Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı” (Türk sivil toplum örgütü) şeklindedir. (Akın, 2016)

Fatih Belediyesi’nde müşavir olarak görev yapmış, mimar ve akademisyen Doç. Dr. Fikret Evci, Rehabilitasyon Projesi’nde Fener-Balat Bölgeleri’nde sınırların belirlenmesi (Şekil.4.2) hususunda siyasal süreçler ile ilişkili olarak gündeme geldiğinden bahsetmiştir:

“Yangına maruz kalan yerler, yolların ızgara stili olduğu bir plan dahilinde yeniden inşa edilmiş olduğu yerlerdi. Biz işte bu bölgeyi seçtik. Patrikhane’nin tam kenarında alanı sınırladık. Burada Rum Okulu gibi dinî özellikli binalar da vardı. Onlar da eski eser yapılar olmasına rağmen proje dışı bıraktık. Bunun en önemli sebebi de siyasi sebep. Çünkü o sıralarda Saadet Partisi bu projeye çok karşı çıkıyordu, patrikhanenin ekümeniklik davası güttüğünü ve bu alanın Vatikan örneğinde olduğu gibi Patrikhaneye tahsis edileceği iddiasındaydılar.” (Kalkan, 2009)

Fatih Belediyesi, Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi için belirlenen yenilikleri 4 ayrı maddede şöyle sınıflandırmıştır:

“1)Mimarî ya da sosyal gerekçelerle belirli sayıda konutun mülk sahiplerini süreçlerden haberdar edecek şekilde restore edilmesi 2) Sosyal merkezler ile kadın, genç ve çocuklar için kültürel ve toplumsal canlılığı oluşturmak 3) Tarihi Balat Çarşısı’ nı iyileştirerek bölge için merkez haline dönüştürmek 4) Katı atık yönetimi ile ilgili stratejiler bölge halkı ile paylaşarak çöplerin yeniden kullanımı ile ilgili çeşitli bilgilendirmeleri sağlamak.” (Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi, 2013)

Proje, 2003 yılında teknik destek ekipleri Fatih Belediyesi ve bölge halkı ile çeşitli toplantılar düzenleyerek restore edilecek yapılara karar vermiştir. Bu aşamada

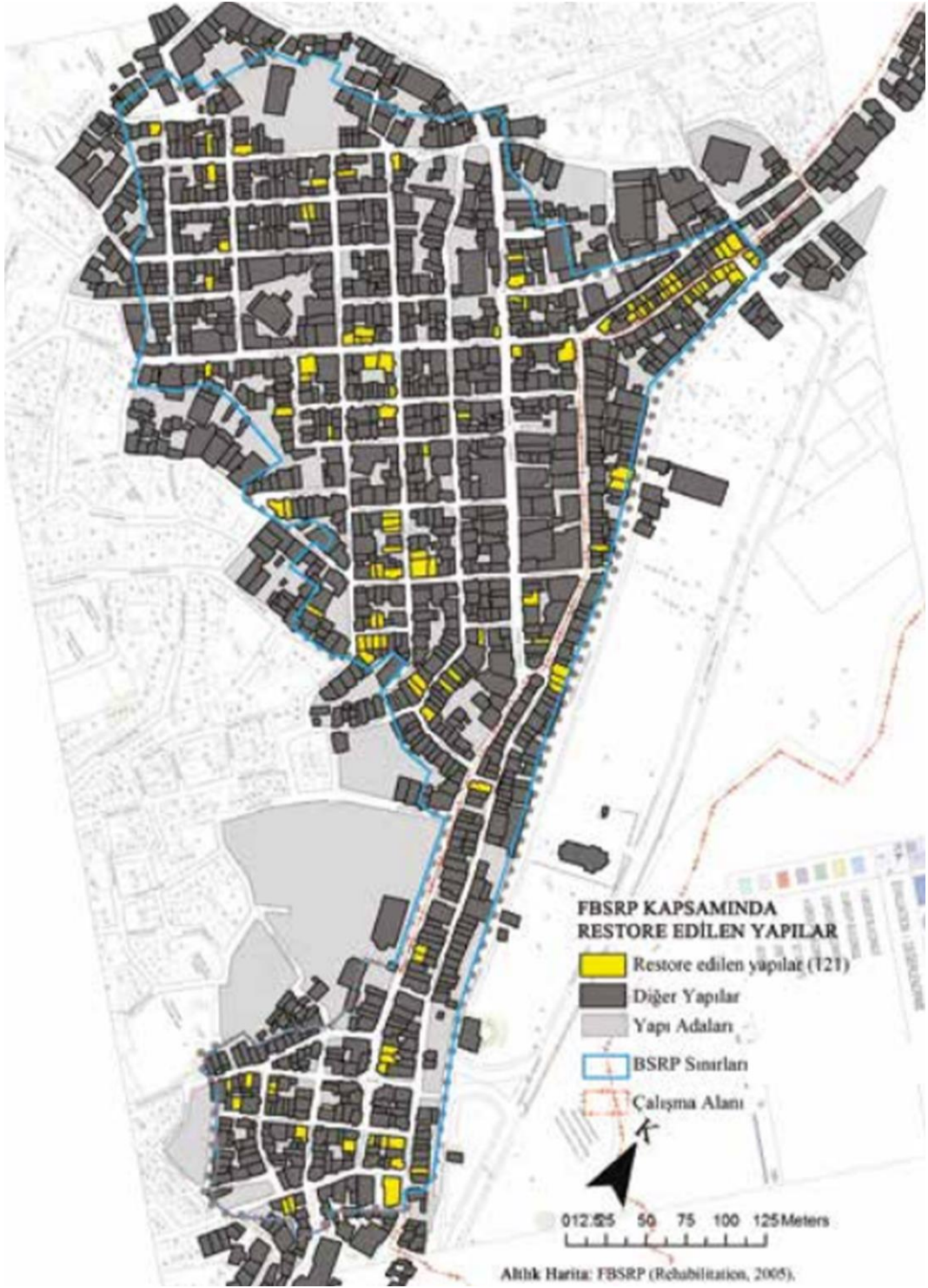
yapıların mimarî özellikleri⁴⁴ önplanda tutulmuştur. Aynı zamanda yapı sahipleri/kiracıların haklarını korumak amacıyla sosyal önlemler alınmıştır. Örneğin bu restorasyon için belirlenen yapıların sahipleri tarafından istekli olup, anlaşma imzalaması istenmiştir. Restorasyon sonrasında beş sene evlerini satmamak ve yapılacak restorasyonun dışında başka bir müdahalede bulunmamaları beklenmiştir. Ayrıca restorasyon için belirlenen yapı sahiplerinin, kiracı olarak yaşayan bölge sakinlerine öncelik tanınması sosyal önlemlerden başlıcalarıdır. (Akın, 2016)

⁴⁴ “Binanın yeri, tarihi değeri, dış ve iç cephede gerekli rehabilitasyon ihtiyacı, deprem riski, restorasyon sırasında veya sonrasında gerekecek olası kullanım değişiklikleri, binada yapılacak restorasyonun çevresine etki düzeyi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’ndan izin almadaki zorluk derecesi” (Akın, 2016, s. 36)

Proje, teknik ekibin 1 yıl boyunca yapı sahiplerini ikna etmesinin ardından Ocak 2004'te başlamıştır. İlk etapta seçilen 26 yapı için hazırlanan restorasyon projelerinin Koruma Kurulu'ndan onay alması 11 ay sürmüştür. Projenin uygulama başlangıç tarihi Ocak 2005, bitiş tarihi ise 30 Eylül 2005 olmuştur. Çalışmalar devam ederken ikinci etap için 25 ev belirlenmiş, birinci etaba göre çok daha kapsamlı olduğu görülmektedir. İkinci etap ise Mart 2006'da başlamış ve bitışı Ocak 2007 olarak belirlenmiştir. Proje 5,5 yıl sonra Haziran 2008'de tamamlanmış, dolayısıyla 4 yıllık yasal süre aşılmıştır. Zaman ile birlikte restore edilen yapı sayısı da öngörüldüğü gibi olmamıştır. 1998'de restore edilmesi planlanan 225 yapı yerine 2001 raporunda 121 yapının (Tablo 4.3 - Şekil 4.3) restore edildiği saptanmıştır. (Akın, 2016)

Konutlar		Balat Çarşısı			Sosyal Merkezler	
	Basit Onarımlar	Kapsamlı Onarımlar	Basit Onarımlar	Kapsamlı Onarımlar	7-8-9 Parsel	Kantemir Evi
1.Etap	22	4	--	--	--	--
2.Etap	24	13	28	5	3	1
3.Etap	7	14	--	--	--	--
Toplam	53	31	28	5	3	1

Tablo 4.3 Restore edilen yapı türü, sayısı ve restorasyon türü

Şekil.4.3 FBSRP kapsamında proje restore edilen yapılar (Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan, 2016, s. 232)

Rehabilitasyon Projesi var olanın üzerinden yapılması öngörülen ve bölgede yaşayan halkı da içine alan kolektif kimlikli bir proje olarak tanımlanabilir. (Akın, 2016, s. 24) Projenin amacı ile kent yaşamı tanımının gerektirdiği ‘kentlerde yaşanabilirliği sağlamanın ancak orada yaşayan bireylerin aktifliğiyle mümkün olduğu’ yaklaşımı paralel durmaktadır. (Ahmet Mutlu, Nazlı Yücel Batmaz, 2013)

Proje, yürütücüler ve halk arasında yapılan toplantı ve bilinçlendirme yöntemlerini içermektedir. Proje ile ilgili yapılan bilgilendirmeler, projenin kapsamında Fener-Balat sakinlerinin de yer aldığını belirtmektedir. Rehabilitasyon kapsamında kültürel etkinliklerin yapılması için belirlenen yapı Dimitri Kantemir⁴⁵ Evi’dir. Proje kapsamında yapının müze olarak yeniden kullanımı, bölgenin kolektif belleği açısından önemlidir. Günümüzde Dimitri Kantemir Evi Müzesi kapalıdır.

Rehabilitasyon Projesi’ne karar verilmesinden 2003’e kadar geçen sürede İstanbul nüfusu neredeyse 2 kat artmıştır. Bununla birlikte değişen ekonomi, gündem, sosyal yapılanmalar ve teknoloji gibi birbirinden farklı ancak örüntülü durumlar kentleşme üzerindeki etkilerini hissettirmiş, neoliberal kent politikaları tanımlanmasını kolaylaştıran örnekler sunmuştur. Her siyasî iktidar ile değişen konjonktür, kent hayatını direkt etkilemiş ve iktidarın kendi ideolojisini aktarabileceği araç haline gelmiştir. “Projenin 2003’te tekrar ele alınması ile beraber bir önceki kapsam ve metodoloji geçerliliğini yitirmişti. Bu yüzden yeni bir çerçeve tariflenmesi gerekiyordu.” (Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan, 2016, s. 232)

“5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”⁴⁶ 2006 yılında kabul edildikten sonra Fener-Balat yenileme alanı olarak tekrar gündeme gelmiştir. Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi ‘kentsel yenileme’ adıyla ihaleye açılmış, ihaleyi 2008 yılında Tarlabası Projesi’ni yürütmekte olan GAP

⁴⁵ Dimitri Kantemir (1673 – 1723): Boğdan Voyvodası, Osmanlı tarihçisi ve müzisyen. 24 sene İstanbul Fener’de yaşamıştır.

⁴⁶ 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, (17 Kasım 2005) Resmî Gazete’deki haliyle Ek.6’da bulunmaktadır.

İnşaat ihaleyi kazanmıştır. Hem Tarlabası Projesi'nin hem de Sulukule, Süleymaniye gibi sosyo-ekonomik olarak Fener-Balat ile karşılaştırılması mümkün olan bölgelerin içinde bulunduğu 'tartışmalı' durum, bölge hakkında güvensizlik yaratmış ve olası haksızlıklara karşı kolektif bir bilinç oluşturmak adına topluluk oluşturma yoluna girmelerine neden olmuştur. GAP İnşaat'ın herhangi bir bilgilendirme yapmadan projeyi Çalık İnşaat'a devretmesi (2007) ve bilgilendirmelerin 2009 yılında belediye aracılığıyla yapılması, gelecek süreçler için öngörü sağlamıştır. (Şahin, Neoliberal Kent Politikaları Gereği "Kentsel Yenileme" Adı altında Yok Edilen Tarih ve Bu Bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray Sürecinin Değerlendirilmesi, 2016, s. 96)

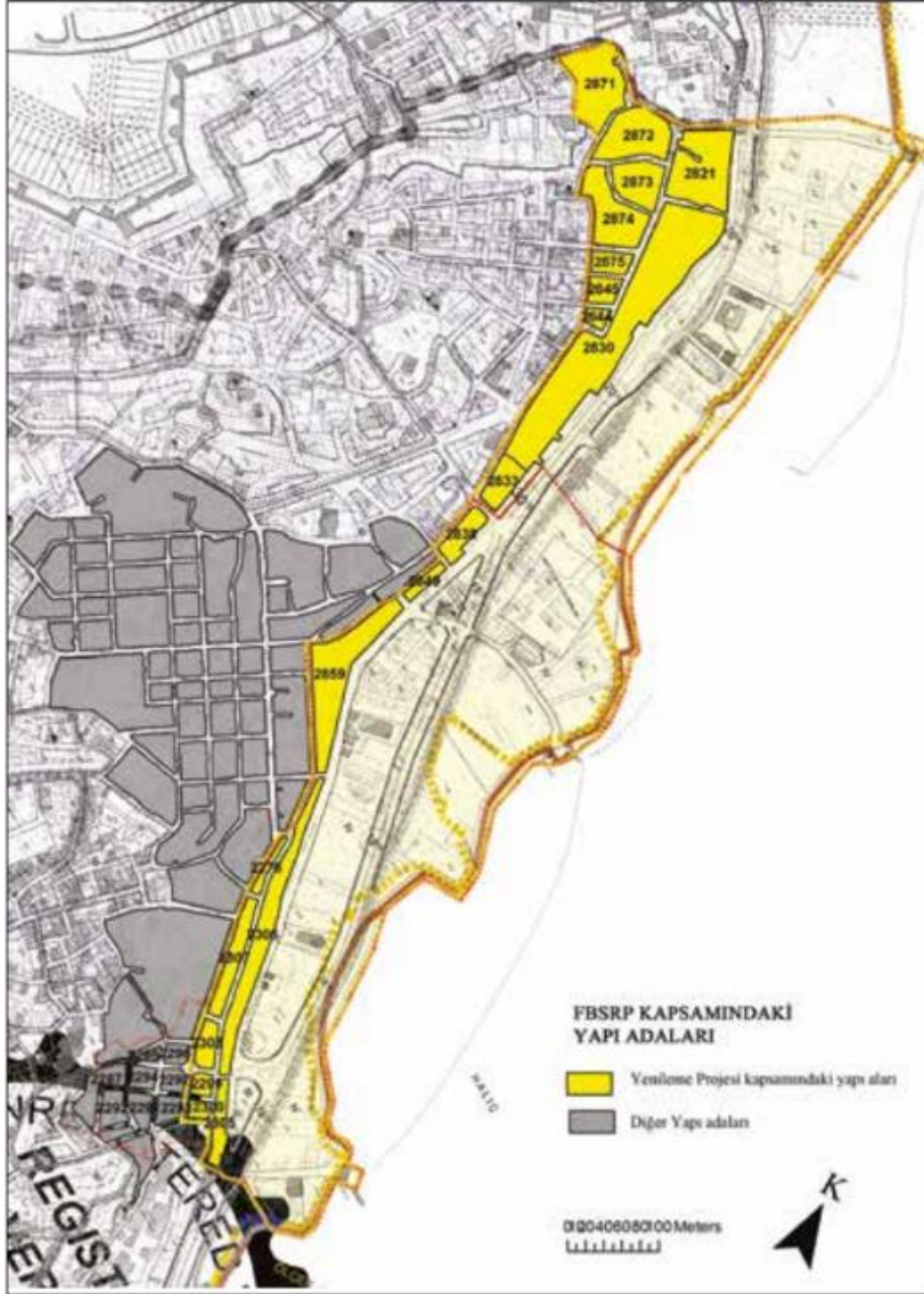
“[...] 2009'da bölgede hak ihlalleri için mücadele etmek ve üyelerinin -dolayısıyla semt sakinlerinin- maddi ve manevi her türlü haklarını korumak amacıyla Fener-Balat-Ayvansaray Mülk sahiplerinin ve Kiracılarının Haklarını Koruma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği (FEBAYDER) kurulmuştur.” (Akın, 2016, s. 38)

Projede “yapı adası” ölçek olarak esas alınmıştır. Sahil şeridine paralel ilk iki sıradaki toplam 19 adet yapı adası mimarlar arasında paylaşılmış ve çeşitli tasarımlar geliştirilmiştir. (Tablo 4.4) Proje alanı 19 yapı adasında 567 parselden (290 parsel tescilli) şeklinde belirlenmiştir. (Şekil.4.4) Projede 307 ada parseli birleştirilip 103 ada parseli oluşturulmuştur. Bu durum sadece yapısal ve mülkiyet sorunlarını değil aynı zamanda tarihî dokunun ve aidiyetin de değişmesini önermektedir. (Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan, 2016, s. 237 - 238)

Tarihler arasında geçen uzun aralıklarda çeşitli anlaşmalar ve projeler oluşturulmuş, 5366 sayılı yasanın 3. Maddesi'ne uyulmayarak mülk sahipleri geç/eksik bilgilendirilmiştir. Bu durum; bölge ile özdeşleşen, yere karşı aidiyet duygusu besleyen, yaşam standartlarının coğrafi koşullarını belirleyen ile açıkça belirtilmemiş yasaları yatırım olarak kullanan, sosyal şartları gözardı ederek bölgeyi sermaye olarak nitelendiren iki büyük ölçekli grubun çatışması, başka bir deyişle sınıfsal bir mücadeleye dönüşmüştür. (Atik, 2016, s. 75)

Ada Numarası	Tescilli Parsel Sayısı / Toplam Parsel Sayısı	Tevhid Önerilen Parsel Sayısı / Tevhid Önerilen Tescilli Parsel Sayısı	Fbsrp Kapsamında Restore Edilen Yapı Sayısı / "Unesco Tarafından Restore Edildi" Notu Bulunan Yapı Sayısı	Mimarlık Firması
2276	15 / 16	14 / 13	0 / 0	Çinici Mimarlık
2299	5 / 10	8 / 3	0 / 0	Net Mimarlık
2300	7 / 9	2 / 0	4 / 1	Net Mimarlık
2305	20 / 27	15 / 14	1 / 0	Net Mimarlık
2306	56 / 97	76 / 41	5 / 4	Çinici Mimarlık
2307	31 / 39	21 / 18	3 / 1	Çinici Mimarlık
2308	14 / 21	18 / 11	2 / 1	Çinici Mimarlık
2644	7 / 11	5 / 3	0 / 0	Teğet Mimarlık
2645	5 / 14	7 / 0	0 / 0	Teğet Mimarlık
2821	11 / 36	25 / 4	0 / 0	HF Mimarlık
2830	12 / 57	18 / 0	0 / 0	Teğet Mimarlık
2833	6 / 28	22 / 2	0 / 0	Sepin Mimarlık
2838	2 / 28	Belirtilmemiş	0 / 0	Sepin Mimarlık
2849	13 / 16	14 / 12	4 / 0	Yakup Hazan Mimarlık
2859	13 / 93	38 / 17	20 / 0	Yakup Hazan Mimarlık
2872	2 / 7	Belirtilmemiş	0 / 0	Ütopya Mimarlık
2873	2 / 18	9 / 0	0 / 0	Ütopya Mimarlık
2874	13 / 34	16 / 1	0 / 0	Ütopya Mimarlık
2875	9 / 19	10 / 1	0 / 0	Teğet Mimarlık
19 Adet Ada	290 / 560	307 / 103	39 / 7	-

Tablo 4.4 “FBAKYP kapsamında yapı adaları, tevhid önerileri, proje mimarları. (Kaynak: Bilirkişi raporu, 2010/465 esas nolu dava. İstanbul.)” (Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan, 2016, s. 239)

Şekil.4.4 (FBAKYP) Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi kapsamında ele alınan yapı adaları (Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan, 2016)

Fener-Balat-Ayvansaray halkı Fatih Belediyesi'nin uygulamak istediği projenin, mülk sahipleri tarafından gerçekleştirilmesi için Fatih Belediyesi'ne toplu dilekçe vermişlerdir. Dilekçelerin ulaştırılmasından önce 18 Mart 2010 tarihinde basın açıklaması yapılmıştır. (Ek.7) FEBAYDER'in kurucusu, basın sözcüsü ve genel sekreteri Çiğdem Şahin basın açıklamasında şunları belirtmiştir:

“5366 sayılı yasanın 3. Maddesi mülk sahiplerinin kendi binalarını kendilerinin yaptırabileceğini söylüyor, ama bu projeler bu hakkın kullanımına izin vermeyerek binaların ada bazında toplu olarak yıkımını öngörüyor. Biz projenin bu şekilde uygulanmasını istemiyoruz. Yasanın işletilmesini, bizlerin de katılımının da sağlandığı yeni bir projenin oluşturulmasını ve bu proje kapsamında kendi binamızı kendimiz yaptırmayı istiyoruz.” (Çiğdem Şahin, 2016)

FEBAYDER'in İstanbul 5. İdare Mahkemesi'nde açtığı dava “mahalle kültürünü yok ettiği, tarihsel dokuya zarar verdiği, kamu yararı olmadığı şehircilik ilkelerine aykırı olduğu” (Erbil, 2013) gerekçeleriyle 7 Mayıs 2012'de 5. İdare Mahkemesi projeyi iptal etmiştir. FEBAYDER'in (şu anda “Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma, Yaşatma ve Güzelleştirme Derneği” adıyla faaliyet göstermektedir.) kurucusu, basın sözcüsü ve genel sekreteri Çiğdem Şahin 5366 sayılı yasanın üstü örtülü bir imar yasası olduğunu belirtmiş, bu kanunu şöyle yorumlamıştır:

“Böylece daha önce yoksulların yaşadığı ‘arsa değeri yüksek’ kent alanları ‘kamuoyuna açıklanmayan projeler’ ve sürece uygun olarak çıkartılan ‘acele kamulaştırma kararları’ sayesinde ‘kamu eliyle’ zorla boşaltılabilmekte, ‘kentsel dönüşüm’ projeleri sayesinde yeniden inşa edilerek soylulaştırılabilmektedir.” (Şahin, Neoliberal Kent Politikaları Gereği "Kentsel Yenileme" Adı altında Yok Edilen Tarih ve Bu Bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray Sürecinin Değerlendirilmesi, 2016, s. 90)

Mahkeme iptalinden 6 ay kadar sonra Kamulaştırma Kanunu'nun 27. Maddesi⁴⁷ gerekçe gösterilerek ‘acele kamulaştırma’ kararı alınmıştır. Mahkeme 27. Madde ile bölgenin durumu hakkında incelemeleri karşılaştırdığında acele kamulaştırmaya yetecek verilerin olmamasından ötürü projeye ilgili hukukî bir uyum bulunmadığı saptanmış, davayı açan Avukat Taha Ayhan sonucu şöyle değerlendirmiştir: “Dava

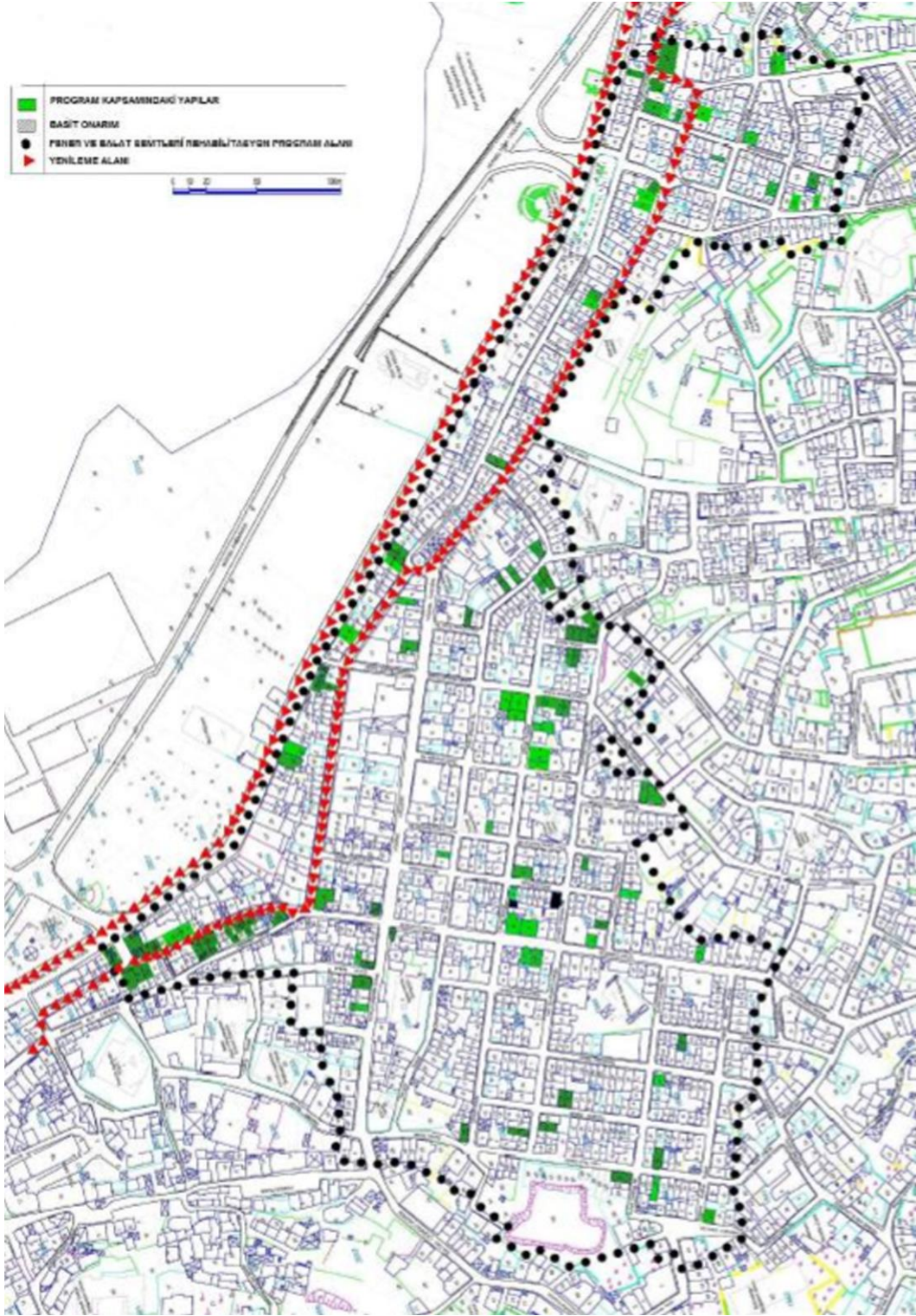
⁴⁷ “Madde 27: 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun uygulanmasında yurt savunması ihtiyacına veya aceleliğine Bakanlar Kurulunca karar alınacak hallerde veya özel kanunlarla öngörülen olağanüstü durumlarda gerekli olan taşınmaz malların kamulaştırılmasında kıymet takdiri dışındaki işlemler sonradan tamamlanmak üzere ilgili idarenin istemi ile mahkemece yedi gün içinde o taşınmaz malın 10 uncu madde esasları dairesinde ve 15 inci madde uyarınca seçilecek bilirkişilerce tespit edilecek değeri, idare tarafından mal sahibi adına 10 uncu maddeye göre yapılacak davetiye ve ilanda belirtilen bankaya yatırılarak o taşınmaz mala el konulabilir.” (Kamulaştırma Kanunu, 1983)

açarak hakkımızı geri aldık. Ülkemizde acele kamulaştırma konusunda ilk defa bir bakanlar kurulu iptal edilmiş oldu.” (Erbil, 2013)

Türkiye’de ilk kez kentsel dönüşüm alanı olarak seçilmiş bir bölgelerden, Fener-Balat Bölgesi, örgütlenme ve dernekleşerek kolektif bilinç sağlayarak benzer örneklerin mevcut durumunu gözönünde tutarak engel olma girişiminde bulunmuştur. Ve istenen sonuca ulaşılmıştır. (Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer, Çiğdem Şahin, 2016, s. Sunuş)

Hukukî olarak açıklaması tam yapılmayan ‘acele kamulaştırma’ Fener-Balat Bölgesi açısından problemlili sayılabilmektedir. Bir yerin kamusal/kamuya ait olması fikri yine kamunun bu fikir içine dahil edilmesinden geçmeli iken bu kararların ‘acele’ verilmesi, kentsel dönüşüm beraberinde rant ve soylulaştırma tanımlarını devreye sokmaktadır. Acele kamulaştırma olağanüstü durumlarda tedbir amaçlı bir yasa olması gerekirken tam olarak mülk sahiplerini bölgedışı ve ‘konudışı’ edebilmek için kullanılmıştır. Fener-Balat dahil İstanbul’da birçok bölgede acele kamulaştırma kararının bilgi eksikliğinden yaralanarak projeler üretilmiş, sosyal yaşantıyı ve o yerin kültürünü saf dışı bırakabilmiştir.

FBSRP ile FBAKYP alanları karşılaştırıldığında (Şekil 4.5), kentsel yenileme projesinin sermaye odaklı bir proje olduğu açıktır. Yöntem ve uygulama biçimi olarak bölge halkı projeye dahil edilmeyerek, kent ve bölge ile kurdukları ilişkiyi ‘yıpranmış’ olarak toplumsal belleğinde muhafaza etmiştir. Tüm bunları unutmak isteyen, bölgenin sadece anı olarak kalmasını isteyen bir grup mülk sahibi ‘acele’ yapılan satışlarla bölgeden ayrılmayı birer kaçış yöntemi olarak kullanmışlardır.

Şekil.4.5 FBSRP ile FBAKYP için belirlenen sınırlar ve kesişim alanları (Yurdakul, 2010)

V. BÖLÜM:
FENER-BALAT ÖRNEĞİNDE MEKÂNIN BELLEĞİ VE
ANIMSAYAN ÖZNELER

5.1 Basılı Metinlerde Fener-Balat

Belleğin mekânı araçsallaştırarak kitleye ulaşabildiği bir diğer yöntem olarak basılı metinler, analiz ve karşılaştırma özelinde materyal üst kimliği görevi görmektedir. Söylem ile basılı metinler arasındaki farklara değinen McLuhan, basılı metinlerden ‘eski sözel bilgi’ ile ‘yeni görsel düzenlemenin’ yarattığı kaos olarak bahseder. (McLuhan, 2014, s. 149)

Basılı metinlerde anlatılan olaylar, karakterler ve tarihsel süreçler kişilerin/toplumların geçmişlerini, şimdilerini ya da öngörülerini aktarmakta ve ‘şimdi’ nin bellek safında çeşitli biçimlerde yer almaktadır. Bu anlamda karşılaştırma ve değerlendirmeye zemin hazırlayan basılı metinler öznelere kendini meşrulaştırma biçimi olarak da görülmektedir. Bu anlamda yaratılan her bellek, materyal görevini üstlenerek toplumsal düşünce çerçevelerini sürekli olarak biçimlendirmektedir. Oluşturulan metinler, söylemleri doğrultusunda belirlediği sınırlar ile bir tür ‘mekân’ tanımlamakta, bellek kavramının somutlaştırılmasını sağlamaktadır.

Fener-Balat Bölgesi tarihsel süreç içinde farklı konumlarda yer almış, dolayısıyla da sosyal yapısında bulunan çeşitli katmanların aktarılma isteği, öznelere kaleme alınmasını sağlamıştır. Otobiyografi, genel bir tarihsel yaklaşım, tarih içindeki – önemli- karakterlerin anlatımı gibi birbirinden farklı bağlamlarda çerçevelenmiş türler, metni ele alan kişilerin gözünden Fener-Balat’ın hangi hatırlama eylemlerini temsil ederek mekânsallaştırıldığını anlatmakta ve tasvir etmektedir. Bu anlamda metni oluşturanlar, her basılı metnin kendini tanımladığı sınırlar içinde hafıza taşıyıcısı olma görevini üstlenirler.

5.1.1 Ahmet Faik Özbilge

Ahmet Faik Özbilge, *Fener Balat Ayvansaray*⁴⁸ (2006) isimli kitabını gezi türünde yazmıştır. Fener-Balat-Ayvansaray Bölgesi'nin sosyal ve fizikî koşullarda incelemiş ve tarihi hakkında bilgilendirmiştir. Bölgede yer alan tarihi yapıların özelliklerini, geçmişlerini ve mevcut durumlarını aktarmıştır. Örneğin Kantemir Sarayı (Evi) hakkında tarihsel bilgileri aktardıktan sonra mevcut durumunu kitabında şöyle tarif eder:

“Bahçenin ana girişi Tevkii Merdivenli Sokağı'nın başındadır. Ama, üçgen alınlıklı gri metal kapı hiç açılmaz. Yanındaki duvarda Kantemir ile ilgili bilgilerin bulunduğu mermer bir pano vardır. Bir başka girişi, bu merdivenlerden yukarı biraz daha çıkarsanız görürsünüz. Eğer bekçiye ulaşabilirsiniz, hiç kullanılmıyor izlenimi veren bu küçük kapıdan, içeri girebilmek mümkündür. Bir diğer kapı da, Vodina Caddesi üzerindedir.” (Özbilge, 2006, s. 141)

Özbilge'nin bu yapı hakkında değindiği nokta, Kantemir Sarayı örneği üzerinden toplumsal belleğin çizdiği sınırları, mekânda somutlaştırıldığını ve sorunsallaştırdığını örneklemektedir. Kantemir Sarayı'nın mevcut durumu hakkında belirtilen 'hiç kullanılmıyor hissi' hatırlama/ hatırlatma/ unutma/ unutturma kararlarıyla ilişkili gözükmektedir. Kantemir Sarayı Özbilge'nin aktarımıyla, herhangi bir işlev kazandırılmadan ya da öngörülen yerine farklı işlevler kazandırılması ile hatırlama figürlerinden 'unutturma' ve 'yok sayma' eylemlerini üstlenmektedir.

Tarihî yapılarla birlikte kent oluşumu, fizikî çevre, siyasî konjonktür, sosyal ilişkiler gibi konulara sıklıkla değinmiş, bölge kültürü ve anılarına yer verdiği kitabında, Varlık Vergisi⁴⁹ ve 6-7 Eylül Olayları'nın⁵⁰ sosyal etkilerine değinmiştir. Özbilge, Fenerli Rumların ticaret bilgilerinden ve yüksek kültürlerinden bahsederek dil bilme özellikleri sayesinde tercümanlık ve elçilik gibi işlerde yoğunluklu olarak bulunduğundan söz eder. (Özbilge, 2006, s. 137)

⁴⁸ İstanbul: Bağlam Yayınları

⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. A.g.e s.103

⁵⁰ Detaylı bilgi için bkz. A.g.e s.138

Özbilge, neden sonuç ilişkileri ile yorumlar ve Fener-Balat Bölgesi için belleğe ilişkin öznel fikirlerini aktarsa da yer ile kurduğu ilişkide hatırlayan özne olmaktan ziyade hatırlatmaya aracı olan bir konumda bulunduğu gözlemlenmektedir.

5.1.2 Zeynep Sözen

Zeynep Sözen, mimar ve akademisyendir. İlk olarak *Fenerli Beyler*⁵¹ (2000) kitabında 1711-1821 aralığında Fener’de yaşamış gayrimüslim nüfustan bahseder. Tarihi kaynaklarda Fenerli Beyler olarak geçen bu nüfus, Osmanlı’da baştercüman, hospodar, prens mevkilerinde görev yapmışlardır.⁵²

Zeynep Sözen, *Anka ve Sultana*⁵³ (2011) ile *Tekboynuz*⁵⁴ (2007) adlı kitaplarını belgesel roman türünde yazmıştır. Sözen romanlarında 17. ve 18. yy dönemlerinde Fener-Balat’ı odağında tutarak, bölgede yaşamış ve yazılı tarihte isimlerine rastlanan, bey ve voyvodalardan bahsetmiştir. Kitaplarında Fener-Balat ile birlikte İstanbul’daki başka bölgelerden söz eder ve gündelik yaşam ve yer arasında kurulan bağları seçtiği karakterler üzerinden tasvir eder.

Sözen tarafından romanlarda anlatılan Fener-Balat, seçilen dönem yapısı ve karakterlerin kimlikleriyle birlikte genelde ‘kapalı’, ‘duvarlar arkasında’, ‘içe dönük’ gibi özel-kamusal karşıtlığına ilişkin kavramlarının belirlediği alanlar şeklinde tanımlanmaktadır. Romanlarında genellikle Fener’de yaşayan Rum ailelerin kurduğu sosyal/siyasî ilişkilerden bahseder. Ailelerin metinlerde yeterince anımsanmaması ise ‘azınlık olma’ halleri, ‘soylulukları’ ve

⁵¹ İstanbul: Aybay Yayınları

⁵² Kitapta bahsedilen aileler/kişiler: Nikosisos Efendi, Mavrokordato Ailesi, Ghika Ailesi, Kuuçeşmeli Rakoviça Ailesi, Rosetti Ailesi, Kalimaki Aliesi, Moruzi Ailesi, Karaca Ailesi, Mavroyeni Ailesi, Hançerli Ailesi, Sutzo Ailesi, İpsilanti Ailesi. (Sözen, Fenerli Beyler, 2000)

⁵³ İstanbul: Remzi Kitabevi

⁵⁴ İstanbul: Remzi Kitabevi

‘entelektüellikler’i gibi bölgede yaşayanlara çok uzun süredir atfedilen stereotipler aracılığıyla yapılmıştır.

Zeynep Sözen, *Anka ve Sultana* (2011) isimli kitabında 17. yy da Divanı-hümayun Baştercümanı Aleksandr Mavrokordato ve çevresinde gelişen olayları karısı Sultana’nın anlatımı ve yorumuyla aktarır. Romanın genelinde Sultana’nın iç dünyası ile olaylar içiçedir ve Mavrokordato’nun karısı olmasından kaynaklanan sosyal kodların gerekliliklerini isteksizce yerine getirmektedir:

“Aranmadığım, kimseye hesap vermediğim o avare, sükûnet dolu saatlerde canım ne isterse onu yaparım. Yatağında nakış işlerim, çubuk tütürürüm, kocamın afyon, safran ve karanfil karıştırarak hazırladığı ve gittikçe dozunu arttırdığım müsekkini içerim. [...] Gecenin geç saatlerinde, kollarımın ve bacaklarımın ağrısını hissetmekten, sonra müsekkinin etkisiyle kedilerimin tüyleri arasında yavaşça gevşemekten hoşlanırım.” (Sözen, Anka ve Sultana, 2011, s. 8)

Öte yandan Sözen, Sultana’nın soyluluğu eksen alarak düşündüğünü vurgular. Örneğin, Sultana’nın İmre Tokoli ile birlikte Osmanlı Devleti’ne sığınmış İbolya adındaki bir Macar kadını soylu görüntüsünden ötürü yaşadığı eve kabul ettiğini anlatır. (Sözen, Anka ve Sultana, 2011) Sultana’nın soyluluk kavrayışı gelini Pulheria ile arasında geçen bir diyalogda şöyle tasvir edilmiştir:

“Ailemizin bir ağırlığı vardır da ondan. Öyle Fenerli hafifmeşrep Rum kadınlar gibi göndermem seni. [...] Sen sır katibi İskerletzade Beyin gelinisin. Baştercüman Nikola Bey’in karısısın. Kocan tarafından Eflak ve Boğdan beyi Aleksandru İliaş’ın akrabasısın... Ağzına geleni söylemek sana yaraşır mı?” (Sözen, Anka ve Sultana, 2011, s. 45-46)

Romanda sözü edilen karakterler çoğunlukla Osmanlı yönetim sistemi içinde taşıdıkları idarî kimliklerle ya da o kimliklerle kurdukları bağlarla tanımlanmaktadır. Romanda Fener’de yaşıyor olmanın Patrikhane ile olan yakınlığından ve bağlılığından söz edilmiştir:

“[...] Baştercüman, evine İmre Tokoli’nin bir yakınınıydı diye laf çıkar. Babam da bunu istemez. Bir neden daha var: onlar Protestan. Patrikhaneye başımız derde girer. Cemaat içinde de dedikodu çıkar.” (Sözen, Anka ve Sultana, 2011, s. 82)

Bunun dışında kalan toplumsal ve statüye ilişkin olası düşünceler pek fazla aktarılmaz. Sözen tarafından tasvir edilen Sultana’nın, Mavrokordato ve ailesinin hayatı, Sözen’in, belirlediği sınırlar içinde belirginleşen konular ile aktarılmıştır.

Örneğin romanda yer verilen ailelerin belirlenen birkaç prototip karakter özellikleriyle tanımlanıp, rol yapma performansları üzerinden anlatılmıştır. “Bu nedenle paşa beni yanında gezdirmekten hiç hoşlanmazdı. O, gittiği yerlerde benim oynayamadığım rolleri oynamaya alıştı.” (Sözen, Anka ve Sultana, 2011, s. 62)

Sözen, Mavrokordato ile ilgili tasviri *Tekboynuz* (2007) isimli romanında “Babiâli baştercümanı, sadrazam hazretlerinin, yabancı elçilerin başhekimi, Patrikhane Akademisi’nin eski yöneticisi ve Osmanlı Devleti’nin müstakbel Viyana elçisi. Daha ne olsun?” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 57) şeklinde yapar. Bu durum romanda anlatılan ailelerin/karakterlerin karakter inşalarını devlet düzeyindeki varoluşlarına göre kurgulamaktadır. Diğer taraftan kendilerini ait hissettikleri bir kültürün de olduğunu yansıtmakta, bu açıdan genelde yapılan tasvirler ‘genel tarih’ anlatılarının dışına çıkmayan bilgilerle paralel gitmektedir.

Tekboynuz isimli kitabında ise aynı dönemde yaşamış olan Boğdan Voyvodası Dimitri Kantemir konu edilmiştir. *Anka ve Sultana* isimli kitabından farklı olarak süreçleri Dimitri Kantemir düşünceleri ve söylemleri üzerinden aktardığından, dönemin siyasi süreçleri ile ilgili daha çok detaya yer verilmiştir. Öte yandan her iki kitapta iki karaktere de yer verilmiş, özellikle Dimitri Kantemir’in hayatının anlatıldığı romanda, Patrikhane’de verilen eğitimde hocası olan Mavrokordato ile ilk izlenimleri Sözen tarafından şöyle tasvir edilmiştir:

“Mavrokordato, bir süre sonra Patrikhane Akademisi’nde hocam oldu. Ondan etkilenmiştim. Mağrur duruşundan, bilgisinin derinliğinden, belagatinden, yakışıklılığından, soyluluğundan, kılı kırk yaran titizliğinden, olağanüstü kavrayışından, duruşundan, teşrifata olan aşırı düşkünlüğünden...” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 52)

Sözen *Tekboynuz* isimli romanında Kantemir’in Boğdan Voyvodası olmak için yaşadığı süreçleri, sosyal çevresi ile olan ilişkileri anlatmış, tanımlı kimlik özellikleri ve yaşaması gereken hayatı arasındaki çatışmalara yer vermiştir. Örneğin Kantemir’in İstanbul’a gönderilme fikrini Sözen, “İstanbul’a bir seyyah olarak gitmiyordum, tutsak da değildim. İkisi arası garip bir şeydim; bir rehineydim. Rehine tuhaf bir misafirdir. Yükseliş ve düşüşlerin kaygılı bir

izleyicisidir. [...]” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 39) şeklinde aktarmış, bu durum Kantemir tarafından ‘rahatsız edici’ bir durum olarak nitelendirilmiştir. Fener’e yerleştikten sonra Kantemir’in yer ile ilgili gözlemlendiği gündelik pratiklere Sözen kitabında şöyle yer vermiştir:

“Fenerli beylerin evlerini kazıklar üzerindeki yalılarını seyretmekten haz duyuyordum. Peynir ve pastırma satan birkaç Boğdanlıya da rastladığım liman Rumlarla doluydu. Haliç’te sandalcılık yapıyor, pereme ve salapuryaları yönetiyorlar, kahve ve meyhaneleri işletiyorlardı. Bunlar, göğsü bağı açık, çıplak baldırlı, kırmızı yemenili çığırtkan heriflerdi. Sanki hiçbir dertleri yoktu. Arada bir kayıkçılardan birisinin ısrarlı çağrılarına uyup bir kayığa, minderlerin üzerine kurulur, Galata’ya veya Tophane’ye giderdim. Kayıkçının uzattığı uzun tömbeki çubuğunu tütürürken ben de Antiyoh gibi kendimi Türk beyi zannedirdim.” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 49)

Kantemir’in sahip olduğu entelektüel birikim, sosyal kodlamalarla birlikte sahip olmayı öngördüğü hayat ile Sözen tarafından aktarılan hayatı arasında çeşitli farklar belirginleşmekte, bu açıdan Kantemir’in kendisini Türk Beyi gibi görüyor olması, Kantemir’in içinde bulunduğu karmaşa bakımından pek mümkün gözükmemekte, hatta tam aksi düşüncelere ilişkin çeşitli çıkarımlar yapılabilmektedir. “Önce kendimi düşündüm. Beni, efsanevi bir yaratık temsil etmeliydi. Tek boynuzunun üzerinde rüzgarda ses çıkaran delikler olan ve bu deliklerden çıkan musikiye kapılan hayvanları avlayan efsanevi yaratık, belki tekboynuz...” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 190) Romana romanın ismini veren Tekboynuz tasviri, Kantemir’in tersane zindanına atıldığı zamanda yazmayı planladığı kitabı düşünürken yapılmıştır.

Sözen’in aktarımıyla Kantemir’in yaşadığı tüm süreçler ele alındığında aidiyet kavramı açısından “Nereye ait olduğumu bilmediğim için bunlara sevinmek mi, üzülmek mi gerek bilemiyordum.” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 64) şeklinde problemleri durumlar ile karşılaşmaktadır. Roman içindeki tasvirlerde eksik olarak nitelendirilen Kantemir’in Osmanlı Devleti bünyesi dışında sahip olduğu kimlik verileri olduğu açıktır.

Kantemir’in Boğdan Voyvodası olma ve sürekliliğini sağlamak için Osmanlı Devleti ile Rusya’nın Savaş ilişkisi içinde bulunduğu bir dönemde yaşadığı

kararsızlık ve çelişkilerden sebep farklı alternatifleri değerlendirme durumu romanda şu şekilde yer alır:

“Sabah içimdeki kararsızlığı yenmenin verdiği aptalca mutlulukla çara, dikkatle seçilmiş kelimelerle mektup yazdım. Beyliğimle birlikte kendisine hizmet etmeye hazır olduğumu bildirdim. Boğdan’ın Rus himayesine girmesi karşılığında, ölene dek beylik hakkını ve bu hakkı sülaleme devretme ayrıcalığını talep ettim.” (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 224)

Kantemir, iktidar mücadelesi için aldığı siyasî karar ve sonuçlarını, babası Konstantin Kantemir ile kıyaslamış ve hayatı ile ilgili verdiği başarısız kararı babasının yönettiği dünyayı yönetememekle sonuçlandırmıştır. (Sözen, Tekboynuz, 2007, s. 236) Bu durum günümüzde Kantemir’in “hangi hatırlama pratikleri” tarafından biçimlendiğini açıklar⁵⁵, Sözen’in *Tekboynuz* isimli kitabının giriş bölümünde anlatılan Osmanlı tarihçisi, müzik kuramcısı, yazar, tambur icracısı (Sözen, Tekboynuz, 2007) gibi özelliklerinin –neredeys- gölgede kalmasına neden olmuştur.

Romanlarında tarihi anlatım ile birlikte ana karakter kimliklerin neden-sonuç ilişkisiyle aktarılması, günümüzde hala bilinmekte olan isimlerle bağlantı kurmayı ve karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır. Tasvirler, bilgilendirmeler ve günümüz imgeleri ‘şimdi’ nin zemini oluşturan belleğin işleyişini sürekli hale getirmektedir. Sözen her iki kitabında anlatmayı tercih ettiği karakterleri ve yerleri, biçimlenmesini öngördüğü bellek pratikleri doğrultusunda aktarmıştır. Romanlarında yer alan Dimitri Kantemir’in, Mavrokordato’nun ya da Sultana’nın, Fener’de yaşayan ailelerin, azınlıkların, anlatılan dönemde Osmanlı Devleti’nde uygulanan politikalar ile ilgili tasvir edilenler, Sözen’in kendi belirlediği bellek pratiklerinin sınırlarını çizmektedir. Sözen, yazdığı basılı metinlerde, sadece aktaran değil, aynı zamanda hatırlanmasını istediği eylemleri vurgulayıp, unutulmasını öngördüğü durumlardan bahsetmeme esnekliğini ön planda tutarak, belleği biçimlendiren özne konumundadır.

⁵⁵ Günümüzde Dimitri Kantemir Evi’nin bahçe kapısı açık olup evi müze ya da başka amaçlı kullanıma açık değildir. Detaylı bilgi için bkz.. Ek.8

5.1.3 Ari Çokona

Ari Çokona otobiyografi türünde yazdığı *Fener*⁵⁶ (2014) isimli kitabında çocukluk anılarının neredeyse tamamını tüm detaylarıyla anlatmaktadır. Kitabın ilk bölümü *Yangın*⁵⁷ dir. Yangın ve yazar/şair olma arasındaki bağlantıyı; Nazım Hikmet'ten alıntı yaparak “yangının bir çocuğu şair yapmaya olanak tanıyacak kadar” güçlü etkilerinden ve Nazım Hikmet'in *Yangın* isimli şiirinden bahsederek farklı yerlere ait ortak travmayı örneklendirir. Çokona, bu bölümde yangın ile ilgili anılarını anlatmakla birlikte ilk bölümde yer verdiği anısının türü, belleğinde Fener'i ne şekilde konumlandığına dair ipucu vermektedir.

“Köşeyi döner dönmez beynimden vurulmuşa döndüm, evimizin yarısında yellere esiyordu. [...] Sağ tarafımızdaki bina da aynı durumdaydı, ama solumuzda, büyük dayımların evi yerli yerinde duruyordu. Ve keskin bir koku, ıslak yanık kokusu genizleri yakıyordu.” (Çokona, 2014, s. 14)

Tarihsel olarak Fener ile ilişkili olarak tercümanlık, voyvodalık ve dil eğitimi gibi konulara değinen Çokona, kitabın neredeyse her bölümünde Rum toplumuyla ilgili çeşitli bilgiler verir, sosyal çerçeveleri ve toplumsal süreçleri ‘aile büyüklerinin’ anlatımıyla şöyle aktarır:

“Mahalle halkı çoğunlukla Rum'du, Müslümanlar ve Museviler daha azdı. Fener, 50'li yıllarda İstanbul'un hızlı gelişimine ayak uyduramadı. Yeni semtler gelişti ve Fener ekonomik merkez olarak önemini yitirdi. Zengin ailelerden başlayarak Beyoğlu, Cihangir, Kurtuluş, Şişli gibi semtlere doğru bir iç göç başladı. Fener'in 1955'teki 6-7 Eylül Olayları'nda büyük hasar görmesi bu iç göçü hızlandırdı. Birkaç yıl içinde, gayrimüslimler başta olmak üzere, birkaç nesildir Fener'de yaşayan ailelerin çoğu başka yerlere taşındı.” (Çokona, 2014, s. 56)

Çocukluk anılarına ilişkin detay ve tanımlamalar, yer ile kurduğu bağlantının omurgasını oluşturmuş, ancak korumacı ve görece kapalı tutum, baskın olan kültürün içinde ‘diğer’ bir toplum olarak nitelendirilmek ile paralel görünmektedir.

“O yıllarda İstanbul'un Rum nüfusu hızla azalıyordu. Türkiye, 1930'da imzalanan Ankara Antlaşması'nı 1964'te feshederek Yunan uyruklu Rumların oturma izinlerini uzatmadı. Bu yolla ilk etapta 12.000'e yakın Yunan vatandaşı Rum ülkeyi terk etti. Onları Türk vatandaşı olan eşleri ve çocukları takip etti. 1945'teki genel nüfus sayımında 103.839

⁵⁶ İstanbul: Heymola Yayınları

⁵⁷ Detaylı bilgi için bkz. A.g.e s.13-20

olan İstanbullu Rumların nüfusu, 1965'teki sayımda 76.122'ye indi. 1978'de ise İstanbul'da Rumca yayınlanan *İ İho* (Akis) gazetesinin yürüttüğü bir aştırmaya göre Rumların sayısı 7.822'ye düşmüştü. Günümüzde bu sayının 3.500 civarında olduğu tahmin ediliyor. Oysa Orhan Türker'in aktardığına göre, 20. Yüzyıl başlarında sadece Fener'de, sahil kesiminde 5.000, Çarşamba yönüne doğru uzanan Agios Yeorgis Potrios Kilisesi'nin çevresinde ise 2.000 kişi olmak üzere toplam 17.000 Rum yaşıyormuş. Aynı şekilde, Patrikhane'nin 1949'daki sayımına dayandırarak, elli yıl sonra bu sayının 3.000-3.500'e düştüğünü söyler. Bütün Fener'i bilmem, ama bu tarihten 15 yıl sonra, sokağımızdaki tek Rum aile bizdik." (Çokona, 2014, s. 61)

Çokona, Rum olma kimliği ve bu anlamdaki süreçleri değerlendirmiş, yaşanan göç ve çeşitli türdeki kayıpları çocukluk anısındaki arkadaş kayıplarıyla ilişkilendirmiştir. Otobiyografi türünde yazılmış bir romanda, parçası olduğu kimliğin geçmişinden söz ederken anlatım dili, sayısal ve tarafsız olan ile önplanda tutmuş, bilgiyi en az kişiselleştirdiği biçimde aktarmayı tercih etmiştir. Bu anlamda Çokona'nın anıları anı olmaktan çok popüler tarih metnine dönüşmüş, gerçek anılar azınlıkta kalmıştır.

Çokona çocukluk anılarından bahsederken tek başına sokağa çıkmasının yasak olduğundan ve büyüklerinin koruması altında olmanın sağladığı güvenden söz eder. (Çokona, 2014, s. 55) Bu durum 1965'li yıllarda çocuk için sokağa çıkma ve sosyalleşme pratiğinin önceliği ile Çokona'nın çocukluk anısı arasında karşılaştırma yapıp olası sonuçlar aramayı öngörür. Çocukluğuna ilişkin bu anı, Çokona tarafından belirtilmemiş olmakla birlikte, tasvir ettiğı sosyal konum ve yer ile yazılı tarih çalışmalarını karşılaştırıldığında 6-7 Eylül Olayları'na yakın bir tarihte çocukluk geçirmiş, Rum olup, ağırlıklı olarak gayrimüslimlerin yaşadığı bir yer olarak kodlanan Fener'de yaşama durumu arasındaki problemleri ilişkilinin altını çizmektedir.

Çokona kitabının *Şehir* isimli son bölümünde İstanbul ve İstanbullu olmak ile ilgili bir durum değerlendirmesi yapmıştır.

"Bir yerde, İstanbul milletvekillerinin büyük çoğunluğunun İstanbul doğumlu olmadığını okumuştum. Bugün üç nesil İstanbullu olduğunu iddia edebilecek hemşerilerimiz nüfusun yüzde kaç? Eskiler yenilerin yanında kayboluyor, azınlıkta kalıyor. [...] Çocukluğumun bir milyon nüfuslu İstanbul'u bir dünya başkentiydi, şimdiyse yirmi milyona yaklaşan nüfusuyla devasabir köyü andırmaya başladı." (Çokona, 2014, s. 155)

Kent ile ilişkili olarak kurulan bağlantıda Çokona çeşitli etnik ve kültürel kodlamalar ile kentlilikten söz etmiştir. Açıkça söylememekle birlikte, Fener’de yaşamış ve tüm Rum aileleri içine alacak şekilde ‘eski İstanbullu olma’ tanımını “Bir yerde, İstanbul milletvekillerinin büyük çoğunluğunun İstanbul doğumlu olmadığını okumuştum. Bugün üç nesil İstanbullu olduğunu iddia edebilecek hemşerilerimiz nüfusun yüzde kaç?” (Çokona, 2014, s. 155) şeklinde vurgulamıştır. İstanbul’da yaşanan travmatik süreçler ile İstanbul’un göç alma durumu üzerinden, “köylü olma”, “kentli olma” tanımları ile kentin şu anki halini değerlendirmiştir. Çokona, “devasa bir köy” olarak tanımladığı İstanbul’u, Türkiye’de yapılan genel “İstanbullu olma” söylemleri çerçevesinde tanımlamıştır. Değişen kent yapısına karşın kullanılan ve yaygın olan bu nostaljik söylem Çokona örneğinde olduğu gibi “mağdur olma” ve bireysel nostalji üretememeye denk düşmektedir.

Araştırmanın Rumlarla ilgili kısımlarında kullanmak üzere RUMVADER ile elektronik posta yoluyla iletişim kurduğumda, dernek adına Ari Çokona tarafından bilgi paylaşımını kabul eden dönüş sağlanmış ve Fener-Balat ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir. (Şekil 5.1) Aynı zamanda Çokona elektronik postasında, yazmış olduğu kitapta çekmeyi planladığı fotoğraflar için Fener-Balat Bölgesi’nde bulunmak istemediğinden söz etmiş, mevcut ya da bulduğu birtakım fotoğrafları kullandığından söz etmiştir.

Aristotelis Çokona <aricokona@yahoo.com>

Alıcı: bana

Merhaba

Ben Fener’de doğdum ama hiç Fener’i yaşamadan çocuk yaşta oradan ayrıldım. Yaşadığım sayılı birkaç anı da travmatik olduğundan Fener’i ya da Balat’ı değil konuşmak, duymak bile istemiyorum. Size künyesini verdiğim "Fener" kitabını yazarken bile doğduğum evin mahallesine giderek kitap için fotoğraf çekirtmeye gitmek istemedim.

Ama kitabın iyi olduğunu söylüyorlar. Okursanız belki de yararlı olur.

Sevgiler selamlar.

Şekil.5.1 Ari Çokona maili (Kişisel Arşiv - 15.10.2017)

Anıları tüm detaylarıyla hatırlayıp, metin olarak aktarmak Çokona’nın Fener ile ilgili belleğini rekonstrükte etmiştir. Ancak bellek ile yer ilişkili bir anlatımda fotoğraf çekmek için o yerde bulunmayı reddetmek, belleğin bedensel pratik ile tekrara dönüşmesi çekincesi ile açıklanabilmektedir.

Ari Çokona, kitabında yakın zamanda çekilmiş, ahşap bir “evin” fotoğrafına (Şekil.5.2) yer vermiş ve bakımsızlığını eleştirmiştir. Fener’den ayrıldıktan sonra Fener Balat bölgesi ile ilgili olduğunu, bellek nesnesine dönüşmüş anılarıyla mevcut olanı karşılaştırdığı görülmektedir. Çokona’nın yer ile kurduğu travmatik ilişkide, unutma ve hatırlama eylemlerinin ilişkisellik içinde olduğu, kendisine ait kayıp duygusunu tanımlamak yerine popüler olarak yaratılan nostalji söylemi ile ‘başkasına ait olan kaybı’ üzerinden anlattığı gözlemlenmektedir.

Şekil 5.2 “Bir zamanların konağı dökülüyor, ama çanak anten konusunda eksiği yok gibi” (Çokona, 2014, s. 54)

Ricoeur, unutma ve hatırlama eylemlerini Augustinus’un paradoksu üzerinden şöyle açıklar: “Unutulmuş ‘şeyin’ geri dönüşünün ve fark edilmesinin teminat altına aldığı unutulmuş anısı olmasaydı, nasıl dile getirebilirdik ki unutulmuş? Unutulmuş olduğumuzu bilmezdik.” (Ricoeur, 2010, s. 49) Çokona yeri ve

dolayısıyla anılarını unutmaya çabalayıp gözardı etmek istese de unutma eylemi de hatırlamanın içinde var olur, unutmanın gerçekleşebilmesi için hatırlama koşulunun sağlanması gerekmektedir.

5.2 İnternet Ortamında Fener-Balat

Toplumsal bellek kavramının araç olarak kullandığı bir başka mekân ise sınırları tanımlanamayan internet ortamıdır. Basılı haber kaynaklarına alternatif olarak nitelendirilen internet haberleri, seçtiği yöntem ile basılı kaynaklardan farklı bir erişim biçimi belirlemiş, hatta sadece internet üzerinden erişimi mümkün haberlerin aktarılmasını sağlayan kanallar oluşturmuştur.

Gazetelerin web siteleri, yerel haber paylaşımları, belediye ve bakanlık kurumlarına ait resmî web sayfaları, şeklinde tanımlanabilen türdeki internet kanalları; internet haberleri vb. türdeki kaynaklara ulaşılmasını sağlayan araçlar şeklinde tanımlanmaktadır.

Toplumsal bellek ile internet aracılığıyla ulaşılmış veriler arasındaki benzerlik ilişkisi her iki kavramın da oluşturduğu alanların tekil, ancak kolektif bir biçimlenme yöntemiyle açıklanabilir. Örneğin bir veriyi internet kaynağından yok etmek, ya da mevcut veriyi önplana çıkarmak kolay bir işlem olarak bilinmekte, bir kişi ya da büyük bir grup tarafından kontrol ve karar verme eylemlerini beraberinde getirmektedir. Bu durum çeşitli ölçeklerde ve türlerde yandaş ya da karşı otoritelerin ve ideolojilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Fener-Balat Bölgesi'nin tarihsel süreçleri, değişim ve dönüşümleri internet aracılığıyla ulaşılabilen birçok kaynaktan yer verilmiş, bölge ile ilgili, yaygın olarak kullanılan "Google" arama motorunda 412.000 sonuca ulaşılmıştır.⁵⁸ Bölge ile ilgili veriler çoğu zaman ilk kaynaktan direkt aktarılsa da zaman zaman veri kaynağının düşüncesine yakın haberleri de seçtiği görülmektedir. Bu durum

⁵⁸ Son erişim: 28.10.2017

verilerin incelenmesinde karşılaştırma yolunun seçilmesine ve bölgenin hangi bellek eylemleri tarafından şekillendirildiğini somutlaştırmaktadır.

5.2.1 Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği

Fener-Balat Bölgesi ile ilgili verilen ‘kentsel yenileme’ ve ‘acele kamulaştırma’ kararları bölge halkının örgütlenmesini sağlamıştır. Bölgenin haklarını korumak amacıyla 2009 yılında FEBAYDER derneği kurulmuştur. (Akın, 2016)

Dernek, bölge ile ilgili verilen kararları paylaşmak üzere dernek adıyla açılmış web sayfası bulunmaktadır. Ancak FEBAYDER isimli dernek ve web sitesi kapatılmış olup, yerine “Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma, Yaşatma ve Güzelleştirme Derneği” kurulmuştur. FEBAYDER’in kurucusu, basın sözcüsü ve genel sekreteri Çiğdem Şahin, yeni dernekte de görevine devam etmiş, derneğin websitesinde⁵⁹ bu değişimi bazı dernek yöneticileri ile fikir ve amaç uyumsuzluğundan sebep farklı bir oluşum içinde olduklarını belirtmiştir. (Şahin, Hakkımızda, tarih yok)

İnternet sayfasının giriş bölümünde Fener-Balat Bölgesi’nde, rehabilitasyon projesi, kentsel dönüşüm, acele kamulaştırma ve açılan davalar ile ilgili haberler tarih sırasıyla belirtilmiş, Şahin’in “Maksat Muhabbet” adlı programda, örnek mücadele olarak açıkladığı Fener-Balat’ın yaşadığı süreçler için kazanılan davaların geçici sonuçlar doğurabildiğini, projeler yerine projelere destek veren yasaların tamamen değişmesi gerektiğini savunmuştur. (Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2014)

FBSRP ile ilgili olarak tüm planlamaların, bütçelerin, sayıların ve sonucun ne şekilde olduğuna dair açıklamaların yapıldığı web sitesinde “Fatih Belediyesi 2007’ye kadar Korumaya Aldı: Alternatif Proje olarak UNESCO/AB Destekli

⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. <https://fenerbalatimiz.wordpress.com/> (Son erişim: 4 Kasım 2017)

Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi” (Fener Balat Kùltür Miraslarını Koruma Derneği, 2013) başlıklı haberde açıklanmıştır.

“Bir yıl sùren ve 377.000 Euro’ya mal olan restorasyon çalışmaları kapsamında evlerin çatı ve cephe onarımları yapılarak, dış kapı ve pencereler yenilendi. Sonradan yapılan ve yapının özgünlüğünü bozan eklemeler ise kaldırıldı. Mùteahhit tarafından gerçekleştirilen restorasyon işlerinin denetimi ve kabulù Fatih Belediyesi işbirliği içinde Teknik Destek Ekibi ile beraber yapıldı. Tüm yapıların envanterinin çıkarılmasıyla, 2005 yılında başlayan programın ilk etabında 26 evin restorasyonu tamamlandı. Kaynağında ayrıştırma uygulaması ve Katı Atık toplanmasına başlandı. İkinci etapta gerçekleştirilecek, 24 bina, Sosyal Merkez Binaları ve Balat arşı’sında basit onarım yapılacak dükkânları içeren ihale dosyası Avrupa Komisyonu’na sunuldu. İkinci etap ihale Haziran 2006’da gerçekleştirilmiş olup, bu etapta 70 adet bina restore edilecektir.” (Fener Balat Kùltür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

FBSRP süreci bölge halkının sürekli olarak bilgilendirilmesi, fikir ve rızalarının alınması gibi detaylar sonucu karşılıklı özveri şeklinde tanımlanabilecek bir eyleme dönüşmüştür. Bu anlamda bölge halkı, içinde bulunduğu projenin yöntemi ve başarılı sonuçlarıyla birlikte yer ile kurulan ilişkileri de rekonstrükte etmiştir. (şekil 5.3) (Fener Balat Kùltür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

şekil.5.3 FBRSP kapsamında yenilenen bina örnekleri (Fener Balat Kùltür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

FBAKYP ile ilgili olarak tüm detaylar “2007’de Korumaktan Vazgeçti Yıkma Kararı Aldı: Mahkemece İptal Ettirdiğimiz Fener-Balat-Ayvansaray Yenileme Projesi Detayları” başlıklı haberde açıklanmıştır. Haber, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kùltürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu bilgisiyle (Fener-

Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013) başlayarak şöyle yorumlanmıştır:

“Fatih Belediyesi yukarıdaki kanun maddesini kullanarak binlerce yıllık semtimizi yok etmek, yerine modern ve turistik bir kent kurmak istiyor. Kurulacak bu modern kentte bizlerin yaşaması mümkün değildir. Sululuکه örneğinde olduğu gibi tapu sahiplerinden 50-70 bin tl ücretle alınan tapuların karşılığında Toki Tarafından 150 bin tl katkı payı ile milyoluk villalar planlanmıştır.” (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

Yenileme Projesi kararlarının neden-sonuç ilişkisi içinde açıklandığı haberde, avam proje ve yenileme projesi kapsamında çalışılmış pek çok üç boyutlu görsele yer verilmiştir. (Şekil.5.4) Ayrıca projenin gerçekleşmesi halinde, UNESCO tarafından kara listeye alınma ihtimali vurgulanmıştır. (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

Şekil.5.4 Fener-Balat-Ayvansaray Kentsel Yenileme Projesi Kapsamında Bölge İçin Yapılmış Proje Çalışmaları (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

FBAKYP sürecinin sonucuyla ilgili olarak açılan dava ve sonuçları, “Fener-Balat Ayvansaray Projesi’nde Tarihi Karar” başlıklı haberde Çiğdem Şahin’in “tarihi bir anı kayda geçmek şeklinde” tanımladığı haberi çeşitli açıklamalar ile detaylandırılmıştır. (Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

“[...] 2863 sayılı yasa kapsamında kentsel sit alanı içerisinde kalıp, bölgeye ilişkin koruma amaçlı imar planının olmadığı, projelerde kültür mirası niteliğinde bulunan tescilli yapıların yıkılmak istendiği, karar koruma yüksek kurulu kararlarına ve şehircilik ilke ve kurallarına ve hukuka aykırı bulunduğu iddiasıyla iptal edilmiştir. [...] Yargının 5366 nolu yasa kapsamında Fener-Balat-Ayvansaray projesine dahil verdiği bu karar tarihi bir karardır. Bu yasa kapsamında yıkımı öngörülen diğer tarihi alanlar için de tarihin kurtarılmasının önünü açan emsal bir karardır. [...] Bu karar 5366 kapsamındaki diğer tarihi alanlar için de emsal olacak ve oralarda da tarihi yıkımların durdurulmasının önünü açacaktır.” (Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2013)

Dava süreçleri ve hukukî değerlendirmelerin yapıldığı haberde kazanılan dava, aynı süreçler ile karşılaşması muhtemel bölgeler için örnek süreç olarak açıklanmıştır.

FBAKYP ile ilgili bir diğer süreç ise “acele kamulaştırma” olmuş, dönüştürülmek istenen bölge ile ilgili bu karar detaylandırılmıştır. Bölge halkınının bu karara karşı olan tepkisine “Ekim 2012 Acele Kamulaştırma Kararı: Fener Balat halkı kararlı: Acil kamulaştırmaya, yağmaya izin vermeyeceğiz” isimli haberde kanunsuzluk, yerinden etme, mahallelilik kavramları üzerinden oluşturulmuş sloganlar (Şekil.5.5) ile oturma eylemleri (Şekil.5.6) ve halk toplantıları bilgisi ile detaylandırılmıştır. (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2012)

Şekil.5.5 Acele Kamulaştırma kararına karşı bölge halkının yaptığı eylem (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2012)

Şekil.5.6 Bölge halkının toplantı öncesi yaptığı oturma eylemi (Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği, 2012)

Bölge ile aktarılan bir başka veri ise Aslı Sarıoğlu'na ait "Fener-Balat 'Yenilenirken' Yerinden Edilenler" isimli haber olmuştur. Haberde hem bölgenin tarihsel süreçlerine, hem de değişim dönüşüm süreçlerinden söz etmiş ve toplumsal düzeyde değerlendirmeler yapmıştır. Haberde İstanbul'un fethi, ticaretin bu bölge için yer değiştirmiş olması ve ard arda çıkan yangınlar ile birlikte nüfusun sirkülasyonundaki değişimden söz edilmiştir. Ayrıca 1942 Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül 1955'a bağlı olarak Rum nüfusun bölgeden ayrılması ile ilgili olarak nüfusta saptanan değişim şöyle olmuştur: (Sarıoğlu, 2009)

"Gelişen sanayi ile birlikte iş gücü ihtiyacı doğmuş ve azınlıklar tarafından terk edilen evlere Anadolu'dan gelenler yerleşmeye başlamıştır. Balat'ta 1950'li 60'lı yıllarda

özellikle Kastamonu'dan gelen nüfus ağırlıklıdır. Hatta pazar günleri Balat çarşısının yakınında Kastamonu Pazarı kurulur. 1980'lere kadar semtte yaşayanlar ağırlıklı olarak civardaki fabrikalarda çalışır. 1985'te Dalan tarafından gerçekleştirilen Haliç'i temizleme çalışmalarına kadar bölge ağırlıklı olarak sanayi üretimi yapan yer olma niteliğini sürdürmüştür." (Sarioğlu, 2009)

Aynı haberde bir sonraki süreç 1980'de bölgeye Anadolu'dan yapılan göç ile açıklanmaktadır. Bölgenin seçimi, makul yaşam koşullarını sağlaması ile ilişkilendirilmiş, bölgeye gelenlerin göç ettikleri bölgeye geri dönememe durumları ve iş bulma konusunda çeşitli sıkıntılar yaşadıkları haberde yer almıştır. Bölge ile ilgili FBSRP ve FBAKYP süreçlerinden söz edilmiş, kiracıların yenileme sürecinde yer almadığını ancak Fatih Belediyesi tarafından böyle bir hizmete yer verilmesi kararını Sarioğlu şu şekilde yorumlamaktadır: (Sarioğlu, 2009)

"[...]biz proje kapsamında biraz projenin sosyal ayağını geniş tutarak kiracılara taşınma gibi bir yardımda bulunuyoruz; bir de 10 yıldan fazla alanda kiracı olduğunu ispatlayan insanlara proje yapıldıktan sonra belediyeye kalan mülkler üzerinde isterlerse alanda yeniden kiracı olma hakkı sağlıyoruz." (Sarioğlu, 2009)

Haber içeriğinde yer alan videoda⁶⁰ bölge sakinlerinin Fener-Balat'ın mevcut durumu hakkında düşüncelerine yer verilmiştir. Hikmet Bardak isimli bölge sakini rehabilitasyon projesine ilk olarak sevindiğini ve bölge için bu hizmetin gerekli olduğundan söz etmiştir. Ancak projenin ilerleyen süreçlerinde özelleştirme ve bölgeden uzaklaştırma girişimlerinin önceden bilindiği, rehabilitasyon sürecinin, bölgeyi iyileştirici olma özelliğinden ziyade kentsel dönüşüm için hazırlanan bir zemin olarak değerlendirmiştir. (Sarioğlu, 2009)

Sonuç olarak, derneğin web sitesi, farklı kaynaklarda Fener-Balat ile ilgili yayınlanmış video haberlerini herhangi bir kategori altında tutmadan paylaşmış, örneğin Fener-Balat Bölgesi'nin tanıtımı yapılan video kaynaklarına⁶¹ yer

⁶⁰ Detaylı bilgi için bkz. <https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/fener-balat-2/#more-226> Son erişim: 12 Kasım 2017

⁶¹ Detaylı bilgi için bkz. <https://fenerbalatimiz.wordpress.com/video-linkleri/> Son erişim: 12 Kasım 2017

verilirken bir yandan da kentsel dönüşüme tepki olarak asılmış pankartları çıkarmak üzere yapılan çalışmaların haberi video⁶² formatında yayınlanmıştır.

İnternet sitesi UNESCO ile başlayan süreç ile ilgilenmiş, yayınladığı haberler kentsel dönüşüm merkezli olmuştur. Bu anlamda Fener-Balat'ı hatırlama pratiklerini; kentte varolma pratikleri, unutturma politikaları, konu ile ilgili kanunlar şeklinde ve çoğunlukla teknik bir dil tercih edilerek aktarılmıştır.

5.2.2 Fatih Belediyesi

Devlet yönetiminin yerel aksında bulunan belediye ve yerel yönetimler hem oluşturdukları topluluk açısından hem de üretilen projeler, çeşitli yapılanmalar ve sosyal tanımlamalar ile çalışılan bölgeler birbirinden farklılık göstermektedir. Fener-Balat Bölgesi'nin bağlı olduğu Fatih Belediyesi'nin resmî web sitesinde, çalışma öncelikleri ve benimsedikleri kent değerlerinden; tarih, kültür, insan, mekân boyutunda sürekli "yaşanabilir" şeklinde tanımlanmıştır. (Fatih Belediyesi, tarih yok)

Fener-Balat Bölgesi'nin değişim/dönüşüm ve bölge için verilmiş benzeri kararlara, Fatih Belediyesi'nin web sayfasından ulaşılabilmektedir. Fener-Balat Bölgesi ile ilgili olarak hem tarih olarak günümüze yakın hem de etkileri ve üzerinde tartışmaları sürmekte olan FBSRP ve FBAKYP den bahsetmek ve ilgili haber verilerine Fatih Belediyesi'nin web sitesi üzerinden ulaşmak yerinde olacaktır.

FBSRP ile ilgili olarak başka kanallarda yayımlanmış haberler arşivlenmiştir. Örneğin FBSRP, TV Net isimli kanalda haberi sunan Hilal Güven tarafından, bölgenin geçmişiyle yüzleşerek proje kapsamında turizm merkezi haline getirilmesi şeklinde açıklanmıştır. Haberin içeriğinde Fatih Belediye Başkanı

⁶² Detaylı bilgi için bkz. https://www.youtube.com/watch?v=4kyzAVN_e3s
Son erişim: 12 Kasım 2017

Mustafa Demir: “tarihî dokuyu yeniden ortaya çıkarma, ‘sıva-boya’ gibi küçük müdahalelerle” projenin gerçekleştirildiğinden söz etmektedir. (Fatih Belediyesi, tarih yok)

FBSRP, 24 TV deki haberde 136 evin yenilenmesi ve 36 boş binanın yıkılması şeklinde yer almıştır. Haberde projenin başlatılmasını Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir’in bir binanın dış cephesini boyaması (Şekil.5.7) ile başlatıldığı vurgulanmıştır. (Fatih Belediyesi, tarih yok) Demir, proje ile ilgili açıklamasını şu şekilde yapmıştır: “Belki süreç içerisinde binalar modern ihtiyaçlarının karşılanması açısından da yetersiz olmuş olabilir ama biz bu tür müdahalelerle bu binaların güzelliklerini, tarihi birikimlerini tekrar ön plana çıkaracağız.” (Fatih Belediyesi, tarih yok)

Şekil.5.7 “Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir elinde fırça, tarihi yarımadaının sokaklarında duvar boyuyor.” (Fatih Belediyesi, tarih yok)

Fatih Belediyesi’nin web sitesinde FBSRP ile ilgili haberlerde bölge halkını proje dahilinde tutan, yapılara en az müdahale ve modern proje gibi tanımlarla proje yaklaşımı açıklanmıştır. Proje ile ilgili müdahale detayları; boya, sıva, payanda, yol ve tretuvar gibi mimarî ve çevresel düzenleme ile ilgili terimlerle

belirtilmiştir. Projenin açıklaması yapılmadan önce, bölge için projenin önemi Fener-Balat'ın tarihsel geçmişine referansla belirtilmiş, dar sokaklar, cumbalı evler, dar sokaklar gibi tanımlarla yapılmıştır. (Fatih Belediyesi, tarih yok)

FBAKYP nin hukukî açıdan⁶³ açıklaması yapılarak proje zorunlu ve kanunî bir biçimde “Kentsel Yenileme Çalışmaları” isimli haberde kısaca açıklanmıştır. Bu haberin yanında yer alan görsel (Şekil.5.8) ise tamamen yenilemeyi destekleyen ve sadece öngörölmüş projeye ait görseldir. (Kentsel Yenileme Çalışmaları, tarih yok)

Şekil.5.8 Fatih Belediyesi, “Kentsel Yenileme Çalışmaları” isimli haberde yer alan görsel (Kentsel Yenileme Çalışmaları, tarih yok)

FBAKYP ile ilgili olarak aynı web sitesinde sadece bölgeden çekilmiş olan fotoğrafları içeren “Fener Balat Sektleri Sahil Kesimi Yenileme Projesi” isimli haberde⁶⁴, bakımsız binaların fotoğrafları ile büyük ölçüde denizin yer aldığı sahil fotoğrafları (Şekil.5.9) yer almaktadır. (Fener Balat Sektleri Sahil Kesimi Yenileme Projesi, tarih yok) Böylelikle farklı mevsimlerde çekilmiş fotoğraflar aynı haberde sunularak, bölgenin mevcut durumu ile hakettiği (vadedilen) değeri - sahilde olan konumu üzerinden- desteklenmiştir.

⁶³ “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun”

⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.fatih.bel.tr/Gallery.aspx?GalleryID=1022>
Son erişim: 20 Kasım 2017

Şekil.5.9 Fatih Belediyesi, “Fener Balat Semtleri Sahil Kesimi Yenileme Projesi” isimli haberde yer alan görseller (Fener Balat Semtleri Sahil Kesimi Yenileme Projesi, tarih yok)

Fatih Belediyesi’nin bir başka “Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi” isimli haberinde bölgenin mevcut durumu ve projede öngörülen üç boyutlu animasyonu mevcuttur⁶⁵. Video haberinde ilk başta yer alan bölgenin mevcut durumu ile birlikte projenin hedeflerinden bahsedilmiştir. “[...] alanın fiziksel yapısının

⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.fatih.bel.tr/icerik/6867/fener-balat-kentsel-yenileme-projesi/> Son erişim: 15 Kasım 2017

yenilenmesini, çevresel şartların iyileştirilmesini ve potansiyeline uygun bir biçimde kent ile entegrasyonu hedeflemektedir.” (Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi, tarih yok)

Fener-Balat’ın tarihî geçmişi ve sahip olduğu yapı çeşitliliği bölgenin çok katmanlı kültür yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Fatih Belediyesi’nin web sitesinde bu duruma ilişkin ‘din ayrımı yapmama’ amaçlı yapılmış bir toplanma, “Azınlık Cemaatleri İftarı” isimli haberde (Şekil.5.10) şöyle yer almıştır: “Azınlık cemaatleri tarafından Or-Ahayim Balat Hastanesi'nin bahçesinde Türkiye'nin her yerinden gelen Rum, Ermeni, Keldani, Bulgar, Gürcü, Süryani ve Musevi cemaat liderlerini bir araya getirmek için iftar programı düzenlendi.” (Fatih Belediyesi, 2015)

Şekil.5.10 Azınlık Cemaatleri İftarı isimli haber görseli (Fatih Belediyesi, 2015)

Fatih Belediyesi web sitesinde yer alan haberler aynı zamanda Fener-Balat Bölgesi ile ilgili verilerde hatırlama eylemlerine yön vermiştir. Örneğin FBSRP başka kaynaklarda da yer alan, uluslararası bilinirliğe sahip “olumlu” bir proje olarak nitelendirilmekte, Fatih Belediyesi’nin web sayfasında çeşitli kaynaklarda, farklı bakış açılarına sahip haberlerin birçoğu yer almaktadır. FBAKYP ise

günümüz tarihine daha yakın olmasına rağmen, projenin amacı sadece tek bir kanuna dayandırılmış, dava süreçleri vb. diğer basın kaynaklarında “olumsuz” olarak yer almış haberler ve beraberinde gelişen acele kamulaştırma yasası aktarılmamıştır. Bölge ile ilgili tarihî ve sosyal süreçler üzerinden aktarılan haberlerin herbirinde Fatih Belediyesi’nin tercih ettiği hatırlama pratikleri, beraberinde toplumun hangi hatırlama pratiğine eğilimli olması gerektiğini tasarlamaktadır.

Bölge ile ilgili aktarılan haberlerin belediyeye ait olması, haberlerin meşru kabul edilmesine olanak tanımaktadır. Çeşitli ölçeklerdeki yönetim mekanizmaları tarafından denetlendiği bilinmekte, dolayısıyla yer alan haberler kent ve sosyal yaşam toplumsal kimlik inşa edebilmektedir.

5.2.3 Gazete Haberleri

5.2.3.1 Hürriyet

Fener-Balat Bölgesi ile ilgili Hürriyet Gazetesi’nde FBSRP ve FBAKYP ile ilgili haberlerin yanısıra Fener Rum Patrikhanesi, ‘Haliç’ten Haç çıkarma’ eylemi, Fener-Balat Bölgesi ve mahallelilik kültürü ile ilgili haberler yer almaktadır. Bölgede yaşanmış değişim/dönüşüm süreçlerinin yanısıra toplumsal olarak nitelendirilen haberlere de yer verilmiştir. Haberin aktarım biçimi ve diğer haberlerle kıyaslanma pratiğinin sağlaması, hangi düşüncenin aktarılacak istendiği ve Hürriyet’in kitleye neyi hatırlatmak istediğini de vurgulamaktadır. Örneğin ‘azınlık’ olarak nitelendirilen grupların toplumsal anlamda varolma biçimlerini yansıtmakta ve haberin niteliği ile birlikte ne şekilde hatırlatılmak istendiği de vurgulanmaktadır.

Hürriyet’te, “Balat’ta binaların rehabilitasyon çalışmaları başladı” isimli haberde FBRSP ile ilgili bilgilendirmeler yapılarak bölge halkının projeye ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Haberin açıklaması ise şöyle yapılmıştır:

“Fatih Belediyesi tarafından Fener-Balat'taki bazı binalarda rehabilitasyon çalışmaları başlatıldı. Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in de katıldığı tören Yıldırım Caddesi'nde gerçekleştirildi. Mehter takımının kısa bir konser verdiği törende Demir konuşma yaptı. Konuşmanın ardından Demir temsili olarak bir evin dış cephesini boyayarak projeye start verdi.” (Tekten, 2014)

Şekil.5.11 “Balat'ta binaların Rehabilitasyon Çalışmaları” isimli haber görseli (Tekten, 2014)

Projenin, bölge halkını da içine alan bir yapısı olduğunun vurgulandığı haberde, eski binaların yer aldığı görsel kullanılmıştır.(Şekil.5.11) Haberin altında yapılan 2 yorum bu projenin kentsel dönüşümün ön hazırlığıyla ilgili olduğu, bölgenin kentsel dönüşüme maruz bırakılacağı yönünde olmuştur. Haberin altında bulunan bir diğer yorum ise tarihsel süreç içinde Fener-Balat halkının ne şekilde etkilendiğine ilişkin: “6-7 Eylül olayları unutulmadı. Nüfusunun yarısı gayri-müslim olan güzelim semtler şimdi oraları zorla ellerine geçiren Sünnilerin elinde. Ne diyelim, tepe tepe oturun.” şeklinde Tolga Aktürk tarafından yapılmıştır. (Tekten, 2014)

Hürriyet'te yer alan “Fener-Balata'a da iptal” isimli haberin başlangıcında Sulukule'de iptal edilen proje ile Fener-Balat-Ayvansaray projesinin iptal edilmesi belirtilmiş, Erdoğan'ın Sulukule projesine ilişkin tutumu hatırlatılmıştır:

“Başbakan Tayyip Erdoğan’ın ‘İktidarımıza mâl olma pahasına vazgeçmeyeceğiz’ dediği kentsel dönüşüme yargıdan bir iptal daha geldi.” (Aksu, 2012)

2863 sayılı yasa ile öngörülen projenin kültür mirası, imar planının olmadığı, kentsel sit alanı içinde olma gibi sebeplerden ötürü hukuka aykırı olduğu bilgisinin yer aldığı “Fener-Balat’a da iptal” haberi hakkında şöyle bir yorum yapılmıştır:

“Fener-Balat projesinin fizibilite çalışmalarında ben de bulundum. Çok iyi niyetle başlanmıştı ancak şimdi görüyorum ki rant kapısı haline dönüşmüş. İstanbul’un kentsel dönüşüme ihtiyacı var, ancak bu tarihi yapıları yıkıp yerlerine gökdelen dikerek olmaz. Tarihi bölgelerden yerleşim kaldırılmalı.” (Ozan, 2012)

Fener-Balat bölgesiyle ilgili bir başka haber ise “Haliç’te Noel’e özel Hristiyan töreni” olmuştur. Haberde ritüelin tarihsel geçmişine şöyle referans verilmiştir:

“Yılda yalnız bir kez gerçekleşen Haliç’te ‘Haç Atma Töreni’ Noel zamanının İstanbul’a özel bir ritüeli. Bin yılların kutsal kenti İstanbul’da Türk, Rum, Ermeni ve Yahudiler’in renklendirdiği, Bizans ve Osmanlı döneminin en önemli iskân yeri olan Fener-Balat üç semavi dinin yüzyıllardır uyum içinde yaşadığı mahalleleri ile bu önemli ritüele ev sahipliği yapar. ‘Altın Boynuz’un kutsal yakası Haç Atma Töreni günü bambaşka olur.” (Tuna, 2017)

Hristiyanlar için önemli olan bu kültürel performans aynı zamanda Fener-Balat’ı da performans mekânı konumunda nitelendirmektedir. Fener-Balat Bölgesi’nde gerçekleşen bu ritüel gazete haberinin sonunda turizm fırsatı şeklinde değerlendirilmiştir. Sahip olunan kültür ve performansları, belli fırsatlara zemin hazırlayan araçlar olarak değerlendirildiğinde, kültürü benimsemiş topluluk için anlam yitimi olarak nitelendirilmekte, toplumun hatırlama pratikleri açısından bağlamını kaybetmektedir.

Hürriyet’te Fener-Balat Bölgesi ile ilgili bir başka haber ise Dimitri Kantemir Evi⁶⁶ ile ilgili olmuştur. 5 Temmuz 1998 ile 26 Haziran 2007 tarihlerinde yayınlamış iki farklı haberi karşılaştırmak, belli bir zaman aralığında hatırlama pratiklerinin ne şekilde değiştiğine açıklık getirmektedir.

⁶⁶ Dimitri Kantemir Evi ile ilgili bilgiler IV. Bölüm ve V. Bölüm’de yer aldığından, bu bölümde tekrar detaylı açıklanmamıştır.

Kantemir'in ölümünden sonra Fener-Balat bölgesinde yer alan evinin kullanım açısından ne şekilde değişimler geçirdiği 1998 tarihinde yayınlanan bir gazete haberinde (Şekil. 5.12) şöyle anlatılmıştır:

“Balat'taki ev ise yıkımlardan ve yangınlardan kurtularak bugünlere gelebildi ama evin geçmişi de sahibinin hayatı gibi maceralı oldu. 1960'larda otomobil lastiği deposu yapıldı, sonra boşaltıldı ve 'koyunlara' tahsis edildi, ahırla ağıl arası bir mekâna döndü. Kapısına Romen hükümetinin astığı bronz plaket bir ara çalındı, çöplükte bulunup yerine asıldı. Ev şimdi boş ve Sadettin Tantan'ın projesi kapsamında restore edilmeyi bekliyor.” (Hürriyet, 1998, s. 5 Temmuz 1998, s.10)

Şekil.5.12 Dimitri Kantemir Evi ile ilgili *Hürriyet* gazetesinde 5 Temmuz 1998 tarihli haber

FBSRP kapsamında belirlenen parsellere ek olarak Kantemir Evi'nin kullanılması planlanan 2007 yılına ait "Kantemir Müzesi'ni Basescu açtı" isimli haber, Hürriyet tarafından "Restore edilerek müzeye çevrilen Rumen besteci ve tarihçi Dimitri Kantemir'in evi, Romanya Cumhurbaşkanı Traian Basescu'nun katıldığı törenle açıldı." şeklinde aktarılmış, açılan müzede Kantemir'in yazdığı kitaplar ve eşyaların sergilendiği belirtilmiştir. (Aktaş, 2007)

Bu anlamda gazetede yer alan haberler, belli bir toplumsal hafıza sınırları belirlemiş ve nasıl hatırlanması istendiğine yön verebilmektedir. Aynı zaman aralığında farklı haber nitelikleri ile aynı bölgeyi değerlendirebilen, farklı zaman dilimlerinde aynı haber niteliği ve yeri değerlendirebilen haberler, tekil olarak belli hatırlama eylemlerine atıfta bulunmasının yanısıra neden-sonuç ilişkiselliği ve karşılaştırma yöntemiyle toplumsal hatırlama pratiklerini yeniden şekillendirebilmektedir.

5.2.3.2 Sabah

Sabah Gazetesi'nin web sayfasından, Fener-Balat Bölgesi ile ilgili 36 habere ulaşılmıştır.⁶⁷ Bölge ile ilgili bulunan haberlerin içerikleri birbirinden farklı olmakla birlikte haber başlıkları genellikle "Sulukule ve Balat'ta dönüşüme devam" gibi kesin ve keskin söylemler ile oluşturulmuştur. Sabah Gazetesi'nin kentsel dönüşüm ile ilgili yaptığı ve haberin başlığını Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in söyleminden oluşturulan "Sulukule ve Balat'ta yolumuza devam ederiz" isimli haber⁶⁸, Sabah gazetesinin *Emlak Haberleri* bölümünde yer almıştır. Demir, Fatih bölgesi içinde 5 yılda 2600 binanın restorasyon bilgisini vererek Fener-Balat dışında projelendirilmesi öngörülen diğer bölgeler hakkında bilgi vermiştir. Projelendirilmeden sonra değer artışı olacağından bahseden Demir, el değiştirmelerin kaçınılmaz olduğunu vurgulamış, bölge içindeki mülk

⁶⁷ Son erişim: 16 Kasım 2017

⁶⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.sabah.com.tr/emlak/2012/07/19/sulukule-ve-balatta-yolumuza-devam-ederiz> (Son erişim: 2 Aralık 2017)

sahiplerine sunulan seçenekleri “Biz projeyi çizelim yıkımı ve yenilemeyi siz yapın”, “Başka bir adadan size yer verelim”, "100 metrekare ev yerine 70 metrekare gibi seçeneği kabul etmezlerse o zaman aradaki farkı yeni değer üzerinden ödeyin." şeklinde belirtmiştir. (Taş, 2012)

Demir, yenileme projesi ile ilgili bölge halkıyla haber tarihiyle (2012) paralel güncel olan uzlaşma yöntemini “Yüzde 60'ı ile uzlaştık. Bu sayının yüzde 75'i bulacağını düşünüyoruz. Kabul etmeyenlere ise kamulaştırma yapıyoruz.” şeklinde açıklamıştır. (Taş, 2012)

Bölge ile ilgili değişen süreçlerde Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in düşüncelerine pek çok açıdan yer verilmiştir. Ancak Sabah gazetesinde yer alan “Sulukule ve Balat'ta yolumuza devam ederiz” isimli haberde “mahallelilik kavramının mimarî ile sağlanacağından” söz etmekte, dolayısıyla projelendirme ile halkın bilgilendirilmesi arasında çeşitli kırılmaların yaşandığı, projenin bölge halkı rızası ile gelişmediğine açıklık getirmektedir.

Bölge ile ilgili olarak Erdal Şafak tarafından kaleme alınan “Fonlar ve Kazlar” adlı köşe yazısında FBSRP ile ilgili yapmış oldukları incelemeden söz etmiş, sahil kesiminin vitrin olarak sunulduğu projenin iç kısımlarını “düşkırıklığı” olarak nitelendirmiştir. Proje için ayrılan bütçe ile projenin tamamlanan taraflarını karşılaştıran Şafak, 200 kadar ev için projeye başlanıldığını belirtip 20 evin olumlu sonuç verdiğinden bahsetmiştir. Bütçe ile ilgili çeşitli örtüşmezlikleri örneklendiren Şafak, kendi bulguları ile haberi şöyle sonlandırmıştır: “AB fonları Avrupa'da ‘Hazine avcılığı’ haline geldi. Önemli olan, o avcıların ‘yolunacak kaz’ı durumuna düşmemek.” (Şafak, 2006)

Sabah gazetesinin bir başka haberi de Savaş Ay tarafından Fener-Balat Bölgesi'nin sahip olduğu çokkültürlülük ve farklı dinî yapıları üzerinden yazılmıştır. “8,5 km karede dinlerin kardeşliği” adlı haberde Ay, bölgede yaptığı geziyi açıklamadan önce bölgeyi şu şekilde tanımlamıştır: (Ay, 2010)

“Haliç'in hele de güney kısmını bir hafta sonunda gezin de görün. Yani vurun mesela Unkapanı Köprüsü'nün ayak ucundan; Cibali, Fener, Balat, Ayvansaray, Eyüp diyerek

kıyılı - içerleklı bir gezın de şaşırın. Neye mı? Neye olacık en başta tam 8.5 kilometrekarelik alana yayılan örnek dın kardeşlığıne.” (Ay, 2010)

Sabah gazetesinde yer alan bir başka haber ise, Fener-Balat Bölgesi için gündelik pratik haline dönüşmüş, fotoğraf çekme eylemini konu almaktadır. “Fotoğraf tutkunlarının gözdesi: Balat” isimli haberde bölge, tarihî yapılar, misket oynayan çocuklar, yorgancılar ve soba dumanı gibi tanımlar ile nostalji başlığı altında tanımlanmıştır. Haberin devamında ise *Camii de var Kilise de* altbaşlığında farklı dinlere ait yapılar üzerinden bölgenin çokkültürlüğü aktarılmıştır. (Tokgöz, 2016)

Gazetede yer alan haberler farklı içeriklere sahip olmakla birlikte aynı bölgeyi, birbirine yakın zamanlarını anlatmaktadır. Fener-Balat Bölgesi’nde çeşitli amaçlar ile bulunmuş aktörlerin gözünden bölge ile ilgili bakış açıları aktarılmış, haber kanalının oluşturduğu çerçeve ise aktörlerin bakış açısını kontrol altında tutmuştur. Örneğin gazetede yer alan bir başka habere restore edilmesi planlanan binalar için Demir tarafından söylenen “Tarihî Yarımada’ya yüz nakli yapıyoruz”⁶⁹ şeklinde olmuştur. Bir başka haber ise “Balat’ta tasarım ve lezzet bir arada”⁷⁰ isimli haberde hem çeşitli tasarım eşyaların sergilendiği ve satıldığı hem de restaurant olarak kullanılan bir yapıyı tanıtmaktadır.

Bu haberlerin tümü, öznelerin bahsi geçen bölgeyi anımsama eylemleri, tanımlama pratikleri ve seçilen aktarım yöntemleriyle hatırlatma biçimlerini karşılaştırmaya imkân tanımaktadır.

⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.sabah.com.tr/yasam/2013/10/04/tarihi-yarimadaya-yuz-nakli-yapiyoruz> (Son erişim: 4 Aralık 2017)

⁷⁰ Detaylı bilgi için bkz.

https://www.sabah.com.tr/yasam/2010/06/28/85_kilometrekarede_dinlerin_kardesligi (Son erişim: 2 Aralık 2017)

5.2.3.3 Milliyet

Fener-Balat Bölgesi ile ilgili Milliyet gazetesinde yer alan haberler 160 adet olarak saptanmıştır.⁷¹ Kentsel değişim/dönüşüm haberlerinin dışında çoğunlukla gezi, lezzet, yaşamöyküsü ya da mahallelilik ile ilgili haberlere rastlanmıştır.

İlk olarak Milliyet Gazetesi'nde yer almış FBSRP haberini aktarmak yerinde olacaktır. Rehabilitasyon Projesi ile ilgili olarak bölge halkının çeşitli kaygılarına yer verilen “Zamanlama manidar” isimli haberde, projenin zamanlaması ile Kasım'da (2014) Papa Francesco'nun Fener-Rum Patrikhanesi'ne yapacağı ziyaret ile aynı zamana denk düşmesinden söz edilmektedir. Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Yaşatma ve Güzelleştirme Derneği adına açıklama yapan Çiğdem Şahin tarihî dokunun zarar görmesi, yıkılması planlanan ‘metruk yapılar’ yerine soylulaştırmayı öngören projeler ile ilgili kaygılarından söz etmiş, proje ve Papa'nın ziyaret tarihlerinin benzerliğini, Rehabilitasyon Projesi için manidar bir durum olarak yorumlamasına sebep olmuştur. (İnan, 2014)

Milliyet gazetesinde yer alan bir başka haber ise FBRSP ve FBAKYP ile ilgili çeşitli bilgileri aktarmaktadır. Yenileme alanı ilan edildikten sonra kurulan derneğin (FEBAYDER) başlattığı kampanya “Evime dokunma”, aynı zamanda haberin ismini de oluşturmaktadır. Haber, bölgede yapılmış restorasyon sürecinde görev alan Yüksek Mimar Ali Emrah Ünlü ile Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir'in iki projenin karşılaştırılması ile ilgili söylemlerini içermektedir. (Yezdani, 2010)

“Evime dokunma” isimli haberde Yüksek Mimar Ali Emrah Ünlü'nün FBRSP ile FBAKYP hakkındaki görüşlerine haberde şöyle yer verilmiştir:

“Bu binalardan 38'inin çatısı ve cephesi restore edilip boyanarak yaşanabilir hale getirilmişti. Şimdi bu yapıların çoğunun yıkılıp yeniden yapılarak yenilenmesi öngörülüyor. O zaman doğru bir iş yapılmıştı, şimdi yapılanlar yıkılıyor. [...] Ne yazık ki belediye proje ihale edilip onaylandıktan sonra projeyi insanlara açıkladı” (Yezdani, 2010)

⁷¹ Son erişim: 1 Aralık 2017

Haberin devamında Ünlü, yenileme çalışmaları ile ilgili gözlemlerini 5 maddede sıralamıştır:

“1- Ayakta duran rahatlıkla, yıkılmadan da onarılacak durumda olan tarihî yapılar cepheleri dışında içleri boşaltılmak suretiyle yıkılıyor. 2- Özgün plan şemaları ortadan kaldırılıyor. 3- Plan-cephe ilişkisi koparılıyor. Cepheler ve iç mekân birbirinden apayrı hale getiriliyor. 4- Parseller tarihi yapı düzeni gözetilmeksizin birleştiriliyor. 5- Düşey işleyen plan düzeni, yatay hale getiriliyor. Cephesi ile bir bütün olan tarihi yapı karakteri yok ediliyor.” (Yezdani, 2010)

Aynı haberde Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir FBAKYP ile ilgili olarak yıkım işleminin yalnızca depreme dayanıklı olmayan yapılar için geçerli olduğunu belirterek, ‘restorasyon’ yerine ‘yenilemeyi’ neden tercih ettiğini açıklamıştır:

“Burada hangi bina restore edilebilir? Bıraksanız hepsi yıkılacak. Buranın bu şekilde muhafaza edilmesi imkânsız. Burada büyük sıkıntı var. Tarihi tescilli binaların bazılarında deprem tehlikesi var, deprem tehlikesi olanlar dışındakileri yıkmayacağız.” (Yezdani, 2010)

Fener-Balat bölgesi hakkında yapılan başka haberler ise bölgenin tanıtımı, tarihî yapısı, cafe ve restaurant gibi gündelik pratiklere özgü türde olmuştur. Örneğin “Haliç kıyısında bir tarih isimli haberde”⁷² tarihsel anlamda bölgenin yerleşimi hakkında çeşitli bilgilendirilmeler yapılmış ve son yapılan rehabilitasyon sürecinden sonra bölgenin mevcut durumu hakkında yapılan yorum ise şöyle olmuştur: “peş peşe açılan lokanta ve kafeler, butik oteller Balat’ı bir cazibe merkezi haline getirdi” (Haliç kıyısında bir tarih, 2010) Başka bir haberde, bölgede yer alan bir restaurantın tanıtımı ‘aryadan alaturkaya’ şeklinde bir müzik performansına sahip olması şeklinde tanıtılmıştır. Ayrıca “Nostalji yaşıyor” isimli haberde⁷³, yemek menüsünün şu şekilde hazırlandığı aktarılmıştır: “Fener ve Balat’ta yaşamış Bizans, Ceneviz, Türk, Ermeni ve Rum kültürlerinin yemek alışkanlıklarından esinlenerek hazırladığı menüsü [...]” (Nostalji yaşıyor, 2016)

Fener-Balat Bölgesi ile ilgili olarak hem basılı metinlerde hem de internet ortamında pek çok kaynağa erişilmiş, benzer konu ve haberler sorunsallaştırılmıştır. Bu açıdan iki durum sorunsallaştırılan bölgeyi çeşitli ölçeklerde incelemeye fırsat

⁷² Detaylı bilgi için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/-magazin-1256519/>

⁷³ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/nostalji-yasatiyor-magazin-2359133/>

vermektedir. Fener-Balat Bölgesi'ni konu edinen her kaynak bir özne grubunun temsilini oluşturmakta, dolayısıyla her özne bölge hakkındaki hatırlama biçimlerini aktarmaktadır. Seçilen dil ve üslûp, konular hakkında verilen detay, başlık türleri, öznelerin hatırlama biçimlerinin başka katmanlarda toplumsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bir diğer durum ise basılı metinler ve hem internet haberlerinden edinilen verilerin, hem tarihsel süreçlere yer vermiş olması, hem de Fener-Balat Bölgesi ile ilgili belli bir zaman aralığının arşivlemesine imkân tanınmasıdır. Bölgenin çeşitli kaynaklara konu olması, aynı zamanda verileri karşılaştırmaya ve yorumlamaya izin vermesi toplumsal bellek olgusunu inşa etmektedir. Dolayısıyla ideolojik söylemlerin, toplum ve mekân arasındaki gerilimi, ne şekilde tasavvur ettiğine açıklık getirmektedir.

Fener Balat Bölgesi ile ilgili yer verilen basılı kaynaklar birbirlerinden farklı türde yazılmış olup, bunlar farklı öznelerin anımsama biçimlerini aktarmaktadır. Örneğin Ari Çokona, otobiyografi türünde yazdığı romanda, salt bireysel bir Fener-Balat anlatısı oluşturmak yerine, çoğunlukla daha önce oluşturulmuş kayıp geçmiş anlatılarını aktarmıştır. Bu açıdan Çokona tarafından aktarılan Fener-Balat anlatısı, bireysel olmaktan çok, bildik genel söylemlerin bir kez daha yinelenmesiyle oluşturulmuştur. Ayrıca Çokona yaşadığı bölge ve kendisinin yaşadıklarının önemli kesimini de bilinçli olarak anlat(a)mamayı tercih etmiş gibi gözükür. Örneğin romanda “Fener’de yaşamış Rum” olma kimliğine dair çok az bilgiye rastlarız, çocukluk anılarının içinde nadiren ve kontrollü olarak yer verdiği bilgiler, klasik tarih anlatılarından öteye gidememiştir.

Basılı metinlerde Fener-Balat ile ilgili bir başka üretim Zeynep Sözen'e aittir. Sözen, her iki romanında da bahsettiği karakterlerin bireysel kimliklerini anlatmak yerine, genellikle idarî kimliklerini vurgulamıştır. Bu açıdan anlatılan tarihi karakterlere eşit mesafede durulmayarak, yazarın tercih ettiği hatırlama eylemleri doğrultusunda kimlikler yeniden inşa edilmiştir.

İnternet ortamında bulunan verilerin dile getirdiği söylemler de basılı metinler ile benzer bir yapıya sahiptir. Örneğin Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma ve

Güzelleştirme Derneği'nin web sitesinde yer alan haberler tarih olarak FBRSP'den önceki süreçler ile ilgili olmayıp, sadece FBRSP'den günümüze olan süreçleri ele almıştır. Bu açıdan derneğin web sitesi genel olarak hukukî işlemler ile ilgili verilere yer vermiş, çeşitli süreç ve sonuçları da hukukî olarak aktarmayı tercih etmiştir. Bu sitede toplumsal bellek değil, konuya ilişkin hukukî/idarî bir döküm yapılmıştır. Sitenin dili, bir devlet dairesinin internet dilini çağrıştırmaktadır.

İnternet ortamında bir başka söylem türünü Sabah Gazetesi üzerinden örneklemek mümkündür. Fener-Balat Bölgesi ile ilgili çoğunlukla inşaat haberlerine yer verilen gazetenin söylemleri Fatih Belediyesi'nin söylemleri ile benzerdir. Her iki kaynaktan yer alan haberler genellikle hizmet olarak sunulan, “yıkıp yeniden yapma” eylemlerini olumlamaya yöneliktir. Fener-Balat Bölgesi dışında diğer kentsel dönüşüm süreçlerine sahne olan bölgelerde benzer şekillerde aktarılmış, bölgeye özgülenmiş değil, siyasal amaca hizmet eden birtakım uygulamalar olumlanmıştır. Bu açıdan Tarlabası ya da Sulukule'den çok farklı olamayan Fener-Balat'ın haber niteliği “potansiyel inşaat alanı” olmaktan ileri gidememiştir. Örneğin Sabah gazetesinde yer alan “Sulukule ve Balat'ta yolumuza devam ederiz” isimli haberin içeriğinde, proje detayları aktarılırken “mahallelilik kavramının mimarî ile aktarılacağı” belirtilmiştir. Mahallelilik kavramını mimarî ile oluşturma fikri, tüm muhafazakâr kentsel anlatılarda yere referans olmak, yinelenen bir motiftir. Dolayısıyla haber başlığının üslubu, o yeri görmemek, ve stereotipleri yinelemek anlamına geliyor.

Çalışmada yer alan gazete haberlerinde bölge ile ilgili olarak nostalji, turistik gezi alanı ve “dinlerarası iletişim” ile ilgili haberlere de rastlanmıştır. Örneğin, haberlerde bir dinî liderler toplantısına yer verilmiştir. Bunu da yine “çoketnikli eski İstanbul” mitolojisinin bir kez daha yinelenmesi anlamını taşıdığı söylenebilir. Fener-Balat, etnodinsel çeşitliliğin sürekli vurgulandığı bir bölgedir ve söz konusu anlatılarda özgül bir yeri yoktur.

Basılı metinler ve internet ortamında Fener-Balat Bölgesi, hemendaima o kaynakların ideolojik duruşları çerçevesinde aktarılmıştır. Bölge ile ilgili bu veriler,

aktaran ile aktarılanlar arasında bir iletişim niteliğinde olup, “aktaranın hatırlama pratiğinin ne olduğu?/aktarılanın hatırlama pratiğinin ne olması gerektiği?” gibi didaktik ifadeleri bir kez daha yinelemeyi sağlamaktadır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, toplumsal bellek kavramının mekânsallıkla kurduğu ilişkiler, basılı kaynaklar ve internet ortamında erişilen veriler ile Fener-Balat bölgesi özelinde irdelenmiştir.

Fener-Balat'ın yaşadığı tarihsel süreçler, yörenin modern kentin oluşum koşullarında sürekli değişime açık bir alan olduğu izlenimini vermektedir. Dolayısıyla bölge ile ilgili ulaşılmış verilerin bugüne tanımlı bir zaman aralığına özgü olma niteliği vardır. Bölge hakkında aktarılanlar, aktarıldığı zamanın egemen söylem dillerine aittir. Fener-Balat Bölgesi'ne ilişkin topladığımız veriler, aktarıldığı dönemin konjonktürünü ve aktaran grubun kimliği ile bağlantılı olarak biçimlenmiştir. Bu açıdan bölge, farklı grupların belleğinde farklı Fener-Balat temsilleri üretmektedir. Halbwachs'ın da belirttiği gibi “grup devamlılığı için anıların deforme edilmesi” durumu, hatırlama eylemlerinin merkezinde yer tutar.

Çalışmada kullanılan verilerde tartışıldığı gibi Fener-Balat Bölgesi; inşaat alanı, hukuk mücadelelerinin öznesi, tarihi karakterlerin alanı, travma mekânı, din kardeşliği yeri, mahallelilik kavramı, etnik lezzetlerin bir arada sunulduğu yer, cumbalı evler ile yaşattığı nostalji vb. gibi tanımlamalar ile anlatılmış, her özne/özne grupları tarafından başka Fener-Balat imgeleri oluşturulmuştur.

Yapılan analiz çalışmasında Fener-Balat'ın, kentin özgül kimlik taşıyan, kendi tarihi olan bir bölümü gibi değil, kentin bütünü temsil eden bir sahne gibi algılandığı anlaşılmaktadır. Verilerde bölgenin ismi “Fener-Balat” yerine, İstanbul'da bulunan başka herhangi bir bölge ile değiştirildiğinde, haber algısı ve söylem yapısı neredeyse aynı kalacaktır. Fener-Balat'a ilişkin verilerin pek çoğunda bölge, kendi özelinde bir ayrıntı zenginliğiyle değil, bölgenin İstanbul geneli için ifade ettiği anlamlar ile anımsandığı gözlemlenmiştir.

Özne-zaman-mekân arasında oluşan bellek üretimi potansiyel olarak sonsuz biçimde olabilmektedir. Ancak, bu çalışmada söz konusu varsayımsal imkânın

Fener-Balat özelinde kullanılmadığı görülmüştür. İncelenen kaynaklar hemendaima bildik genelgeçer söylem ve anlatılarını bir kez daha yinelemekle yetinmektedir. Sadece belli dönemlere referans verilen tarihlerde seçilmiş birtakım yöntemler, kaygan zeminde bu edimlerin taşıyıcısı olurlar.

KAYNAKÇA

- Ahmet Mutlu, Nazlı Yücel Batmaz. (2013). *Türkiye'de Kent Hakkı*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Akın, N. (2016). Haliç'te Bir Rehabilitasyon Alanı: Balat. İ. D. Zeynep Ahunbay içinde, *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener - Balat - Ayvansaray* (ss. 17-43). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktar, A. (2011). Varlık Vergisi Yeniden... A. Aktar içinde, *Yorgo Hacidimitriadis'in Aşkale-Erzurum Günlüğü (1943)* (ss. 75). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Atik, Ş. (2016). Kültür Varlıklarını Korumada Toplum Bilinci ve İstanbul Tarihi Yarımada Özelinde Fener-Balat-Ayvansaray'ı Son Bilgiler Işığında Değerlendirme. İ.D. Zeynep Ahunbay, *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bali, R. (1999). *Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945: Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bali, R. (2000). Vatandaş Türkçe Konuş! veya Bir Ulus-devletin Kuruluşunda Dil Birliğinin Gerçekleşmesi Çabaları. Galanti içinde, *Vatandaş Türkçe Konuş!* (ss. V-VIII). Ankara: Kebikeç Yayınları .
- Bayrak, M. (1999). *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Aabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Besalel, Y. (2014). *Osmanlı ve Türk Yahudileri*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.

- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cengizkan, A. (2002). *Modernin Saati*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetken, P. (2016). Sil Baştan Yaşayan Kent ve İnsanları. S. Ö. Tahire Erman, *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* (ss. 91-102). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çeviker, L. (2009). *Şiddet ve Toplumsal Hafıza*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiğdem Şahin. (2016). Fener-Balat-Ayvansaray'da Mücadele Süreci: Belgeler, Haberler, Röportajlar. In İ. D. Zeynep Ahunbay, *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray* (ss. 246-400). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çokona, A. (2014). *Fener*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Erkmen, A. (2010). *Geç Osmanlı Dünyasında Mimarlık ve Hafıza: Arşiv, Jübide ve Âbide*. İstanbul: Ofset Yapımevi.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. London: The University of Chicago Press.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Hoşgören, M. Y. (2000). İstanbul ve Deprem. *Türk Coğrafya Dergisi*, 1-24.
- Huysen, A. (1999). *Alacakaranlık Anıları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güven, D. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Keser, U. (2012). Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 181-226.
- Keskin, N. (2016). Bellek Mekânları Olarak Kent Müzeleri ve Diyarbakır Örneği. S. Ö. Tahire Erman, *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* (ss. 155-161). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- McLuhan, M. (2014). *Gutenberg Galaksisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Yayınları.
- Özak, N. Ö. (2008). *Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekânsal Öğeler*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbilge, A. F. (2006). *Fener Balat Ayvansaray*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Özsüer, E. (2016). 19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri. *Türkiyat Mecmuası*, 325-344.
- Ricoeur, P. (2010). *Hafıza, Tarih ve Unutuş*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Serpil Özaloğlu, Tahire Erman. (2016). Önsöz. S. Ö. Tahire Erman, *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları
- Sözen, Z. (2000). *Fenerli Beyler*. İstanbul: Aybay Yayınları.
- Sözen, Z. (2007). *Tekboynuz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sözen, Z. (2011). *Anka ve Sultana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Şahin, Ç. (2016). Neoliberal Kent Politikaları Gereği "Kentsel Yenileme" Adı Altında Yok Edilen Tarih ve Bu Bağlamda Fener-Balat-Ayvansaray Sürecinin Değerlendirilmesi. İ. D. Zeynep Ahunbay, *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray* (ss. 81-132). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahingür, A. (2005). *Kentsel Yenileşme Projelerinin Katılım Boyutu: Ciutat Vella ve Fener Balat Örnekleri*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (Yüksek Lisans Tezi).
- Tanyeli, U. (2002). *Modernin Saati, (Önsöz)*. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Tuğrul, S. (2015). *Kimlik, Hafıza ve Kültür*. (Ders Sunumları). Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler: Kimlik Hafıza ve Kültür Ders Sunumu, İstanbul.
- Tunçel, A. (2016). Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak. S. Ö. Tahire Erman, *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* (ss. 21-26). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Vryonis, S. (2005). *The Mechanism of Catastrophe: The Turkish Pogrom of September 6-7, 1955 and the Destruction of the Greek Community of Istanbul*. New York: Greekworks.com.
- Yeşildal, M. (2006). Balat'taki Yahudi Kurumların Tarihsel Süreci. Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Fen ve Din Bilimleri Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
- Yıldırım, E. Y. (2015). *Belleğin Nöral Temelleri*. Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kültürel İncelemeler: Kimlik Hafıza ve Kültür Ders Sunumu, İstanbul.

Yurdakul, S. K. (2010, Eylül). *Kentsel Dönüşüm - Sürdürülebilirlik Bağlamında Fener Balat Yenileme Alanı*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Zallony, M.-P. (1824). *Essai Sur Les Fanariotes*. Paris.

Zeynep Ahunbay, İclal Dinçer, Çiğdem Şahin. (2016). *Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Aksu, F. (2012, Haziran 21). "Fener-Balat'a da iptal." *Hürriyet*.
<http://www.hurriyet.com.tr/fener-balat-a-da-iptal-20807607> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017).

Aktar, A. (2016, Kasım 11). "Varlık Vergisinin Hikâyesi." *Avlaremoz*.

<http://www.avlaremoz.com/2016/11/11/varlik-vergisinin-hikayesi-prof-dr-ayhan-aktar/> (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2018).

Aktaş, İ. (2007, Haziran 26). "Kantemir Müzesi'ni Basescu açtı." *Hürriyet*.
<http://www.hurriyet.com.tr/kantemir-muzesi-ni-basescu-acti-6778830> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017).

Atasoy, Z. B. (2012, Nisan 4). "Uğur Tanyeli Mimarlıkta "Yer" Kavramını Tartıştı." *Arkitera*. <http://www.arkitera.com/haber/7622/ugur-tanyeli-mimarlikta-yer-kavramini-tartisti> (Erişim Tarihi: 2 Eylül 2017).

Ay, S. (2010, Haziran 28). "8,5 km karede dinlerin kardeşliği." *Sabah*.
https://www.sabah.com.tr/yasam/2010/06/28/85_kilometrekarede_dinlerin_kardesligi (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2017).

Britannica, (1998). "Phanariote." *Encyclopedia Britannica*.

<https://www.britannica.com/topic/Phanariote> (Erişim Tarihi: 12 şubat 2018).

Demirel, I. (2014, Nisan 17). "Vatandaş Türkçe Konuş!." *şalom*.

http://www.salom.com.tr/haber-90735-vatandas_turkce__konus_.html (Erişim Tarihi: 15 şubat 2018).

Eren, M. Ö. (t.y.). "İstanbul'da Postmodern Kentsel Uygulamaların

Değerlendirilmesi: Bir Kent Olarak 'Pastiş'." *Academia*.

file:///C:/Users/Kerem%20Erbag/Downloads/ISTANBULDA_POST-MODERN_KENTSEL_UYGULAMAL.pdf (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2017).

Erbil, Ö. (2013, 09 03). "Balat'taki kamulaştırma 'acele iptal'." *Radikal*.

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/balattaki-kamulastirma-acele-iptal-1148960/> (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2017).

Gülyüz, N. (2016, Kasım 2). "Tahtakale ve Balat Adlarının Kökenleri." *şalom*.

http://www.salom.com.tr/haber-100923-tahtakale_ve_balat_adlarinin_kokenleri.html (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2018).

Hür, A. (2016, Haziran 21). "1934 Trakya Olayları." *Avlaremos*.

<http://www.avlaremos.com/2016/06/21/1934-trakya-olaylari-ayse-hur/> (Erişim Tarihi: 12 şubat 2018).

Islahat Fermanı. (2013). "Islahat Fermanı (Tam Metni ve Günümüz Türkçesi)."

Akhepedia.

[http://www.akhepedia.com/forum/tarihi-belge-ve-metinler/islahat-fermani-\(orjinal-tam-metni-ve-gunumuz-turkcesiyle\)/](http://www.akhepedia.com/forum/tarihi-belge-ve-metinler/islahat-fermani-(orjinal-tam-metni-ve-gunumuz-turkcesiyle)/) (Erişim Tarihi: 17 Ocak 2018).

- İnan, M. (2014, Kasım 28). “Zamanlama manidar.” *Milliyet*.
<http://www.milliyet.com.tr/-zamanlama-manidar--gundem-1961085/>
(Erişim Tarihi 19 Aralık 2017)
- Kalkan, E. (2001, 03 18). “Balat'ta Üç Yahudi.” *Hürriyet*.
<http://www.hurriyet.com.tr/balat-ta-uc-yahudi-39232642> (Erişim Tarihi 18 Ocak 2018)
- Kalkan, E. (2005, Ocak 31). “Son 1244 Rum.” *Bianet*.
<http://bianet.org/bianet/bianet/53401-son-1244-rum> (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2017)
- Kalkan, S. (2009, Kasım 14). “Doç. Dr. Fikret Evcı ile Fener-Balat Projesi ve Kentsel Yenileme.” *Mimdaporg/Söyleşi*.
<http://www.mimdap.org/?p=27602> (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2017)
- Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği: Taha Toros Arşivi. *Başkan Sadettin Tantan'ın Fener hayaline Avrupadan destek geldi.* (1998, Temmuz 5). *Hürriyet*.
(Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017)
- Mesut Dinler, Neriman Şahin Güçhan. (2016). “Fener ve Balat'ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon/Üç Dönem/Üç Ayrı 'Koruma' Anlayışı.” *Tubaked*.
<http://tubaked.tuba.gov.tr/index.php/tubaked/article/download/220/230>
(Erişim Tarihi: 14 Kasım 2017)
- Mışon, O. (2017, Mart 31). “Haliç'in kaybolan Yahudileri.” *Avlaremos*.
<http://www.avlaremos.com/2017/03/31/halicin-kaybolan-yahudileri-ortakoylu-mison/> (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2018).
- Ozan, A. (2012, Haziran 21). “Fener-Balat'a da iptal.” *Hürriyet*.
<http://www.hurriyet.com.tr/fener-balat-a-da-iptal-20807607> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017)

- Resmî Gazete. (1934, Haziran 21). “2510 Sayılı İskân Kanunu” *Resmî Gazete*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2018).
- Resmî Gazete. (1942, Kasım 11). “4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu”. *Resmî Gazete*. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2018).
- Resmî Gazete. (2005, Kasım 17). “5366 Sayılı Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” *Resmî Gazete*.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051214-6.htm> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2018).
- Sarioğlu, A. (2009, Eylül 16). “Fener-Balat “Yenilenirken” Yerinden Edilenler.” *Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/fener-balat-2/#more-226> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017)
- Şahin, Ç. (n.d.). “Hakkımızda”. *Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/about/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017)
- Şafak, E. (2006, Kasım 13). “Fonlar ve kazlar.” *Sabah*.
https://www.sabah.com.tr/yazarlar/safak/2006/11/13/fonlar_ve_kazlar (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017)
- Taş, D. (2012, Haziran 19). “Sulukule ve Balat'ta yolumuza devam ederiz.” *Sabah*. <https://www.sabah.com.tr/emlak/2012/07/19/sulukule-ve-balatta-yolumuza-devam-ederiz> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2017)

- Tekten, E. (2014, 10 22). "Balat'ta binaların rehabilitasyon çalışmaları başladı." *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/balatta-binalarin-rehabilitasyon-calismalari-basladi-27428458> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017)
- Tokgöz, T. (2016, Şubat 21). *Fotoğraf tutkunlarının yeni gözdesi: Balat*. Retrieved from Sabah: <https://www.sabah.com.tr/turizm/2016/02/21/fotograf-tutkunlarinin-gozdesi-balat> (Erişim Tarihi: 7 Aralık 2017)
- Tuna, A. (2017, Ocak 6). "Haliç'te Noel'e Özel Hristiyan Töreni." *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/halict-e-noele-ozel-hiristiyan-toreni-27886823> (Erişim Tarihi: 13 Aralık 2017)
- Uçkaç, A. (2010). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları." *Maliye Dergisi*, 423. Retrieved from https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/158/21.Aynur.UCKAC.pdf (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2017)
- Vardar, N. (2014, Eylül 6). "6-7 Eylül 1955'in Ardından: Burası Yeniden Agora Meyhanesi." *Bianet*. <https://m.bianet.org/biamag/diger/158253-burasi-yeniden-agora-meyhanesi> (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2017)
- Yezdani, İ. (2010, Mart 1). "Evlerimize dokunma!" *Milliyet*. <http://www.milliyet.com.tr/evlerimize-dokunma--gundem-1205670/> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2017)
- Yumurta, R. (2012, Şubat 13). "Bir Okulun Dramı." *Rumvader*. http://www.rumvader.org/Page/443/77/bir_okulun_drami.html (Erişim Tarihi: 9 Eylül 2017)
- "Azınlık Cemaatleri İftarı." (2015). *Fatih Belediyesi*. <http://www.fatih.bel.tr/icerik/11060/azinlik-cemaatleri-iftari/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).

- “Bir Milletın İspanya'da Sürgün Hikayesi.” (2008, Ocak 9). *Şalom*
<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/5439-Bir-milletin-Ispanyadan-surgun-hikayesi.aspx> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2018).
- “Constantinopolis Ekümenik Patrikhanesi.” (2017, Temmuz 26). *Megarevma*
<http://www.megarevma.net/patrikhane.htm> (Erişim Tarihi: 4 Eylül 2017).
- “Dünden bugüne İstanbul nüfusu.” (2010). *Sabah*.
http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/dunden_bugune_istanbul_nufusu
(Erişim Tarihi: 12 Ekim 2017).
- “Ekim 2012 Acele Kamulaştırma Kararı: Fener Balat halkı kararlı: Acil kamulaştırmaya, yağmaya izin vermeyeceğiz.” (2012). *Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/129/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017).
- “Fener-Balat Ayyansaray Projesi'nde Tarihi Karar.” (2013). *Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/tokludedede-yikiliyor/>
(Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017).
- “Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/6867/fener-balat-kentsel-yenileme-projesi/>
(Erişim Tarihi: 15 Kasım 2017).
- “Fener Balat Rehabilitasyonu Başladı / 24.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/9481/fener-balat-rehabilitasyonu-basladi-24/>
(Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).
- “Fener Balat Rehabilitasyonu Başladı / Kanal A.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/9483/fener-balat-rehabilitasyonu-basladi-kanal-a/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).

- “Fener Balat Rehabilitasyon Projesi Başladı / TV Net.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/9486/fener-balat-rehabilitasyon-projesi-basladi-tv-net/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).
- “Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi.” (2013). *Fatih Belediyesi*.
<http://m.fatih.bel.tr/icerik/1156/fener-balat-semtlerinin-rehabilitasyon-projesi/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).
- “Fener Balat Semtleri Sahil Kesimi Yenileme Projesi.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/Gallery.aspx?GalleryID=1022> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2017).
- “Fatih Belediyesi 2007’ye kadar Korumaya Aldı: Alternatif Proje olarak UNESCOAM Destekli Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi.” (2013). *Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/alternatif-proje-olarak-unescoab-destekli-fener-balat-semtlerinin-rehabilitasyon-projesi/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017).
- “Habitat Konferansları.” (n.d.). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*
<http://www.csb.gov.tr/projeler/habitat/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=16093> (Erişim Tarihi: 4 Ekim 2017)
- “Haliç kıyısında bir tarih.” (2010, Haziran 28). *Milliyet*.
<http://www.milliyet.com.tr/-magazin-1256519/> (Erişim Tarihi: 19 aralık 2017)
- “Kamulaştırma Kanunu.” (1983). *Mevzuat*.
<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2942.pdf> (Erişim Tarihi: 9 Ekim 2017)
- “Kentsel Yenileme Çalışmaları.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/1153/kentsel-yenileme-calismalari/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017)

- “Maksat Muhabbet Dedik Ama Kentsel Dönüşüme Dair Herşeyi Konuştuk.”
(2014, Şubat 26). *Fener Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği*.
<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2014/02/26/486/#respond> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017).
- “Nostalji yaşıyor.” (2016, Aralık 10). *Milliyet*.
<http://www.milliyet.com.tr/nostalji-yasatiyor-magazin-2359133/> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2017)
- “Özel Fener Rum Lisesi” (t.y.). *Fatih Kaymakamlığı*.
<http://www.fatih.gov.tr/ozel-fener-rum-lisesi> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2017)
- “Sulukule'den sonra Fener-Balat-Ayvansaray yenileme projesine iptal kararı geldi.” (t.y.). *Fatih Haber*.
<https://www.fatihhaber.com/fatihhaber/fenerbalatiptal.htm> (Erişim Tarihi: 2 Aralık 2017).
- “UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi.” (2009). *Türkiye'nin Dünya Miras Alanları*. Retrieved from UNESCO Türkiye Milli Komisyonu:
<http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/dma.pdf> (Erişim Tarihi 27 Ağustos 2017)
- “Vizyon&Misyona.” (t.y.). *Fatih Belediyesi*.
<http://www.fatih.bel.tr/icerik/1303/kurumsal-kimlik/> (Erişim Tarihi: 23 Kasım 2017).

“2007’de Korumaktan Vazgeçti Yıkma Kararı Aldı: Mahkemece İptal ettirdiğimiz Fener-Balat-Ayvansaray Yenileme Projesi Detayları.” (2013, Mart 3).

Fener-Balat Kültür Miraslarını Koruma Derneği.

<https://fenerbalatimiz.wordpress.com/2013/03/03/alternatif-proje-olarak-unescoab-destekli-fener-balat-semtlerinin-rehabilitasyon-projesi/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2017).

EKLER

EK-1

2510 Sayılı İskân Kanunu (16 Haziran 1934)

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>

(Son erişim: 8 Şubat 2018)

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

<i>İdare ve gazı işleri için Başvökâlet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.</i>	21 HAZİRAN 1934 PERŞEMBE	SAYI: 2733
---	-----------------------------	------------

KANUN

İskân Kanunu

Kanun №: 2510

Kabul tarihi: 14/6/1934

Mukaddeme

İskân mntakaları

Madde 1 — Türkiye Türk kültürüne bağlı dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre, düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir.

Madde 2 — Dahiliye Vekilliğince yapılp İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskân bakımından üç nevi mntakaya ayrılır.

1 numaralı mntakalar: Türk kültürlü nüfusunun tekâsüfî istenilen yerlerdir.

2 numaralı mntakalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mntakalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerik ve inzabat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

Yukarıda yazılan iskân mntakalarının tasdikli haritasında, zamanla ortaya çıkacak ihtiyaca göre değişiklikler yapılması Dahiliye Vekilliğinin teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti kararına bağlıdır.

Fasıl : I

Muhacirlerin ve mültecilerin kabulü

Madde 3 — Türkiyeye yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müctemian, gelmek isteyen Türk soyundan meskün veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskün kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emriyle kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararla tesbit olunur.

Türkiyede yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4 üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiyeye yerleşmek isterler ve bunu yazı ile buldukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülteciler için Vatandaşlık Kanunu hükümleri tatbik olunur.

Dahiliye Vekilliği muhacirlerin ve mültecilerin ahnma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar.

Madde 4 — A: Türk kültürüne bağlı olanlar,

B: Anarşistler,

C: Casuslar,

Ç: Göçebe çingeneler,

D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiyeye muhacir olarak alınmazlar,

Bulaşık hastalıklar doğrudan doğruya Hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar.

Madde 5 — Hususi bir ahit dolayısıyla Türkiyeye mecburi olarak gelenler yapılan muahede hükümlerine ve Hükümetçe verilen kararlara göre alınrlar.

Madde 6 — A: Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir "muhacir kâğıdı, almağa ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi inzalamağa mecburdurlar. Muhacir kâğıdı muvakkat doğum kâğıdı yerine geçer ve bir yıl müteber tutulur.

B: Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararla, hemen vatandaşlığa alınrlar. Küçükler baba ve analarına veya hısmlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın, vatandaşlığımıza geçirilirler.

Madde 7 — A: Türk ırkından olup Hükümetten iskân yardım istememeyi yazı ile bildiren muhacirler ve mülteciler Türkiye içinde istedikleri yerde yerleşmeğe serbest bırakılır. Hükümetten iskân yardım istiyenler Hükümetin göstereceği yerlere gitmeğe mecburdurlar.

B: Türk ırkından olmayanlar, Hükümetten yardım istemeseler bile, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmağa ve Hü-

kümetin izni olmadıkça buralarda kalmağa mecburdurlar. İzinsiz başka yere gidenler ilk defasında yerlerine çevrilirler. Te-kerrürü halinde İcra Vekilleri Heyeti kararile, vatandaşlıktan düşürülürler.

C : Türkiyeye geldikleri tarihten itibaren iki yıl içinde iskân istemiyen muhacir ve mültecilere iskân yardımı yapılamaz.

Fasıl : II

İçerde, nakiller, kültür ve idare tedbirleri

Madde 8 — Türkiye içinde toprağı dar veya azmahlık, bataklık, ormanlık, dağlık ve taşlık olan yerlerde bulunun ve geçim vasıtasından mahrum olan köyleri, gerek meskûn gerek göçebe bulunsun üç numaralı mntakalar halkını yaşayış ve sıhhat şartları elverişli olan yerlere nakletmeğe; evleri dağınık köyleri daha uygun merkezlerde toplamağa; hağları, obaları ve komları köyler içine kaldırmağa ve yenilerinin yapılmasını yasak' etmeğe Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 9 — Türkiye tabiiyetinde bulunan gezginci çingene-neleri ve Türk kültürüne bağı olmyan göçebelere, toplu olma-mak üzere kasabalara ve serpiştirme suretile Türk kültürü köylere dağıtıp yerleştirmeğe; casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmağa ve ecnebi tebaası gezginci çingene-neleri ve Türk kültürüne bağı olmyan göçebelere milli sınırlar dışına çıkarmağa Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 10 — A : Kanun aşirete hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta her hangi bir hüküm, vesika ve ilâma müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağa-lığı ve şeyhliği ve bunların her hangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzuvarı kaldırılmıştır.

B : Bu kanunun neşrinden önce her hangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve adete aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara ilâmetle Reis, Bey, Ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız, bütün gayrimenkuller Devlete geçer. Bu kanun hükümlerine ve Devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkul-ler muhacirilere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara, toprak-sız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtıp tapuya bağlanır. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicillerindeki kayıtlara göre tesbit olunur. Tapu sicillerinde aidiyete dair bir kayıt yoksa veyahut kayıtlar yalnız şahıslar namına olupta halk arasında bunların aşirete ait olduğu şayi bulunuyor ve aşiret fertleri de bu gayrimenkullerden başkasına sahip bulunuyorlarsa aidiyet, tahkikat üzerine, o yerin idare heyeti kararile hallolu-nur; idare heyetlerinin valilerce tasdik edilen bu kararı kat'idir.

C : Bu Kanunun neşrinden önce aşiretlere reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri ve sınırlar boyunda oturmasında emniyet ve asayiş bakımından mah-zur bulunanları, aileleriyle birlikte, münasip yerlere naklettirip yerleştirmeğe İcra Vekilleri Heyeti kararile, Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Ç : Türk tebaasından olupta Türk kültürüne bağı bulun-mıyan aşiretler fertlerinin dağınık olarak 2 numaralı mntaka-lara, Türk tabiiyetli ve Türk kültürü göçebe aşiretler fertlerini sıhhat ve yaşama şartları elverişli yerlere nakledip yerleştirmeğe; Türk tebaası olmyan ve Türk kültürüne bağı bulunmıyan gö-çebe aşiretler fertlerini icaba göre Türkiye dışarısına çıkarmağa Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Madde 11 — A : Ana dili Türkçe olmyanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır.

B : Türk kültürüne bağı olmyanlar veya Türk kültürüne bağı olupta Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyasi, içtimai ve inzibatî sebeplerle, İcra Vekilleri He-yeti kararile, Dahiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toplanılmamak şartile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.

C : Kasabalarda ve şehirlerde yerleşen ecnebilerin tutarı belediye sınırı içindeki bütün nüfus tutarının yüzde onunu ge-çemez ve ayrı mahalle kuramazlar.

Fasıl : III

İskân

Madde 12 — 1 numaralı mntakalara:

A : Yeniden hiç bir aşiretin veya göçebenin sokulmasına, Türk kültürüne bağı olmyan hiç bir ferdin yeniden yerleş-mesine ve bu mntakaların eski yerlilerinden olsa bile Türk kültürüne bağı olmyan hiç bir kimsenin avdet etmesine izin verilemez.

B : Bu mntakalarda soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler ve aşiretler efradı, ahalişi Türk kültürüne bağı köyler ile nahide, kaza ve vilâyet merkezleri civarına yerleştirilirler.

C : Bu mntakalarda, 1914 den önce, yerleşip ana dili Türk olan ve unumi veya milli savaşta mntaka dışarısındaki vilâyetlere gelmiş ve bu kanunun mer'iyetine kadar hiç bir iskân yardımı görmemiş bulunanların eski yurtlarına gelmeleri ve yerleşmeleri temin olunur.

Ç : Dışarıdan gelecek Türk kültürü muhacirler, iklim ve yaşayış şartlarına uygunluğu göz önünde tutularak, bu mnta-kalara alınıp yerleştirilirler.

D : 3 numaralı mntakalar halkından veya 1 numaralı mntakalar dışında yerleşmiş olanlardan Türk kültürü vatandaşlar, aileleriyle birlikte, iklim ve yaşayış şartlarına uygun olmak üzere, 1 numaralı mntakalara alınıp iskân edilirler.

E : 1 numaralı mntakalar haricindeki vilâyetler ahalisinden bu mntakalara, aileleriyle birlikte, gelip yerleşmek isteyen Türk ırk ve kültürü asker ve mülkiye mütekaatleri, yine bu vilâ-yetler halkından ve Türk ırkından olduğu halde bu mntaka-larda askerlik etmiş olup terhislerinde ailelerini getirerek ve bekâr olanlar da evlenerek, yerleşmek isteyenler, 17 nci mad-deye göre, iskân edilirler.

Madde 13 — 2 numaralı mntakada:

1 - Aşağıda yazılanlar Dahiliye Vekilliğinin münasip göre-ceği yerlerde iskân edilirler:

A : Dışarıdan gelen muhacirler ve mülteciler;

B : Bu mntakadaki aşiretler;

C : 1 ve 3 numaralı mntakalardan naklolunanlar;

Ç : 1 ve 3 numaralı mntakalar halkından olup bu mnta-kalarda askerliğini bitirmiş olanlardan evlenerek kalmak isti-yenler;

D : 1 numaralı mntakalarda Türk ırkından olmyanlardan bu mntakaya gelip yerleşmek isteyenler.

2 - Aşağıda yazılanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararile, nakil ve iskân edilebilirler:

A : Topraksız veya az topraklı çiftçiler;

B : Heyelân ve seyiâp gibi afete uğrıyan kimseler;

C : Verimsiz veya azmahlık ve bataklık veya tehlikeli veya askerlikçe yasak topraklardaki insanlar;

Ç : Harsî, siyasi, idarî, içtimai, askerî, iktisadî sebeplerle nakline lüzum görülenler.

3 - Türk ırkından olmıyanların serpiştirme suretile köylere ve ayrı mahalle veya küme teşkil edemeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskânları mecburidir.

Madde 14 — Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle Hükümetçe iskân ve ikamet yasak edilip boşaltılması istenilen üç numaralı mıntakalar halkı, iklimi, yaşayış şartlarına ve bu kanunda yazılı kayıtlara göre 1 veya 2 numaralı mıntakalara nakil ve iskân edilirler.

3 numaralı mıntakalara, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadıkça, hiç kimsenin yeniden iskân ve ikametine izin verilemez.

Madde 15 —

1 - Devlet kara ve deniz nakil vasıtaları muhacirleri, mültecileri, gümrükten muaf bütün eşyalarını ve hayvanlarını, Hükümetçe naklolunanları ve eşya ve hayvanlarını yerleşecekleri yere, yerleşecekleri yer yolları üzerinde değilse en yakın istasyon veya limana kadar parasız naklederler.

İmtiyaz nakliye ve tahmil ve tahliye şirketleri bu kimseler ve eşyaları ve hayvanları hakkında asgari tarifelerini tabika mecburdurlar.

2 - 8, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 üncü maddelerde yazılı da hilde bir yerden diğer yere naklolunanlardan ve dışarıdan kendi kendine gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyaçlı olanlar:

A : İskâna tâbi tutulurlar,

B : Kendilerinin, zat, ev, sanat ve ticaret eşyalarının, alât ve edevatının, yiyeceklerinin, tohumluklarının, koşum ve damızlık hayvanlarının ve gümrükten muaf bütün eşyalarının kalktukları yerden veya sınırdan yerleşecekleri yere kadar nakliye masrafları Hükümetçe verilir.

C : Bunların kaldırıldıkları veya sınırlarımızdan içeriye girdikleri günden iskân edildikleri güne kadar geçen zaman zarfında ve iskânlarından itibaren bir yıl içinde yatacakları, yiyecekleri, yakacakları ve tedavileri Hükümetçe meccanen temin olunur.

C : Bunlardan çok fakir olanlarına, bir defalık, giyecek de Hükümetçe verilebilir.

3 - Hükümetçe naklolunanlardan ve kendi kendine gelen muhacir ve mültecilerden ihtiyaçsız olanlara ve serbest iskân isteyen bütün muhacir ve mültecilere Hükümetçe masraf yapılamaz. Ancak imkân olan yerlerde bunlara toprak, ev yeri, bağ ve meyvelik yeri verilir.

Masrafları kendi taraflarından ödemek şartıyla, nakil vasıtaları, yatacak yer, yiyecek, içecek ve yakacak Hükümetçe temin ve tanzim olunabilir.

4 - Hükümet kararile getirilen muhacirlerden ihtiyaçlı ihtiyaçsız aranılmıyarak hepsi için bu maddenin ikinci bendi tamamen tatbik olunur ve kalktukları yerden sınırlarımıza kadar ikinci bendin (B) fıkrasındaki bütün nakliye, yatacak yer, yiyecek, yakacak ve tedavi masrafları Hükümet tarafından verilir.

5 - İskân yerlerini bırakarak serbest iskân isteyenlere, verilmiş olan yapılar ve topraklar ve yapılan masraflar peşin olarak geri alınmak şartıyla, Dahiliye Vekilligince serbest iskâna izin verilebilir.

6 - İhtiyaçlıları ve ihtiyaçsızları ayırmağa yarayan bir "ihtiyaç derece cetveli", Dahiliye Vekilligince yapılır.

Madde 16 — A : Karı ve köca bir aile olarak iskân edilir:

B : Evlenmemiş çocuklar, çocuksuz erkek ve kadın dular, ana ve baba ile veya bunlardan sağ olanı ile birlikte iskân görürler;

C : Anasız ve babasız torunlar dede ve büyük analarile veya bunlardan sağ olanile birlikte iskân edilirler. Ancak torunların hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır;

Ç : Anasız ve babasız çocuklar birlikte bulunduğu ve yaşadığı kan, civar ve sıhrî hissularile birlikte yerleştirilirler. Bunların da hisseleri tapuda kendi adlarına yazılır.

D : Anasız ve babasız çocuklar, kan ve civar veya sıhrî hissularından biri, yoksa kendi başlarına iskân görürler. Bunların küçüklerine ayrıca vasi tayin ettirilir.

E : Evli çocuklar ve evli torunlar, başlı başına bir aile olarak iskân görürler;

F : (C) fıkrasındaki torunların, (Ç) ve (D) fıkralarındaki çocukların, üvey çocukların ve evlâtlıkların hisseleri evleninceye kadar hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz ve haczolunamaz;

G : Türk muhacir ve mülteciler hisım ve akrabalarının buldukları yerde iskân olunurlar.

Madde 17 — İskân bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alât ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır.

Köylerde, kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı toprak da verilir.

İskân derecesini gösteren (Toprak tevzi cetveli) ilişiktir.

Madde 18 — İskânda Hükümetçe verilen talimata göre yapı yapılması için malzeme veya para verilebilir. Yapı yapmakta kendileri de çalıştırılabilir.

İskân için Devlet ormanlarından parasız kereste vermek ve bu yapıları yapmada asker, Devlet memur ve müstahdemlerini ve vasıtalarını kullanmak caizdir.

Madde 19 — Yeniden kurulan veya canlandırılan köylere, orta malı olarak mevcut nüfusun ortak ihtiyacına yetişen mektep, cami, köy odası, karakol, pazar, harman ve mezarlık yerleri, otlak, suvat, orman kanunu hükümleri içinde baltalık ve başka ortak ihtiyaçlara lâzım yerler parasız bırakılır.

Mektep odası, çeşme, su yolları, kuyu, sarniç ve sulama tertibatı da Hükümetçe yapılabilir veya tamir edilebilir. Bu işlerde buraya yerleştirilenleri işletmeğe Hükümet salâhiyetlidir.

Madde 20 — 1 numaralı mıntakalara iskân edilenlere, değeri peşin verilmeğe üzere iskân derecesinin iki katı, 1914 veya daha önceki yılların tapu ve yoksa vergi kıymetleri üzerinden, toprak verilir.

Vergi veya tapu kıymeti olmıyanları, emsaline bakılarak, o yerin idare heyetinin takdir edeceği kıymet üzerinden vermek caizdir.

Madde 21 — İskân edilen muhacir, mülteci, göçebe ve naklolunan çiftçilere ve sanatkârlara aşağıda yazılı topraklardan dağıtılır.

A : Mençei ve nevi ne olursa olsun bütün millî topraklardan;

B : Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları içinde bulunan mer'a, baltalık ve fundalık gibi orta malı olup Hükümetçe ihtiyaçtan fazla görülen topraklardan;

C : Şehirlerin, kasabaların, köylerin sınırları dışında kalan ve orman olmıyan boş yerlerden;

Ç : Devletçe görülecek lüzum ve zaruret üzerine bazı ormanlarda, İcra Vekilleri Heyeti kararile, muvafık görülen yerlerden;

D : Hükümetçe satın alınacak veya istimlak olunacak çiftlikler ve topraklardan;

Madde 22 — Muhacirlerin, mültecilerin, göçebelerin ve naklolunanların yerleştirilmelerine ayrılan veya bunlara verilen yapılar ve topraklar kimin işgali altında olursa olsun vali veya

kaymakamın yazılı emriyle zabıtaca boşaltılır ve kendilerine teslim olunur. Bunlara vuku bulacak tecavüzlerde de vali ve kaymakamlar zabıta marifetile tahlîyeye salâhiyetlidirler.

Madde 23 — Bu kanun hükümlerine göre muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara ve yerlere dağıtılan yapı ve toprakların temlikine vali ve kaymakamlar salâhiyetlidirler. Dağıtış defter veya kararlarının altı vali veya kaymakamlarca tasdik edilmesi, temliktir. Tasdikli defterlerdeki veya kararlardaki miktarlar muteberdir.

Madde 24 — Muhacirleri ve mültecileri ve naklolunanları kendilerine ev yapmaya veya Hükümetçe yaptırılınca kadar yerleşecekleri yerde veya civarda mevcut Hükümete veya halka ait münasip binalarda barındırmak ve bu binaları vali veya kaymakamın yazılı emriyle zabıtaca hemen boşaltmak caizdir. Ancak bu boşaltmanın ev ve bina sahiplerinin yaşama-larını ve barınmalarını imkânsız kılacak yolda olmaması ve bir yıldan fazla sürmemesi şarttır.

Bu yolda binası boşaltılanlara Hükümetçe münasip kira verilir. Muhacirlerin, mültecilerin ve naklolunanların geçtikleri yerlerde muvakkat konaklamak üzere bir haftadan fazla bir müddet için bina boşaltılmasına izin verilemez. Bu maddenin hükümlerini tatbik için Dahiliye Vekillîğince talimat yapılır.

Madde 25 — Muhacirlerin, mültecilerin, naklolunanların ve göçebelerin yurtlandırıldıklarından başlayarak iki yıl içinde, görülecek hakiki lüzum üzerine, aynı muntakalarda iskân yerlerini değiştirmeye ve düzeltmeye Dahiliye Vekili salâhiyetlidir.

Fasıl : IV

Mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbataları

Madde 26 — 3 numaralı muntakalardan mecburi nakledilenler menkul mallarını birlikte götürülebilirler. Bunların braktıkları gayrimenkullerini mülkiyeti tam olarak Devlete geçer. Tasarruf vesikasına bağlı olanların sahiplerine 1914 veya daha önceki yıllar vergi, yoksa tapu değerlerinin dört katı üzerinden, tapu ve vergi değerleri olmyanların emsalinin vergi veya tapu değerlerine bakarak o yerin idare heyetince takdir edilecek değer üzerinden birer "istihkak mazbatası" verilir.

Madde 27 — Bu kanun hükümlerine göre Hükümetçe naklettirilenler veya isteklerle göç edenler bir yıl içinde eski yerlerindeki menkul ve gayrimenkul mallarını tasfiye etmeye mecburdurlar. Bu müddet içinde tasfiye etmeyenlerin menkul ve gayrimenkul malları Devletçe tasfiye olunur. Bunlardan istiyenler 26 ncı maddeye göre gayrimenkullerine karşılık Hükümetten istihkak mazbatası alabilirler. Bu takdirde bu gayrimenkullerinin mülkiyeti tam olarak Devlete geçer.

Madde 28 — İstihkak mazbataları önce sahiplerine gittikleri yerde iskân için verilen menkul ve gayrimenkul mallara mahsup edilir. Bakiyeleri yerleştikleri vilâyet içinde Hazinesin mülk ve toprak artırmalarında nakit olarak kabul olunur. Şu kadar var ki bir aileye istihkak mazbatası karşılığı olarak iskân haddinin iki katından fazla toprak verilemez.

İstihkak mazbataları, sahiplerinin adlarına yazılı olup ancak noterlikler vasıtasıyla başkalarına ciro edilebilir.

Bunların mirasçalarına intihali umumî hükümlere bağlıdır.

Madde 29 — A: Hükümetçe iskân edilen muhacirler, mülteciler, göçebeliler ve 1 numaralı muntakada Hükümetçe yerleştirilen kimseler yerleştirdikleri yerde en az on yıl oturma mecburdurlar. Bunlar Dahiliye Vekillîğinin izni olmadıkça başka yerlerde yurt tutamazlar. Başka yerlere izinsiz gidip yurt tutanlar ve tutmak istiyenler yerleştirildikleri yere döndürülürler.

B: 1 ve 3 numaralı muntakalardan 2 numaralı muntakaya naklolunan ve 2 numaralı muntakada 9, 10 ve 11 inci maddelere göre bir yerden başka yere nakledilenler on yıl sonra dahi, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadıkça, başka yerlere gidip yurt tutamazlar.

Madde 30 — 1 ve 2 numaralı muntakalara yerleşenlere borçlu ve borçsuz iskân yoluyla verilen gayrimenkuller on yıl müddetle hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz, terhin edilemez, haczolunamaz. Tapularına o yolda kayıt düşürülür.

Hükümetin izniyle Ziraat Bankasına terhin caizdir.

Fasıl: V

Muafiyetler

1 — Gümrük muafiyeti

Madde 31 — Bu kanunun hükümlerine göre alınan muhacirlerle dışarıdan gelen mülteci ve aşiret fertlerinin birlikte getirdikleri aşağıda gösterilen kendi eşyaları, malları ve hayvanları gümrük resmile, bir defaya mahsus olmak üzere sair bütün teklif ve resimlerden muafır.

1 - Bir aile için:

A: Zat ve ev eşyası kâmilin.

B: Meslek ve meşgale eşyası aşağıdaki kayıtlarla:

Çiftçi ise: Çift hayvanları, arabaları, araba ve koşum takımları, çiftçiliğe mahsus her türlü alât ve edevat ve makineleri, damızlık hayvanları, tohumluk ve yiyecek zahireleri ve aşıkları kâmilin ve ötedenberi besledikleri büyük ve küçük hayvanlarla zirai mahsullerinden değeri altı bin liraya kadar olan miktarı.

Sanatkâr ise: Her türlü sanat alât ve edevatı ve makineleri, söküp getirecekleri fabrikaları, alât ve edevatı kâmilin ve fabrikalar masnuatından ve iptidai maddelerinden değeri altı bin liraya kadar olan miktarları (trikotaj fabrikası makineleri ve kauçuk sanatları mamulâtından olan ayak kabuları hariçtir. Ancak zata mahsus ve kullanılmış küçük trikotaj makineleri muafiyetten istifade eder.)

Tüccardan ise: Ötedenberi satılmakta oldukları ticaret mallarından değeri (12 000) liraya kadar olan miktarı (şeker, benzin, petrol, koza, ipek ve ipekçiler ve inhisara tâbi maddelerle trikotaj makineleri ve kauçuk sanayi masnuatından olan ayakkabıları hariçtir.)

2 - Bir cemaat için (bir köy ve mahalle veya cemaate ait kullanılmış eşya):

A: Bütün mektep eşyası;

B: Bütün cami eşyası;

C: Vakıflara ait eşya ve mahsuller;

Ç: Köy ve mahalle odası eşyası, hatıralar ve cemaate yadigar eşya;

D: Köyün ve mahallenin orta malı olan boğalar, aygırlar, tekeler, koçlar ve damızlık bütün hayvanlar;

E: Köy veya mahallenin harman, orak makinesi ve traktör gibi ortak zirai makine ve aletleri, köy değirmeni ve un fabrikası gibi müşterek sanat fabrika ve makineleri.

Madde 32 — Muhacirler ve mülteciler 31 inci madde haricinde menkul ve gayrimenkul mallarının bedeli veya ellerinde bulunan nakitleri karşılığı Türkiyede yapacakları sanat veya ticaret veya ziraat eşyası getirebilirler. Bu yolda getirilecek eşya gümrük ve sair resimlere tâbidir. Ancak bu eşyanın şeker, benzin, petrol, koza, ipek ve ipekçilerden ve Türkiyede inhisara bağlı maddelerle trikotaj makineleri ve kauçuk sanayi mahsullerinden olan ayakkabılardan olmaması şarttır.

Madde 33 — Hükümetçe memleket iktisadiyatını korumak üzere alınan ve alınacak olan tedbirler 31 inci ve 32 nci mad-

delere göre hariçten getirilebilecek eşya hakkında tatbik edilmez.

Madde 34 — 31 ve 32 nci maddelerdeki muafiyetleri kazanabilmek, Türk vatandaşlığına girmek için beyanname verip karşılığında bir kâğıt almağa ve getirilen malların, muhacirlerin ve mültecilerin kendi malları olmasına vabestedir.

Sınırlarda belli kapılardan başka yollardan girmeğe mecbur kalmış olan muhacirler ve mülteciler getirecekleri mallar için bir beyanname verirler; aksi sabit oluncuya kadar bu beyannameler muafiyet için muteber olur. Kapılardan gelecek muhacirlerin ve mültecilerin nizamnamesinde şekil ve mahiyetleri gösterilecek bir vesika göstermeleri yahut yalnız veya toplu bir beyanname vermeleri kâfidir.

Türk vatandaşlığına girmekten vaz geçen veya giremeyen veya getirdikleri malların kendi malları olmadığı antlaşılardan 31 inci maddeye göre affedilmiş olan teklif ve resimler tam olarak tahsil olunur. 32 nci maddeye göre geçirilmiş eşya için bu teklif ve resimler iki kat alınır.

Muhacirlere ve mültecilere ait olmadığı halde bu kanunun hükümlerinden istifade edilerek geçirilecek gerek eşya ve hayvanlar ve gerek sahipleri 1918 numaralı kaçakçılık kanunu hükümlerine tâbi tutulur.

Madde 35 — Muhacirlerin ve mültecilerin gümrüksüz olarak sokacakları malların değeri gümrükten geçtiği yerin piyasasındaki toptan fiata göre tayin olunur.

2 - Vergi ve resim muafiyeti

Madde 36 — A : hariçten gelecek muhacirlerle mültecilere pasaport vize ve eşya vesikası pulusuz, parasız verilir.

B : Muhacirlerin, mültecilerin verecekleri veya kendilerine verilecek beyanname, vesika ve sair evrak her türlü damga ve pul resminden muafır.

Madde 37 — Muhacirler, mülteciler, 12 nci maddeye göre 1 numaralı mntakada iskân edilenler, bir yerde yurtlandırılan göçebelere ve bir mntakadan öteki mntakaya Hükümetçe naklolunup iskân edilenler aşağıdaki muafiyetlerden istifade ederler:

1 - Vergi muafiyeti:

A : (1) numaralı mntakaya iskân edilenler yerleştirildikleri yıl sonundan başlayarak, beş yıl ve 2 numaralı mntakada yerleştirilenler, yurtlandırıldıkları yıldan başlayarak üç yıl toprak, yapı, kazanç ve yol vergilerinden muaf tutulurlar. Yeni yapılar bina vergisi kanunu muafiyetlerine tâbidir.

B : Bu kanun hükümlerine göre Hükümetçe temlik edilen toprak ve yapılardan bu temlik dolayısıyla veraset ve intikal vergisi ve ferağ harcı ve resmi alınmaz.

C : Noterlerce yapılacak borçlanma senetleri pula ve harç ve ücrette tâbi değildir.

2 - Tapu muafiyeti:

Bu kanuna göre gerek parasız ve gerek borçlu ve gerek peşin paralı olarak verilen bütün yapı ve topraklar harçsız, pulusuz tapuya bağlanarak senedi verilir. Temlik ve tefviz, kıymet takdiri, borçlanma ve ipotek konup kaldırma muameleleri hiç bir harca, masrafa ve pula tâbi tutulamaz.

3 - Askerlik muafiyeti

Madde 38 — A : Muhacirlerin askerlik çağlarının başlangıcı geldikleri yılda nüfus kütüklerine geçen yaşlarına ve bu esasa göre hesap olunur. Nüfus doğum kâğıtlarında doğumlarının ay ve günü yazılı olmaları doğum günleri yılın temmuzunun birinci günü sayılır.

B : Geldikleri yıl ikinci kânunun birinde 22 yaşını bitirmiş olanlar muvazzaf hizmete tâbi tutulmayıp yaşları efrat

arasına ihtiyata geçirilirler. Bu gibilerin, her ne sebeple olursa olsun, nüfus kütüğüne yazılmalarının gecikmiş olması, geldikleri zaman ve yaşlarına göre başlayacak olan askerlik çağlarını geciktirmez. Bunlar, nüfus kütüğüne yazıldıkları tarihten başlayarak iki yıl geçmedikçe talim, manevra ve başka iş için silâh altına çağrılmazlar.

Geldikleri yıl ikinci kânunun birinde 22 yaşını bitirmemiş olanlar muvazzaf hizmetini yapmağa mecbur tutulurlar. Ancak bunlardan geldikleri tarihte (16 : 22 dahil) yaşında olupta Hükümetçe iskân edilenlerin ve Hükümetin gösterdiği yerde yurt tutanların muvazzaflık hizmetleri, nüfus kütüğüne kaydolundukları tarihten başlayarak, iki yıl geciktirilirler: bu hizmetleri en yakın piyade kıt'alarında yaptırılmak üzere altı aya indirilir. Hükümetçe iskân edilmeyenler veya Hükümetin gösterdiği yerde yurt tutmak isteyenler yalnız iki yıllık geciktirme hakkından istifade ederler.

C : Memleketlerindeki tahsilleri ihtiyat zabiti yetiyecek derecede olupta, geldikleri tarihte, 22 yaşını bitirmiş olanlarla memleketlerinde askerlik yapmış ve fakat 22 yaşını bitirmemiş bulunanlardan ihtiyat zabiti olmak isteyenler ve geldikleri tarihte, 22 yaşını bitirmemiş ve memleketlerinde askerlik etmemiş olanlar iki yıl geciktirme hizmetinden sonra 1076 numaralı kanun hükümlerine tâbi tutulurlar.

Ç : Muhacirler arasında önce tâbi oldukları Hükümet ordusunda ihtiyat veya muvazzaf zabıt olanlardan lâzım olan evsafı taşıyanlar, staja tâbi tutularak, ihtiyat zabıtlığına geçirilirler.

D : Umumi seferberlikte muafiyet yoktur. Ancak nüfus kütüğüne kaydolundukları tarihten başlayarak üç ay geçmemiş olanların silâh altına alınmaları üç ayın sonuna bırakılır.

E : Bir yıl içinde nüfus kütüğüne kayıtlarını yaptırmayanlar yukarıdaki muafiyetten istifade edemezler.

F : Eski memleketlerinde askerlik ettiklerini veya bunun yerine bedel verdiklerini tevsik edenler tekrar muvazzaf hizmete tâbi tutulmayıp yaşları yerli efrat ile ihtiyata geçirilirler.

G : Türkiye içinde bir iskân mntakasından diğer bir iskân mntakasına Hükümetçe naklolunarak yerleştirilen vatandaşlardan muvazzaf hizmete tâbi olupta bunu henüz yapmamış olanların bu hizmetleri, yerleşecekleri yere vardıkları tarihten başlayarak, iki yıl geciktirilir ve en yakın piyade kıt'alarında yaptırılmak üzere altı aya indirilir.

H : Kanunen muhacir tanımayan mülteciler ve ecnebilerden Türk vatandaşlığına girenler, vatandaşlığa alındıkları tarihte hangi yaşta iseler o yaştaki yerli efrat gibi askerliklerini yaparlar.

Fasıl : VI

Mali hükümler

Madde 39 — I : 1 ve 2 numaralı mntakalarda 12 ve 13 üncü maddelere mutabık olarak Hükümetçe iskân edilmiş veya edilecek muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolunanlara 885 numaralı kanun hükümlerine göre verilmiş veya bu kanun hükümlerine göre verilecek olan iskân haddi dahilindeki müte-davil sermaye, sanat ve ziraat alât ve edevatı, hayvanlar, koşum ve araba takımları, tohumluklar ve 1 numaralı mntakalardakilere iskân haddi içinde verilmiş veya verilecek toprak ve yapılar parasızdır. Bunlardan önce borçlanmış olanlardan tahsil edilmeyen taksitler tahsil olunmaz ve tahsil edilenler de geri verilmaz.

Tevzi cetvelinin üçüncü bendine göre verilen topraklar da parasızdır.

II : 2 numaralı mntakada 885 numaralı kanun hükümlerine göre iskân edilmiş veya bu kanun hükümlerine göre iskân

edilecek muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolanlara verilmiş veya verilecek yapılar ve topraklar borçlanmağa tabidir.

Borçlanma muameleleri Dahiliye; tahsilât, Tahsili Emlal kanununa göre, Maliye Vekâletince yaptırılır.

III: Borçlanma: İskânın sekizinci yılının Eylülünden başlamak ve yirmi yılda ve kırk müsavi taksitte ödenmek üzere yapılır. Borç yirmi sekizinci yıl sonunda tamamen tahsil edilmiş olur.

Peşin verenlerin borçlarının yarısı affolunur.

Bu kanundan önce iskân edilmiş olan muhacirlere, mültecilere, nakledilenlere ve göçebelere borçla iskân haddi içinde verilmiş olan topraklar ve yapıların bedeli iskân edildikleri tarihten sonra sekizinci yılın Eylülünden başlamak üzere yirmi yılda kırk müsavi taksitte tahsil olunur.

Madde 40 — İskân ameliyat ve inşaatı için, her yılın tahakkuk edecek miktarı o yıl bütçesinden verilmek üzere, gelecek yıllara sarî taahhütler yapmağa Hükümet salâhiyetlidir.

Madde 41 — Her yıl, Dahiliye Vekâleti bütçesine ayrı bir fasıl halinde, bu kanunda yazılan işleri görmeğe kâfi miktarda tahsisat konulur.

Fasıl : VII

İskân komisyonu

Madde 42 — Dahiliye Vekillîğinde Vekilin veya tevkil edeceği zatın reisliği altında Dahiliye, Millî Müdafaa, Hariciye, Maliye, Maarif, İktisat, Ziraat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliklerinde ve Ziraat Bankasının seçilecek zatlardan ve vukuf ve ihtisalarından istifade edilmek üzere Dahiliye Vekâletince harîçten alınacak en çok üç zattan mütetekkil merkezi iskân komisyonu bulunur.

Merkezi iskân komisyonu başlıca Türkiyeye gelecek muhacirlerin veya Türkiyede naklolunacak vatandaşların iktisadi, içtimai, sıhhi vasıflara ve şartlara göre mürettep yerlerini tetkik etmek, 1 ve 2 numaralı iskân mntakaları ve programları hakkında tetkiklerde bulunmak, iskâna yarıyacak toprak ve yapıları araştırıp bulmak, muhacirlerin sevk şartlarını mütealea eylemek, iskân tahsisatının sarf yerleri hakkında mütealea bulunmak, harîçten ve dahilden yeni yurtlarına yerleşecek olanların sevkleri ve müstahsil hale girinceye kadar bakımlarile alâkadar olan Devlet daireleri şubelerinin muzaheretlerini ve çalışma birliğini yapmağa yarıyan tedbirleri düşünmek gibi vazifelerle mükelleftir. Kararları istişari mahiyeti haizdir.

Merkez iskân komisyonunun çalışma tarzı Dahiliye Vekâletince tanzim ve İcra Vekilleri Heyeti tarafından tasdik edilecek bir talimatname ile tesbit olunur.

Fasıl : VIII

İcra hükümler

Madde 43 — Muhacirlere, mültecilere, göçebelere ve naklolanlara, yerleşecekleri kazaya eriştikleri gündün başlayarak en çok üç ay içinde istihkakları olan eldeki yapıların veya yerlerin ve toprakların tam olarak dağıtılıp teslim ve tevzi defterlerinin tapuya tevdi edilmiş ve tapuca da tescilleri yapılarak tapuları kendilerine verilmiş olması mecburidir. Çok miktarda birden toplu muhacir gelen kazalarda Dahiliye Vekili bu müddeti altı ay daha uzatabilir.

Tahsisat verilen yerlerde istihsal vasıtalarının veya bedellerinin tam olarak veya tahsisat miktarına göre kısmen üç ay içinde verilmiş bulunması mecburidir.

Muhacirlere ve naklolanlara yapılacak yapıların veya yapı yardımlarının yurt yerine vasıl olduklarından itibaren bir yıl ve göçebelere üç yıl içinde yapılması mecburidir.

Zarurî hallerde idarei hususiyelerden, belediyelerden, köy sandıklarından ve imeci suretile haktan yardımlar temin olunabilir.

Bütün Hükümet memurları her şeyden önce bu madde hükümlerini yapmağa mecburdurlar.

Madde 44 — Muhacirlerin, mültecilerin, göçebelere ve naklolanların iskân edilmesinden, istihkaklarının eksiksiz olarak vaktinde dağıtılıp teslim olunmasından ve müstahsil hale getirilmesinden vali ve kaymakamlar mesuldürler.

Vilâyet ve kazada iskân teşkilâtı varsa, bunlar vali ve kaymakamın emrinde bu işleri görürler. İskân teşkilâtı olmayan veya olupta yetmiyen yerlerde vali ve kaymakamlar kendi vilâyet ve kazaları Devlet, idarei hususiyeye ve belediye memurlarından münasip gördüklerini muhacirleri, mültecileri, göçebelere ve naklolanları yerleştirmek, bunlara verilecek yerleri ölçmek ve dağıtmak ve inşaata bakmak gibi muhacir ve iskân ve nakil işlerine memur etmeğe salâhiyetlidirler. Bu memurlar her şeyden önce bu işleri yapmağa mecburdurlar.

Madde 45 — Valiler, kaymakamlar bu kanun hükümlerini, İcra Vekilleri Heyetince veya Dahiliye Vekillîğince verilecek talimat ve emirleri dikkat ve ehemmiyetle tatbik ve takip etmeğe, nahiye müdürleri, emniyet memurları ve jandarma bu emir ve talimatlara istinaden vali ve kaymakamlardan verilecek emirleri dikkat ve ehemmiyetle ve azamî süratle yapmağa mecburdurlar.

Yapılmayan veya yapılmayan veya yapılmayan veya bunda dikkatsizlik ve gevşeklik gösterenler vazifeden çıkarılırlar.

Madde 46 — 43, 44 ve 45 inci maddelerdeki mecburiyetleri yapmayan, bu maddelere muhalif hareket eden ve iskân işlerinde gevşeklik gösteren memurlar hakkında kaymakamlar onbeş günlüğe ve valiler bir aylığa kadar para cezası kesmeğe salâhiyetlidirler.

Madde 47 — Umumi müfettişlik teşkilâtı olan mntakalarda umumi müfettişler muhacirlerin, mültecilerin, naklolanların ve göçebelere muayyen müddetlerde iskân ettirilip müstahsil hale gelmelerinden birinci derecede mesuldürler.

Fasıl : IX

Müteferrik hükümler

Madde 48 — 18 teşrinievvel 1912 tarihinden bu kanunun neşri tarihine kadar Trakyada iskân ediliş tapusu verilmiş olan gayrimenkul sahiplerinden boş kalmış yerlere yeniden Hükümetçe iskân edilmiş olanlar namına tapu senedi verilir ve bunların eski kayıtları terkin olunur.

Bu gayrimenkullerin sahipleri zuhur eder ve başka bir yere iskân edilmediği de anlaşılırsa kendilerine yeni muhacir gibi toprak ve yapı verilir.

Madde 49 — Bu kanunun icra sureti nizamname ve talimatnamelerle tayin olunur. Muhacirlerin, mültecilerin ve bu kanun hükümlerine göre 1 veya 2 numaralı mntakalardan naklolunup yerleştirilenlerin bu kanundaki muafiyetlerden istifade etmek üzere ne yolda hareket edecekleri bu nizamnamelerde gösterilir.

Madde 50 — 31 mayıs 1926 tarih ve 885 numaralı, 3-IV-1933 tarih ve 2263 numaralı, mahallî iskânlarını bilâmezuniyet tebdil eden muhacir ve mültecilerle aşair hakkında 28 ikinci teşrin 1341 tarih ve 675 numaralı kanunlar, 22-III-1934 tarih ve 2396 numaralı muhacir ve mültecilerin gümrük muafiyeti hakkındaki kanunun muvakkat maddesinden maadaki maddeleri, 2 haziran 1929 tarih ve 1507 numaralı askerlik mükellefiyeti kanununun

muaddel ikinci maddesinin bu kanunun 38 inci maddesine muğayir hükümleri ve bu kanuna muvafik olmyan bütün hükümler kaldırılmıştır.

Madde 51 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 52 — Bu kanunun hükümlerini İcraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

17 inci maddeye ilişik (toprak tevzi cetveli)

I - Ziraat topraklarında :

A : İki nüfuslu bir aileye :

En az dekar	En çok dekar	
30	45	İyi topraklardan
45	60	Orta "
60	90	Aşağı "

B : İki den fazla her nüfus için aşağıdaki miktarlar ilâve olunur :

En az dekar	En çok dekar	
10	15	İyi topraklardan
15	20	Orta "
20	30	Aşağı "

II - A : İki nüfuslu bir aileye :

Kasaba ve şehir civarlarında sulu bostan yerlerle küriümlü bağ ve yetişkin ve verimli narenciye bahçesi, zeytinlik, dutluk, fidanlık ve her nevi meyva bahçelerinden :

En az dekar	En çok dekar
6	15

B : İki den fazla beher nüfus için (2) dekar artırılır.

III - Bir aileye, yukarıki (1) veya (2) nci bentlerdeki yerlerin birisinden veya bu hesaplara göre bir nisbet dahilinde her ikisinden toprak verilmekle beraber beher aileye bağ ve meyvelik yapmak üzere (2-5) dekar bağ ve meyva yeri verilir. Ancak bu yerler üç yıl içinde bağ ve meyvelik yapılmadığı takdirde geri alınır.

İki yıl zarfında verilen bağ ve meyvelik yerlerini imar edenlere talip olurlarsa yeniden on dekar bağ ve meyvelik yeri verilebilir. Ancak üç yıl içinde imar edemedikleri kısımlar geri alınır. İstirdat müddeti hastalar için iyi olduklarından ve küçükler için rüşt yaşına girdiklerinden itibaren hesap olunur.

Bütün yerlere ve ihtiyaçsız muhacirlere de aynı suretle bağ yeri ve meyvelik verilebilir.

Bu topraklar, imarı müteakip, müddete bakılmaksızın tapuya bağlanır.

IV - Muhacir ve mültecilerden yüksek mektep mezunları ile Türkiye'ye veya Türk milletine iyi hizmetleri geçtiği Hükümetçe tasdik olunanlar için birinci ve ikinci ve üçüncü fıkralardaki miktarlar bir misli ve lise ve bu derecedeki mektep mezunlarına üçte iki ve orta mektep mezunlarına üçte bir fazlasile verilir.

V - (1) numaralı muntakaya iskân edilen mütেকaitlerin ve (2) ve (3) numaralı muntakalardan (1) numaralı muntakaya naklolunan Türk ırk ve kültürüne mensup olanların yüksek ve lise veya bu derecedeki mektep ve orta mektep mezunlarına da hisseleri IV üncü bentteki fazlalarile beraber verilir.

19/6/1934

KARARNAME

Kararname №: 2/1445

Muhtelif daire ve müesseseler tarafından dışarıdan getirilecek olan ilişik listede yazılı eşya ve malzemenin, İktisat Vekilliyinin tasdikile kontenjana bakmadan memleketeye sokulması; Vekâletî müşarileyhanın 11/6/1934 tarih ve 4310/3/193 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 13/6/1934 de tasvip ve kabul olunmuştur.

13/6/1934

REİSİCÜMÜR
GAZİ M. KEMAL

Başvekil İSMET	Adliye Vekili Ş. SARACOĞLU	Millî Müdafaa Vekili ZEKÂİ	Dahiliye Vekili Ş. KAYA
Hariye Vekili Dr. T. RUŞTU	Maliye Vekili FUAT	Maarif Vekili HİKMET	Nahta Vekili ALİ
İktisat Vekili M. CELAL	Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili Dr. REFİK		
Gümrük ve İnhisarlar Vekili ALİ RANA Z.	Ziraat Vekili MUHLİS		

Liste

1 — Sümer Bank tarafından tesis edilmekte olan kâğıt ve karton fabrikası için kliring mukavelesi mevcut memleketlerden getirilecek olan makineler ile tesisat ve inşaat malzemesi

2 — Kibrit ve Çakmak İnhisarı İdaresi tarafından memleketin bir senelik kibrit ihtiyacını temin için Rusya ve Romanyadan getirilecek olan takriben 3 000 mikâp metre yuvarlak ağaç kütüğü.

3 — İstanbul Telefon Şirketi tarafından Macaristandan getirilen takriben 1000 İsviçre frangı değerindeki muhtelif elektrik ve telefon malzemesi.

4 — Ankara Palas Türk A. Şirketi tarafından çamaşır makinesi için Fransadan getirilen takriben 2000 frank değerindeki pamuklu keçe.

5 — Çimento fabrikaları tarafından, laboratuvarlarda çimento numarasının ve evsafının tesbiti için kliring mukavelesi mevcut memleketlerden getirilecek olan, tarifinin 560 ncı numarasına giren ince elek telleri.

6 — İzmirden Kırkağaç oğlu Kâzım İsmail Bey tarafından üzüm temizleme fabrikasının boyahane fırınları için Almanyadan getirilecek olan üç adet araba.

7 — İstanbul lastik fabrikası tarafından Macaristandan getirilen takriben 2400 İsviçre francı değerindeki lastik ökçe kalıpları ve teferruatı.

8 — Sünger avcıları tarafından kliring mukavelesi mevcut memleketlerden getirilecek olan dalgıç elbiseleri ile hava makineleri ve teferruatı.

9 — İstanbul Üniversitesi tarafından Almanyadan getirilen, haşarat koleksiyonlarına mahsus kırıntılı mantardan levha halinde mamulât.

10 — Lastik fabrikaları tarafından kliring mukavelesi mevcut memleketlerden getirilecek olan tebeşir tozu.

11 — Samsunda Kontuar Oropen ticarethanesi tarafından, ihraç edilecek nohut ve cevizlerin tasnifi için Fransadan getirilen 500 frank değerindeki dört adet delikli saçtan fenni elek ile teferruatı.

EK-2

4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu (11 Kasım 1942)

<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf>

Son erişim: 8 Şubat 2018)

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi : 7 Teşrinievvel 1336 - 1920

<i>İdare ve yazı işleri için Başvehdâlet Neşriyat ve Müdevenat Dairesi Müdürlüğüne müracaat olunur</i>	12 TEŞRİNİSANI 1942 PERŞEMBE	SAYI : 5255
--	--	-------------

KANUN

Varlık Vergisi hakkında Kanun

Kanun No: 4305

Kabul tarihi: 11/11/1942

1. Verginin mevzuu

Madde 1 — Servet ve kazanç sahiplerinin servetleri ve fevkalâde kazançları üzerinden alınmak ve bir defaya mahsus olmak üzere (Varlık Vergisi) adıyla bir mükellefiyet tesis edilmiştir.

Madde 2 — Varlık Vergisi aşağıda yazılı zümrelere dâhil olan hakiki ve hükmi şahıslardan alınır:

A) 2395 ve 2728 sayılı kanunlarla ek ve tadilleri mucibince mükellef bulunanlar;

B) Büyük çiftçiler (Büyük çiftçiden maksat, işinin idaresine ve vüsatine hâlef getirmeksizin bu mükellefiyeti ifa edebilecekleri bu kanunda yazılı komisyonlarla tesbit edilenlerdir);

C) Ühdelerinde bulunan binaların ve hisseli işe hissedarlarının hisselerine düşen bir yıllık gayrisüfi iradı rükünü 2 500 liradan ve arsaslarının vergide mukayyet kıymetleri 5 000 liradan yukarı bulunan ve bu miktarların tenziliinden sonra mütebaki irat ve kıymetlerle bu vergiyi verebileceği komisyonlarla kararlaştırılanlar;

D) 1939 senesindenberi 2395 veya 2728 sayılı kanunlar mucibince vergiye tabi bir iş ve teşebbüslere uğraştığı halde bu kanunun nesri tarihinde işini terk, devir veya tasfiye etmiş bulunanlar;

E) Meslekleri tacir, komisyoncu, tefal veya simsar olmadığı halde 1939 senesindenberi velev bir defaya münhasır olsa bile ticarî muamelelere tavassut ederek komisyon veyahut tavassut mukabili olarak her ne nam ile olursa olsun para veya ayniyat almış olanlar.

Madde 3 — İkinci maddede yazılı mükellefiyet zümrelerinden iki veya daha ziyadesine dâhil olanlar bu zümrelerin her birinde ayrı ayrı mükellef tutulurlar.

Umumi, enüflük ve hususi bütçelerle belediye bütçelerinden ve 3659 numaralı kanunda tabi müesseselerden tahsisat, maas ve ücret alanlarla kadrova müsteniden yevmiye ile istihdam edilenler yalnız bu maas, tahsisat, ücret ve yevmiyelerinden dolayı ikinci maddenin A fıkrasındaki mükellefiyete tabi değildirler.

Madde 4 — 1837 sayılı Bina Vergisi Kanununun 3 üncü ve 1833 sayılı Arazi Vergisi Kanununun 2 nci maddesinde sayılı bina ve arsa sahipleri, ikinci maddenin (C) fıkrasında yazılı mükellefiyetten muaf tutulur.

Madde 5 — Vergi, hakiki ve hükmi şahıslar namlarına tarholunur ve eshamlı ve eshamsız şirketlerde hisseye bakılmaksızın şirketlerin menkul ve gayrimenkul varlığının tamamı üzerinden alınır.

2. Verginin miktarı

Madde 6 — Yedinci maddede yazılı komisyonlar, ikinci maddede yazılı mükelleflerin mükellefiyet derecelerini, her mükellef namına 1941 yılında ve ticaretini terk, devir veya tasfiye etmiş olanlar için terk, devir veya tasfiyeye takaddüm eden son yılda tarhedilmiş veya tahakkuk ettirilmiş vergi miktarlarını, çiftçilerde mükellefin zirai vaziyetini ve gayrimenkul sahiplerinin de irat ve vergi kıymeti miktarlarını gönden geçirmekle beraber bunlarla mukayyet olmaksızın edinecekleri kasaate göre takdir ve tesbit ederler. Ancak 2395 sayılı kanunun 11 inci maddesi hükümü dairesinde kazanç beyannamelerine bilânço rapetmek mecburiyetinde bulunan anonim, komandit, limited ve sermayesi üzerinden kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin vergileri, 1941 takvim yılına veya ticarî yılına ve ticarethanelerini terk, devir ve tasfiye etmiş olanlarda terk, devir ve tasfiyeye takaddüm eden son seneye ait safi kazancının yüzde ellisinden aşağı ve anonim şirketlerde yüzde yetmişinden yukarı olamaz.

İkinci maddenin (B) fıkrasında yazılı çiftçilerin mükellefiyetleri de varlıklarının yüzde beşini geçemez.

3. Verginin tarhi

Madde 7 — İkinci maddede yazılı servet ve kazanç sahiplerinin mükellefiyet derecelerini tesbit etmek üzere her vilâyet ve kaza merkezinde mahallin en büyük mülkiye memurunun reisliği altında en büyük mal memurundan ve ticaret odalarıyla belediyelerce kendi âzaları arasından seçilecek ikiser âzadan müteşekkil bir ve icabına göre müteaddit komisyon kurulur. Ticaret odası bulunmayan yerlerde, bu odanın seçeceği âzalar yerine belediyece, hariceten ticaret ve ziraattan anlıyanlar arasından iki âza seçilir.

En büyük mülkiye ve maliye memurları bu komisyonlarda bizzat bulunmakla mükelleftirler. Ancak birden fazla komisyon kurulan yerlerde tensip edebilecekleri memurları tevkil edebilirler ve kendileri de icabına göre istedikleri komisyonlarda bulunabilirler.

Komisyonların, büyük çiftçileri tesbit için yapacağı toplantılarda Ticaret odası yerine ziraat odalarının kendi âzaları arasından ve bulunmayan yerlerde belediyelerce hariceten ve ziraatten anlıyanlar arasından seçilecek iki âza komisyonla işbirlik eder.

Komisyon kararları ekseriyetle verilir, reylerde müsavet halinde reisin bulunduğu taraf tercih edilir.

Madde 8 — Komisyonlar, şirketlerin mükellefiyetlerini tesbit ettikleri sırada geriklerin de servetleri derecesini ve fevkalâde kazançlarını araştırarak bunların da mükellefiyetlerini takdir ederler.

Madde 9 — Komisyonlar, muhtelif zümrelerin mükellefiyeti derecelerini tesbit işini on beş gün içinde intaç ile mükellefdirler. Bu müddet zarfında işini bitiremeyen komisyonların memur olmayan âzası değiştirilerek yerlerine son mebus intihabında müntehibi sani olanlar arasından belediye reislerine seçilecek dörder zat alınmak suretiyle komisyonların âzası tamamlanır.

Madde 10 — Mükelleflerin tesbiti sırasında komisyonlarca unutulmuş olanların isimleri komisyonların dağılmasından itibaren en geç iki ay içinde varidat dairelerince tesbit olunarak 7 nci madde hükmü dairesinde yerinden teşkil edilecek komisyonlara bildirilir. Komisyonlar âzami on beş gün içinde bu mükelleflerin vergi miktarlarını kararlaştırmağa mecburdurlar.

4. Verginin tebliğ ve tahsili

Madde 11 — Komisyon kararları, şehir ve kasabalarda varidat dairelerinin kaplarına ve köylerde münasip mahallere listeler yapıştırmak suretiyle ilân ve tebliğ olunur. Listelerin asıldığı, gündelik gazete çıkan yerlerde gazetelerle ve gündelik gazete çıkmıyan mahallerde belediye tellâlları marifetiyle halka ayrıca haber verilir.

Komisyon kararları nihâi ve kati mahiyette olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz. Ancak bir mükellef namına aynı mükellefiyet mevzuundan dolayı mükerrer vergi tarh edilmiş olduğu takdirde bunlardan en yüksek olanı iptâk edilecek diğerleri tarhiyatı yapan komisyonların vazife gördüğü mahallerin en büyük mal memuru tarafından mükelleflerin müraعاتı üzerine silinir.

Madde 12 — Mükellefler vergilerini, talik tarihinden itibaren on beş gün içinde mal sandığına yatırmağa mecburdurlar.

On beş günlük müddetin geçmesini beklemeden mahallin en büyük mal memuru, lüzum gördüğü mükelleflerin menkul ve gayrimenkul mallarıyla alacak, hak ve menfaatlerinin ihtiyaten hacize karar verebilir.

On beş günlük müddet içinde yatırılmayan vergilerin Tahsili Emval Kanununa tefhikan tahsiline tevessül edilmekle beraber vergi miktarına müddetin dolmasından itibaren birinci hafta için yüzde bir ve ikinci hafta için yüzde iki zammolunur.

Talik tarihinden itibaren bir ay zarfında borçlarını ödemeyen mükellefler borçlarını tamamen ödeyinceye kadar memleketin herhangi bir yerinde bedeni kabiliyetlerine göre askeri mahiyeti haiz olmayan umumî hizmetlerde veya belediye hizmetlerinde çalıştırılırlar. Ancak üçüncü maddenin son fıkrasında yazılı olanlardan ikinci maddedeki mükellefiyete tabi bulunanlarla kadınların ve elli beş yaşını müteceviz erkeklerin borçları hakkında Tahsili Emval Kanunu tatbik edilmekle beraber bunlar çalışma mükellefiyetine tabi tutulmayabilirler. Bu fıkra hükmüne göre çalıştırılanlara verilecek ücretin yarısı borçlarına mahsup olunur.

Çalışma mecburiyetinin tatbik tarzı Hükümetçe hazırlanacak bir talimatname ile tâyin olunur.

Birinci fıkrada yazılı on beş günlük müddet içinde vergilerini vermeyen mükellefler, aynı müddet zarfında vergileri miktarınca Hazine bono ve tahvilâtı veya banka teminat mektubu tevdi ettikleri takdirde bu mükellefler hakkında Tahsili Emval Kanununun ve çalışma mecburiyetinin tatbiki bir ay müddetle geri bırakılabilir.

Madde 13 — Kollektif ve komandit şirketlere ait vergilerin icabı halinde ortakların ve komanditelerin şahsî mallarından istifası hususunda da Tahsili emval kanunu hükümleri tatbik olummakla beraber ortak ve komanditeler çalışma mecburiyetine de tabi tutulabilirler ve

on ikinci maddenin ikinci fıkrası hükmü bunlar hakkında da tatbik olunur.

Bu madde ile on ikinci maddede yazılı karar ve muameleler kati olup bunlara karşı idari ve adli kaza mercilerinde dava açılmaz.

5. Teminat

Madde 14 — Varlık vergisiyle mükellef tutulanların ikametgâhlarında, gerek kendilerine ve gerek karı veya kocalarına veya kendileriyle birlikte oturan usul ve furuğlarıyla kardeşlerine ait dükkân, mağaza, depo, arabar, fabrika ve imalâthanelerde veya bunlara benzer yerlerde bulunan bütün menkul mallarla tapuda veya vergide bunlardan herhangi biri namına kayıtlı olan gayrimenkul mallar bu kanun maeibince alınacak vergi ve zamların kanuni teminatı hükmünde olup bu malların satılmasında da Tahsili Emval Kanunu hükümleri tatbik olunur. Verginin teminatını teşkil eden bu mallardan mükellefin kendisine veya karı ve kocasına ait olanlar hariç olmak üzere diğer mallar üzerine komisyonlarca verginin takdiri ve tesbiti tarihinden itibaren bir sene zarfında ayrıca haciz konmadığı takdirde bu mallar üzerindeki teminat hükmü sona erer.

Mükelleflerin ziyedliği altında veya yukarıda yazılı mahallerde bulunan menkul mallara mütaallik satış, temlik ve rehin iddiaları muteber sayılmaz ve bu nevi mallar hakkında dermeyan olunacak istihkak iddiaları diltenebilir.

Bu kanunun neğrinden emkadedem başlamış olan ve bir ilâma veya bu hüküm ve kuvvette noterlikçe tanzim edilmiş mukaddem tarihli resmî bir senede müstenit olmayarak yapılmış bulunan takip neticesinde icra dairelerine konulmuş olan ihtiyati ve icrai hacizler bu teminat hükmüne hâlel vermez. Bu hacizler ancak vergi alacağının tahsilinden sonra bir bakıya kaldığı takdirde bu kısım hakkında infaz olunur.

Gayrimenkullerin satışında bunların varlık vergisi mükellefiyeti ile ilgili olmadığı alâkalı varidat dairesince tasdik edilmedikçe takip daireleri tescil yapamaz. Yapılan tesciller hükümsüz sayılır.

6. Müruzaman

Madde 15 — 9 ve 10 uncu maddelerde yazılı müddet ve şartlar içinde tarhedilemeyen vergiler, bu müddetler geçtikten sonra yeniden tarh ve tahsil edilemez.

Bu kanun maeibince tahakkuk ettirilmiş olan vergiler 1943 mali yılından itibaren beş yıl sonra tahsil olunamaz. Verginin tahsili için yapılacak her nevi takip muameleleri, müruzamanı keser.

7. Meriyet maddeleri

Madde 16 — Bu kanun neğri tarihinden muteberdir.

Madde 17 — Bu kanunun hükümlerini yürütmeye İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

11/11/1942

No.	İsmi	Düzen Tarih	Cilt	Şahide	Resmî Gazete Sayı
Bu kanunda bahsi geçen kanunlar :					
1803	Araci Vergisi Kanunu	6/7/1931	3	12	582 1841
1837	Bina Vergisi Kanunu	14/7/1931	3	17	694 1248
2728	İhtisâli İhtisâs Vergisi Kanununa eklenen 2416 sayılı kanunun devrinişinde hakkında kanun	28/5/1935	5	16	847 3815
2392	Kaçak Vergisi Kanunu	25/3/1934	3	16	254 3688
3659	Bankalar ve Devlet müesseseleri mevzuatını aydınlatma tesbit ve tedvili hakkında kanun	13/7/1939	5	28	1589 4266

15 şubatta 1322 tarihli Tahsili Emval Kanunu 2 nci terhis dairesine 1 nci cildinin 624 sayılı emriyle...

İLÂNLAR

M. M. V. 2 numaralı Satın Alma Komisyonundan

Komisyonunda mevcut şartnamesi maeibince mayıs 1943 sonuna kadar tahminen (50.000) ton tahmil ve tahliye işinin 20/11/1942 cuma günü saat 16 da kapalı zarfla eksiltmesi yapılacaktır. Beher tonuna (130)

kuruş fiyat tahmin edilen bu işin ilk teminatı (4.500) liradır. Şartnamesi Komisyonunda görülebilir ve 325 kuruş mukabilinde alınabilir. İstekilerin kanunun tarifati dâhilinde hazırlayacakları teklif mektuplarını eksiltme günü saat 15 e kadar makbuz karşılığı M. M. V. 2 numaralı Satın Alma Komisyonuna vermeleri

1405/4-3

M. M. V. 3 numaralı Satın Alma Komisyonundan

Mütaahhit nam ve hesabına 56576 kilo sarı sabunlu kösele 23/11/1942 pazartesi günü saat 15 te açık eksiltme ile isteklisine ihale edilecektir.

Muhammen bedeli 435613 lira yirmi kuruş olup ilk teminatı 21174 lira 53 kuruştur. Nümune ve şartnamesi her gün komisyonunda görülebilir. İsteklilerin belli gün ve saatte Ankara'da M. M. V. 3 numaralı Satın Alma Komisyonuna gelmeleri.

1434/4-2

Beherine 275 kuruş fiat tahmin edilen 20.000 adet büyük yem torbası ile beherine 250 kuruş fiat tahmin edilen 30.000 adet küçük yem torbası ki ceman 50.000 adet yem torbası 23/11/1942 pazartesi günü saat 16 da pazarlıkla isteklisine ihale edilecektir. Muhammen bedeli 130.000 lira olup kati teminatı 15.500 liradır. Şartnamesi her gün komisyonunda görülebilir. İsteklilerin belli gün ve saatte Ankara'da M. M. V. 3 numaralı Satın Komisyonuna gelmeleri.

1465/4-1

Beher kilosuna 10 lira fiat tahmin edilen 1500 kilo sarı kösele, kilosuna 18 lira tahmin edilen 1500 kilo kromlu kösele 23/11/1942 pazartesi günü saat 15.30 da pazarlıkla isteklisine ihale edilecektir. Muhammen bedeli 42.000 lira olup kati teminatı (6300) liradır. Şartnamesi her gün komisyonunda görülebilir. İsteklilerin belli gün ve saatte Ankara'da M. M. V. 3 numaralı Satın Alma Komisyonuna gelmeleri.

1467/4-1

M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonundan

Muhammen bedeli 70.000 lira olan 700 m² gürgen veya kayın kalası Ankara merkez olmak üzere 760 kilometre dâhilindeki istasyonlarda vagonda teslim toptan veya partilere bölünerek 16/11/1942 pazartesi günü saat 16 da pazarlıkla ihale edilecektir. Verilecek miktara göre bedelinden % 15 kati teminat alınacaktır. Şartnamesi 250 kuruş bedel mukabilinde Askerî Fabrikalardan verilir. İsteklilerin ihale gün ve saatinde M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonuna gelmeleri.

1435/2-2

269 m² çam kereste pazarlıkla satın alınacaktır. Muhammen bedeli 34970 lira olup kati teminatı 5244 liradır. Pazarlığı 14/11/1942 cumartesi günü saat 11 de M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonunda yapılacaktır. Eb'ad ve şartnamesi her gün komisyonunda görülebilir. İsteklilerin kati teminatları ile birlikte komisyonunda bulunmaları.

1437/2-2

Mamak'ta bir çayyon inşaatı kapalı zarfla eksiltmeye konulmuştur. Keşif bedeli 144030 lira 85 kuruş olup ilk teminatı 8452 liradır. İhalesi 25/11/1942 çarşamba günü saat 15 te M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonunda yapılacaktır. Keşif şartname proje ve sair evrakı her gün 7 lira 21 kuruş mukabilinde komisyon müracaatla alınabilir. İsteklilerin 2490 sayılı kanunun maddeleri ahkâmına evfikan hazırlayacakları teklif mektuplarını muayyen saatten bir saat evveline kadar makbuz mukabilinde Komisyon Reisliğine vermeleri.

1439/4-2

Etimoğutta gösterilecek mahalde bir yol yaptırılması pazarlıkla ihaleye konulmuştur. Keşif bedeli 15.660 lira 60 kuruş olup kati teminatı 2.349 lira 10 kuruştur. İhalesi 18/11/1942 çarşamba günü saat 11 de M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonunda yapılacaktır. Keşif ve şartnamesi 40 kuruş mukabilinde Komisyon müracaatla alınabilir. Mütaahhidine bedeli istihkakından kesilmek ve bu işte kullanılmak üzere 92 tenke

benzinle bir iç bir dış kamyon lastiği ciheti askeriye mal olduğu fiat üzerinden verilecektir. İsteklilerin bu işe benzer 10.000 liralık (Asgari) bir inşaatı yapmış olduklarını ve ihaleye girebilmek için inşaat daire-sinden ehliyet vesikası almaları ve bu vesikalara beraber kati teminat-larıyla muayyen gün ve saatte komisyonunda bulunmaları.

1445/2-

18900 lira muhammen bedelli 4000 adet demir kutu yaptırılmasın 30/11/1942 pazartesi günü saat 15 te pazarlıkla ihale edilecektir. Kati teminatı 2820 liradır. Resim ve şartnamesi M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Ko. verilir. İsteklilerin ihale gün ve saatinde M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonuna gelmeleri.

1466/4-1

Ankara civarında gösterilecek mahalde bir hamam inşaatı kapalı zarfla eksiltmeye konulmuştur. Keşif bedeli 195850 lira 10 kuruş olup ilk teminatı 11042 lira 51 kuruştur. İhalesi 30/11/1942 pazartesi günü saat 11 de M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonunda yapılacaktır. Keşif şartname, proje ve sair evrakı 980 kuruş mukabilinde her gün Komisyon müracaatla alınabilir. İsteklilerin 2490 sayılı kanun maddeleri ahkâmına evfikan hazırlayacakları teklif mektuplarını ihale saatinden bir saat evveline kadar makbuz mukabilinde Komisyon Reisliğine vermeleri.

1468/4-1

Muayyen gün ve saatte talibi zuhur etmeyen Ankara Mevki Hastanesi tevsiî inşaatı tekrar kapalı zarfla eksiltmeye konulmuştur. Keşif bedeli 176.086 lira 11 kuruş olup ilk teminatı 10.654 lira 31 kuruştur. İhalesi 28/11/1942 cumartesi günü saat 11 de M. M. V. 4 numaralı Satın Alma Komisyonunda yapılacaktır. Keşif, şartname, proje ve teferuatı 981 kuruş mukabilinde komisyon müracaatla alınabilir. İhaleye girebilmek için inşaat dairesinden ehliyet vesikası almak mecburidir. İsteklilerin 2490 sayılı kanunun maddeleri ahkâmına evfikan hazırlayacakları teklif mektuplarını makbuz mukabilinde ihale saatinden bir saat evveline kadar komisyon müracaatla alınmaları.

1469/4-1

M. M. V. 5 numaralı Satın Alma Komisyonundan

Mütaahhit nam hesabına aşağıda cins ve miktarları yazılı 4.250.000 adet yeni camından memul boş ampül alınacaktır. Hepsine tahmin edilen fiyat 33.910 lira olup kati teminatı 5.087 lira 50 kuruştur. Pazarlığı 13/11/1942 cuma günü saat 15.30 dadır. Şartnamesi komisyonunda her gün görülebilir. İsteklilerin kati teminatlarıyla birlikte M. M. V. 5 numaralı komisyon müracaatları.

Cinsi	Miktarı	Aded
Boş birlik renksiz ampül	1.500.000	»
» » renkli »	500.000	»
» ikilik renksiz »	1.500.000	»
» » renkli »	500.000	»
» onluk renksiz »	250.000	»
(Ampuller Yena fabrikasının camından olacaktır.)		
		1425/3-3

Jandarma Genel K. Ankara Satın Alma Komisyonundan :

Cinsi	Miktarı Kilo	Muhammen bedeli Lira	Muvakkat teminatı Lira	Kuruş
Erimiş sade yağ	9220	40490	3111	75

Ankara Muhafız Jandarma Taburu ihtiyacı için yukarıda tafsilât yazılı erimiş sade yağın kapalı zarf usulüyle eksiltmesi 24/11/1942 salı günü saat 15 te Genel Komutanlık binasında yapılacaktır. Şartnamesi her gün Komisyon müracaatla alınmaları 208 kuruşluk bedel mukabilinde alınabilir. Ka-

nunî şartları haiz isteklerin teklif mektuplarıyla teminat makbuzalarını eksiltme günü belli saatten bir saat önce Komisyona vermeleri.

1409/4-2

Erzakın cinsi	Miktarı		Muhammen bedeli		İlk teminat	İhale günü
	kilo	Lira	Kuruş	Lira		
Pirinç	15839	19789	75	990	16/11/1942	pazar-tesi saat 15 te
Patates	30000	10500	00	788	18/11/1942	çarşamba saat 15 te

Muhafız jandarma taburu ihtiyacı için yukarıda yazılı iki kalem erzak hizmetlerinde gösterilen şartlar dairesinde ve günlerde Jandarma Genel Komutanlığının binasında kapalı zarf eksiltmesiyle alınacaktır. Kanunî şartları haiz isteklerin teminat makbuzalarıyla teklif mektuplarını belli günlerde eksiltme saatinden birer saat önce komisyona vermeleri.

1324/4-4

DEVLET DEMİRYOLLARI U. MÜDÜRLÜĞÜNDEN

Muhammen bedeli 50.000 elli bin lira olan 50 ton pamuk yağı 30/11/1942 pazaritesi günü saat 15.30 da kapalı zarf usulü ile Ankara'da İdare binasında satın alınacaktır.

Bu işe girmek isteyenlerin 3.750 üç bin yedi yüz elli liralık muvakkat teminat ile kanunun tayin ettiği vesikaları ve tekliflerini aynı gün saat 14.30 a kadar Komisyon Reisliğine vermeleri lazımdır.

Şartnameler parasız olarak Ankara'da Malzeme Dairesinden; Haydarpaşa'da Tesellüm ve Sevki Şefliğinden dağıtılacaktır.

1444/4-1

Muhammen bedeli 7.815 lira olan 6 kalem snadenî bastane eşyası ve çocuk karyolası 27/11/1942 cuma günü saat 15.30 da kapalı zarf usulü ile Ankara'da İdare binasında toplanan Merkez 9 uncu Komisyonca satın alınacaktır.

Bu işe girmek isteyenlerin 586.13 liralık muvakkat teminat ile kanunun tayin ettiği vesikaları ve tekliflerini aynı gün saat 14.30 a kadar ndı geçen Komisyon Reisliğine vermeleri lazımdır.

Şartnameler parasız olarak Ankara'da Malzeme Dairesinden temin olunur.

1447/4-1

Tavas Asliye Hukuk Hâkimliğinden :

Dâvacı Tavas'ın Orta Mahallesinde oturan Tahrirat Kâtibi Emin nezinde oturan Ali Saki karısı Emine vekili Ali Tunçel tarafından dâvalı İstanbul'da Fatih Kazasının Sinanağa Caddesinde 1/96 hanede İsmail Hasan oğlu Arnavut Ali Saki aleyhine açılan boşanma dâvasının yapılan duruşmasında:

Dâvalının dâvacıyı 11 sene evvel terkile gayubet eylediği ve dâvacının Tavasa gelmesinden bilistifade Hatice adlı bir kadını, çocuklarında olması sebebiyle 2330 sayılı Af Kanununa istinaden evlenmelerini teskil ettirdiği usulen tesbit edilmiş olduğu gibi dâvalının ikametgâhına gizlemesi ve vâkı ilânlara rağmen yerini belli etmemesi ve dâvacıyı arayıp sormaması ve evli olması da badema tarafların müşterek hayatı idame ettiremeyecekleri kanaatını tevlit eylediğinden dâvanın kabulüyle Türk Kanunu Medenisininin 132 nci maddesine istinaden tarafların boşanmalarına 5 teşrinievvel 1942 tarihinde karar verilmiş olup dâvalının yeri belli olmadığından ilân tarihinden itibaren 15 gün zarfında temyiz edilmediği takdirde hükmün katilesceği tebliğ makamına kaim olmak üzere ilân olunur.

1151

Bor C. Müddeiumumiliğinden :

Nazilli başması kaput bezi ve jorjeti fazla fiatla sattığı iddiasıyla maznun Bor Kazasının Kızılca Köyünden Mehmet oğlu Fatmadan olma

317 doğumlu İsmail Sönmez hakkında Bor Asliye Ceza Mahkemesinde icra kolunan muhakeme sonunda :

Maznuna isnad olunan işbu suçların sübutuna mebnî hareketine temas eden Millî Korunma Kanununun 4180 sayılı kanunla değişik 32 nci maddesinin A bendi delâletleriyle aynı kanunun keza 4180 sayılı kanunla değişik 59 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasına ve T. C. K. 75 ve 76 nci maddelerine tevfikan işbu cezaları biliçtirma neticeten 30 lira ağır para cezasıyla tecziyesine ve 42 gün müddetle dükkânının kapatılmasına ve bu kadar müddet hicarretten menine ve Millî Korunma Kanununun 63 üncü maddesi mucibince ilânına dair 25/3/1942 gün ve 942/374 esas ve 81 karar numaralı hükiim iktisabı katiyet ettiğinden keyfiyet bu suretle ilân olunur.

1455

Mutasarrıf bulunduğu evi fahiş fiatla kiraya vermek suretiyle Millî Korunma Kanununa muhalifetten maznun Bor'un Karakaya Mahallesinden Muharrem oğlu Refika'dan olma İbrahim Selamoğlunun kendisine isnad olunan bu fiilinin subutuna binan hareketi 20/2/1941 tarihinde meriyete konan 98 sayılı Koordinasyon Heyeti kararının 1 inci maddesinin B bendinin A fıkrası ve Millî Korunma Kanununun 30 uncu maddesi delâletleriyle aynı kanunun 58 inci maddesine uyar bu maddeye tevfikan 240 lira ağır para cezasıyla tecziyesine ve bedeli 25 lirayı geçmemek üzere Resmî Gazete ile ilânına dair Bor Asliye Ceza Mahkemesince 13/3/1942 gününde 203 esas ve 36 karar numaralı verilen hükiim Temyiz Mahkemesi 3 üncü Ceza Dairesininin 18/7/1942 gün ve 4545/5688 numaralı ilâmiyle tasdik edilmiş olduğundan Millî Korunma Kanununun 63 üncü maddesi mucibince ilân olunur.

1456

Tefenni Asliye Hukuk Hâkimliğinden :

Tefenni'nin Büyükelan Köyünden İbrahim kızı Firdevs Güllü tarafından aynı köyden kocası İbrahim oğlu Mehmet Ali aleyhine açılan boşanma dâvasının yapılmakta olan muhakemesinde müddealehy Mehmet Alinin adresi malın bulunmaması sebebiyle kendisine ilânen tebliğat yapılmasına karar verilmiş olmakla duruşmanın 19/1/1943 tarihine müsadirî salı günü Tefenni Asliye Hukuk Mahkemesinde hazır bulunması davetiye makamına kaim olmak üzere ilânen tebliğ olunur.

1453

Tosya Asliye Hukuk Mahkemesinden :

Tosya'nın Şeyh Mahallesinde sâkin Çevlik Köyünden Ahmetbey oğlu Hamdi kızı Şeker Atak tarafından kocası Beypazarı'nın Karaşar Nahiyesinin Saray Köyünden 186 hanede Abdülkadir oğlu Mehmet Atak aleyhine açılan boşanma dâvasında:

Müddealehy Mehmet Atak'ın ikametgâhının meçhul olduğundan hakkında çıkarılan gıyap kararının kendisine tebliğ edilememesi sebebiyle işbu gıyap kararının tebliğ makamına kaim olmak üzere ilânen tebliğine karar verilmiş ve muhakeme de 14/11/1942 günü saat ona bırakılmıştır. Mezkûr günde müddealehyin mahkemede hazır bulunması veya bir vekil göndermesi, aksi halde duruşmanın gıyabında rüyet ve intaç edileceği ilân olunur.

1459

Gümüşhacıköy Hukuk Hâkimliğinden :

Gümüşhacıköy'ün Cumara mahallesinden Şeyh oğlu veresinden oğlu Şakir Arslan ve kızları Hayriye ve Samiye ve küçük Memede bilvelâve ve kendisine hilasale karısı Necibe Arslan vekilleri Arif Sargın tarafından Ruza Arslan aleyhine ikame edilen izalei şuyu dâvası sonunda Şeyh oğlu Mehmet namına tapunun haziran 1322 tarih ve 51. 58 numaralarda mukayyet Siracevizler mevkiinde iki parça tarla ve nisan 1330 tarih ve 31 numarada mukayyet Durnalar mevkiindeki bir parça bağın kabiliyeti taksimiyesi olmadığından bilmezavade satılarak bedelinin ibraz edilen veraset ilâmı mucibince hissedarına taksimine 23 teşrinievvel 1942 günlemedinde karar verilmiş olduğundan Ruza Arslan'ın ikametgâhi meçhul olması hasebiyle bu baptaki kararın taribi ilândan itibaren bir hafta zarfında Ruza Arslan tarafından temyiz edilmediği takdirde hükmün katilesmiş olacağından hükmü şıvabî makamına kaim olmak üzere ilân olunur.

1457

EK-3

6-7 Eylül 1955 Olaylarında İstanbul'da zarar gören aile sayıları ve semt isimleri (Vryonis, 2005, s. 235)

Eski Şehir <i>Old City</i>			
Semt İsmi	Aile Sayısı	Semt İsmi	Aile Sayısı
Altı Mermer	17	Muhli	110
Balat	24	Potiras	45
Balino	b.y	Salmatomruk	23
Belgratkapı	16	Samatya	304
Cibali	b.y	Tahtakapı	45
Edirnekapı	102	Tekfur Sarayı	32
Eğrikapı	27	Topkapı	62
Fener	314	Yenikapı	205
Kumkapı	405		
Yeni Şehir <i>New City</i>			
Semt İsmi	Aile Sayısı	Semt İsmi	Aile Sayısı
Beyoğlu	7.700	Hasköy	60
Feriköy	1.289	Kurtuluş (Tataula)	1.295
Galata	1.250	Propodôn Kurtuluş (Euangelistra)	375

Boğaziçi Avrupa Yakası Kıyı Bölgesi <i>European shore of Bosphorus</i>			
Semt İsmi	Aile Sayısı	Semt İsmi	Aile Sayısı
Arnavutköy	b.y	İstinye	b.y
Bebek (Şile)	85	Kuruçeşme	17
Beşiktaş	122	Ortaköy	180
Boyacıköy	96	Yeniköy	220
Boğaziçi Avrupa yakası kıyı bölgesi (üst bölümü) <i>Metropolitanate of Derkon (European shore of the upper Bosphorus)</i>			
Semt İsmi	Aile Sayısı	Semt İsmi	Aile Sayısı
Büyükdere	121	Yeni Mahalle	77
Tarabya	144		
Marmara Denizi'ne kıyısı olan bölgeler <i>Metropolitanate of Derkon (European shore of the Sea of Marmara)</i>			
Semt İsmi	Aile Sayısı	Semt İsmi	Aile Sayısı
Bakırköy	490	Yeşilköy	119

EK-4

6-7 Eylül 1955 Olayları'nda Farklı Kaynakların Tespit Ettiği Ölü Sayısı ve Bilgileri (Vryonis, 2005, s. 581 - 582)

Atzemoğlu'nun Listesi

- 1- Papaz Chrysanthos Mantas, üzerine benzin döktükten sonar yakılarak öldürülmüştür.
- 2- Pampiloslu Bishop Gerasimos, şiddetle dövülerek öldürüldü.
- 3- Helioupolisli Gennadios, Yeniköy'deki evinde dövüldükten birkaç gün sonra öldü.
- 4- İsmi bilinmeyen bir papaz, Edirnekapı'da tamamen kayıp.
- 5- İsmi bilinmeyen bir papaz, Chalkê'de ölü bulundu.
- 6- George Erpazoglu, (zangoç) Paşabahçe'de kilisenin dinamit ile patlatılması sonucu öldü.
- 7- İsmi bilinmeyen bir zangoç, Anadolu Hisar'ında, altların üzerinde öldürülmüştür.
- 8- Avraam Anavas, dükkanda öldü.
- 9- Olga Kimiadou, dövüldü ve kalp krizi geçirerek öldü.
- 10- Thanasês Misiroglou, kendi dükkanında öldürüldü.
- 11- Eve Yolma, çalıştığı hostelden dışarı sürüklendi, tecavüz edildi ve öldürüldü.
- 12- İsmi bilinmeyen bir Rum, "saygısız" denilerek Yeni Camii civarında linç edildi.
- 13- Isaak Uludağ, Beşiktaş'ta eğitimci olarak çalıştığı okulda yakıldı.
- 14- Theopoula Papadopoulou, Üsküdar'da tecavüze uğradı ve öldürüldü.
- 15- Giannês Balkês, Bakırköy'de bir sokakta ölü bulundu.
- 16- Kônstantinos Chatzopoulos, (Alexandros Chatzopoulos'un babası) vahşice dövüldükten bir süre sonra evinde öldü.
- 17- Avakoum İpekçi, korkudan öldü.

Koumakê'nin Listesi

- 18- Zênovia Charitoidês saldırı gecesi tecavüze uğradı ve öldü.
19- Asêmenia Parantônopoulos saldırı gecesi tecavüze uğradı ve öldü.
20- 20 yaşındaki kadın hostelde kaçarken tecavüze uğradı ve öldü.
21- George Korpovas
22- Emmanuêl Tzanetês
23- Nikolas Karamanoğlu

“*Makedonia*” adlı süreli yayındaki liste (13. 9. 1955 tarihli):

- 24- Bir genç korkudan öldü.
25- İsmi bilinmeyen mağaza sahibi, mağazasında inihar etti.
26- İsmi bilinmeyen genç linç edildi.
27, 28, 29- Üç kimliği tanımlanamayan kişinin bedeni yıkılmış bir dükkanda ölü olarak bulundu.
30, 31- İki kimliği tanımlanamayan kişinin bedeni Haliç kıyısında bulundu. Biri yaklaşık 65 diğeri 20 yaşında.
33- Alexandros Chatzopoulos’un annesi

Penelope Tsoukatos, *Septemvriana 1955*, Atina, 1998’de:

- 34- Alexandros Iatropoulos (öğretmen) şiddetli dövüldüğü için öldü.

Yelda, *İstanbul’da Diyarbekir’de Azalırken*, İstanbul, 1996’da:

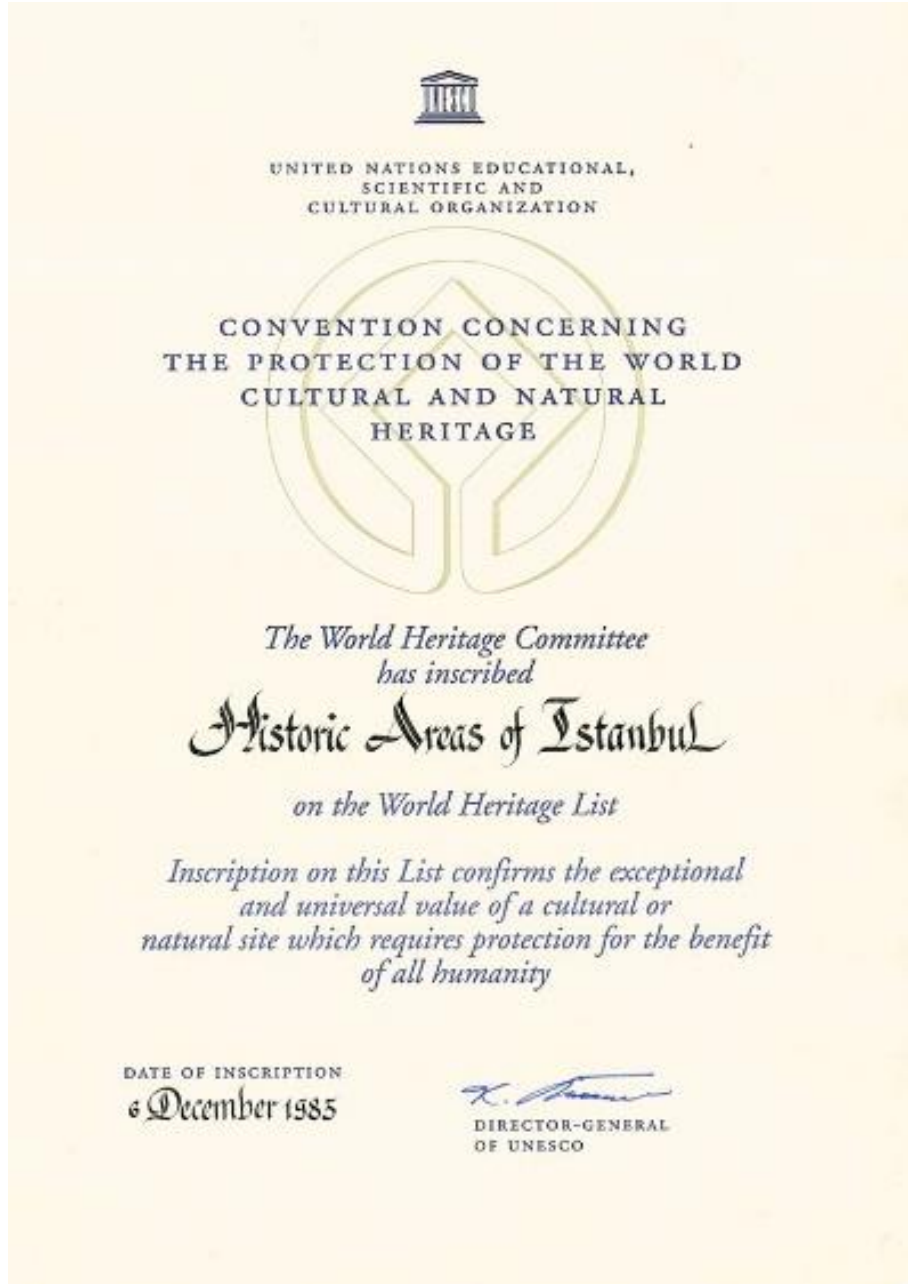
- 35,36,37- Üç yanmış beden Beşiktaş’ta çuvalın içinde bulundu.

EK-5

İstanbul'daki tarihi alanların UNESCO tarafından Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi'ne dahil edilmiştir. (6 Aralık 1985)

<http://www.unesco.org.tr/?page=15:64:1:english>

(Son erişim: 25 Ocak 2018)

EK-6

5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/12/20051214-6.htm>

(Son erişim: 8 Şubat 2018)

Yönetmelik

Karar Sayısı : 2005/9668

Ekli “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği”nin yürürlüğe konulması; İçişleri Bakanlığı’nın 30/9/2005 tarihli ve 2734 sayılı yazısı üzerine, 16/6/2005 tarihli ve 5366 sayılı Kanunun 6 ncı maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 17/11/2005 tarihinde kararlaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması ile ilgili esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik, il özel idareleri ve belediyelerce oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik alt yapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik, 16/6/2005 tarihli ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanuna dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen;

- a) Kanun: 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunu,
- b) Bakanlık: İçişleri Bakanlığını,
- c) Yetkili idare: Belediye sınırları dışında ve nüfusu 50.000'in altındaki belde belediye sınırlarında il özel idaresini; bunların dışında kendi yetki sınırlarında büyükşehir, il, ilçe veya ilk kademe belediyelerini,
- d) Koruma bölge kurulu: Kanununun 3 üncü maddesi uyarınca, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre oluşturulacak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu,
- e) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları: 2863 sayılı Kanuna uygun olarak kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca taşınmaz kültür veya tabiat varlığı olarak tescil ve ilan edilmiş varlıkları,
- f) Yenileme alanı: Sit ve koruma alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının içinde, sınırları yetkili idarenin teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca kabul edilerek belirlenen alanları,
- g) Yenileme avan projesi: Yenileme uygulama projelerine esas teşkil edecek, Kanununun 2 nci maddesi uyarınca kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, mimari avan proje ile statik, tesisat, elektrik, ulaşım ve alt yapı ön raporlarını,
- h) Yenileme uygulama projesi: Yenileme alanı içerisinde bulunan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların, Kanununun 3 üncü maddesi uyarınca kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanan, rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların, imar mevzuatında öngörülen kentsel tasarım, çevre düzenleme, mimari, statik, mekanik-elektrik tesisat ve alt yapı projelerini,
- i) Etap alanı: Yenileme alanı içerisinde belirlenecek alt alanları,
- j) Etap proje ve programı: Yenileme alanı içindeki etap alanlarında yapılacak projelendirme ve uygulamaların öncelik sıralaması ve zamanlamasının belirlendiği programı,
- k) Rölöve projesi: Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların ve yakın çevresinin mevcut durumlarının belgelenmesi için hazırlanan farklı ölçeklerdeki projeler ile açıklama raporunu,
- l) Restitüsyon projesi: Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların ve yakın çevresinin analizi, benzer yapılarla karşılaştırılması, özgün veya belli bir döneme ilişkin belgeleri ve çizimleri içeren öneri projesini,
- m) Restorasyon projesi: Tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların onarımı, özgün işlevi ve yeni kullanımı için getirilen müdahale biçimlerinin rapor ve projesini,
- n) Uygulama birimi: Yetkili idarelerce kurulan yenileme alanları ile ilgili iş ve işlemleri yürütecek yetkili ve sorumlu birimi,
- o) Ortak uygulama: Birden fazla il özel idaresi ve/veya belediye tarafından yapılan uygulamayı,
- ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Örgütlenme, Katılım ve Kamuoyunun Bilgilendirilmesi

Örgütlenme

Madde 5- Yenileme projelerinin hazırlık ve uygulama sürecini yürütmek, yönlendirmek, denetim ve koordinasyonunu sağlamak, gelir ve giderlerini takip etmek, planlamasını yapmak amacıyla uygulama birimi oluşturulur. Diğer mahalli idarelerle ortak proje yapılması halinde uygulama birimi bu idareler tarafından müştereken oluşturulur.

Uygulama birimleri, norm kadro esaslarına uygun olarak yetkili organlarının kararları ile kalıcı bir birim olarak da oluşturulabilir.

Yetkili idarelerde, 11/6/2005 tarihli ve 25842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik” hükümlerine göre oluşturulmuş bir birim varsa, bu birim aynı zamanda uygulama birimi olarak da görevlendirilebilir.

Yenileme alanı uygulamaları

Madde 6- İl özel idarelerince, nüfusu 50.000’in altında olan belde belediyelerinin sınırları içerisinde yapılacak yenileme alanı uygulamasında ilgili belediyenin görüşü alınır.

Katılım ve kamuoyunun bilgilendirilmesi

Madde 7- Yetkili idareler tarafından yenileme alanı içinde kalan mülk sahiplerini veya bölge halkını uygulama konusunda bilgilendirmek üzere toplantılar yapılarak görüşleri alınır ve bunların katılımı sağlanır.

Yetkili idare ihtiyaç halinde üniversite, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurum ve kuruluşları ve muhtarlarla danışma toplantıları düzenleyebilir, projeler hakkında basın ve yayın araçlarıyla bilgilendirme yapabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yenileme Alanının Tespiti ve Onaylanması

Yenileme alanı tespitine ilişkin hazırlıklar

Madde 8- Yetkili idare öncelikle yenileme uygulaması yapacağı bölgeyi tespit ederek halihazır harita üzerinde koordinatlı olarak yenileme alanı sınırlarını belirler. Belirlenen yenileme alanında tüm çalışmaları yapmak üzere uygulama birimi görevlendirilir.

Yenileme alanının tespitinde, tarihi ve kültürel özellikler ile afet riskleri dikkate alınır.

Mevcut durumun tespiti

Madde 9- Mevcut durumun tespiti için, alanın halihazır yapısı ve haritaları, kadastral bilgileri, taşınmazların mülkiyet durumu, mevcut kullanım fonksiyonları, bölgenin nüfus yapısı, uluslararası anlaşmalardan doğan kazanılmış haklar ve buna benzer konulardaki gerekli bilgi ve belgeler derlenir.

Yenileme alanı kararının alınması

Madde 10- Yenileme alanı kararı, yetkili idarenin meclis üye tam sayının salt çoğunluğunun kararı ile alınır.

Ortak uygulama yapılması halinde ilgili idareler kendi görev ve yetki sınırları içinde kalan alanlar için karar alırlar.

Büyükşehir belediyesi sınırları içerisindeki ilçe ve ilk kademe belediye meclislerince alınan kararlar onaylanmak üzere büyükşehir belediye meclisine sunulur.

Meclis kararlarının kesinleşmesine ilişkin diğer hususlarda yetkili idarelerinin kendi özel kanunları uygulanır.

Yenileme alanının onaylanması

Madde 11- Yetkili idarelerin kesinleşen kararları Bakanlar Kurulu onayına sunulmak üzere Bakanlığa gönderilir. Yenileme alanı kararı, Bakanlar Kurulu kararının Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihte yürürlüğe girer ve uygulama bir yıl içinde başlatılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Koruma Bölge Kurulları ve Çalışma Esasları

Koruma bölge kurulunun kurulması

Madde 12- Yetki ve sorumlulukları yenileme alanları ile sınırlı olmak ve yenileme projelerini karara bağlamak amacıyla, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre gerektiği kadar koruma bölge kurulu oluşturulur.

Çalışma esasları

Madde 13- Koruma bölge kurulu, 12/1/2005 tarihli ve 25698 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik”teki usul ve esaslara göre çalışır.

Koruma bölge kurulunun çalışması için gerekli olan yardımcı personel, araç, gereç, yer temini ve benzeri her türlü ihtiyaçları, yenileme alanı uygulaması yapacak idare veya idarelerce temin edilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Program ve Projelerin Hazırlanması ve Onaylanması

Uygulamanın etaplar halinde yapılması

Madde 14- Yenileme alanlarında uygulama bir bütün halinde yapılabileceği gibi etaplar halinde de yapılabilir.

Yetkili idareler etap projelerini kendileri yapabilecekleri gibi, diğer kamu kurum ve kuruluşları, gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerine de yaptırabilir.

Taşınmazların etap projeye dahil edilmesi

Madde 15- Etap projede yer alan özel mülkiyete konu taşınmazların uygulamaya katılma şekli taşınmaz malikleri ile yetkili idare arasında belirlenir.

Etap proje ve programlarının hazırlanması ve onayı

Madde 16- Yetkili idareler tarafından hazırlanan veya hazırlattırılan etap proje ve programları meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile uygulamaya konulur.

Onayı müteakip yenileme avan projesi ile etap proje ve programlarının uygulanmasına, Kanun hükümleri çerçevesinde başlanır.

Yenileme projelerinin onaylanması

Madde 17- Yetkili idareler tarafından yapılan veya yaptırılan yenileme avan projesi koruma bölge kurulu kararını müteakip yetkili idarelerin meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile; belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile yürürlüğe girer.

Büyükşehir belediye sınırları içinde büyükşehir belediyelerinin yapacaklarının dışında kalan yenileme avan projesi, ilçe ve ilk kademe belediye meclislerinde kabulünden sonra büyükşehir belediye başkanınca onaylanarak yürürlüğe girer.

Yenileme uygulama projeleri, yenileme avan projeleri esas alınarak hazırlanır ve koruma bölge kurulunca onaylanmasını takiben uygulanır.

Alt yapı ve ulaşım projelerinin uygulama önceliği

Madde 18- Yenileme alanında yapılacak alt yapı ve ulaşım projelerini, ilgili kamu kurum ve kuruluşları öncelikle uygular.

Büyükşehirlerde söz konusu alt yapı tesislerinin ilgili kurum ve kuruluşlarca yapılmaması halinde 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun 8 inci maddesi hükümleri uygulanır.

Bilgi ve belge verme yükümlülüğü

Madde 19-Yenileme alanı içinde proje yapılması ve uygulama aşamalarında kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler, kendilerinden talep edilen bilgi ve belgeleri otuz gün içinde vermekle yükümlüdür.

ALTINCI BÖLÜM

Projeye Katılım, Anlaşma ve Kamulaştırma

Mülkiyeti Hazineye ait taşınmazlar

Madde 20- Mülkiyeti Hazineye ait olduğu tespit edilen taşınmazlarla ilgili olarak, yetkili idareler öncelikle mülkiyeti Hazineye ait taşınmaz malların kendi adlarına devri için ilgili tapu sicil müdürlüğünden talepte bulunur. İlgili tapu sicil müdürlüğü talebin ulaşmasından itibaren en geç bir ay içinde bu tescili resen yapar. Bu işlemler her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Yenileme alanı ilan edilen yerlerde, yenileme projesi kapsamında kalan taşınmazlar Hazinece satılamaz, kiraya verilemez ve tahsis edilemez.

Yenileme alanı içinde Kanun gereği mülkiyeti yetkili idarelere geçen Hazineye ait taşınmazlar, satış veya gelir getirici bir işe dönüştürüldüğünde ve devre ait işlemler tamamlandığında proje ve uygulama giderleri çıktıktan sonraki gelirin yüzde yirmibeşi en geç üç ay içinde Hazineye aktarılır.

Diğer taşınmazlar

Madde 21- Yenileme alanında yer alan; Millî Savunma Bakanlığına tahsisli arsa, arazi, yapı ve tesisler, 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında bulunan yerler, sivil ve askeri hava alanları ve mania plânları kapsamında kalan yerler, mülkiyeti veya tahsisi Milli Eğitim Bakanlığına ait bulunan okullar, mülkiyeti veya idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bulunan taşınmazlar ile tapu kayıtlarında vakıf şerhi bulunan taşınmazlarla ilgili olarak yetkili idare ile ilgili bakanlık veya Vakıflar Genel Müdürlüğüne varılan mutabakata göre işlem yapılır.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen kurumlar dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar hakkında 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 30 uncu maddesindeki esaslara göre işlem yapılır.

Yetkili idareler taşınmaz mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, uygun gördükleri takdirde satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı yolu ile sınırlı aynı hak tesis edebilirler.

Projeye katılım

Madde 22- Yenileme alanı içindeki parsellerdeki uygulamalarda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde olan ve yapısı aynen korunacak veya yenilenecek yapılar, yetkili idarenin uygun görmesi ve projenin bütünlüğünün bozulmaması şartıyla ilgili kamu kurum veya kuruluşları ya da gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılabilir. Bu şekildeki uygulamanın projeye eş zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. Yetkili idare, zamanında tamamlanmayan bu yapıları kendisi tamamlayabileceği gibi kamulaştırabilir.

Anlaşma ve satın alma

Madde 23- Anlaşma, uzlaşılacak bedel üzerinden taşınmazın yetkili idareye satılması, idareye ait bir başka taşınmaz malla takas veya trampa yoluyla devredilmesi veya projenin gereklerine uygun olması halinde bedel karşılığı sınırlı aynı hak tesis edilmesi veya yetkili idarece öngörülecek diğer anlaşma yollarıyla yapılır.

Kamulaştırma

Madde 24- Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır.

Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar yetkili idareler tarafından kamulaştırılabilir. Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı Kamulaştırma

Kanununun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki iskan projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılır.

Yenileme alanlarında yapılacak kamulaştırmalarda ödenecek kamulaştırma bedelinin o yıl yetkili idare bütçesinde gösterilen miktarı nakden ve peşin olarak ödenir. Bu miktar, kamulaştırma bedelinin altıda birinden az olamaz. Kalan kamulaştırma bedeli en fazla beş yıl içinde faiziyle birlikte ödenmek üzere eşit taksitlere bağlanır. Bu durumda peşin ödeme gününü takip eden günden itibaren, Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddi uygulanır.

Olağan kamulaştırma sürecinin projenin uygulanmasında gecikmeye neden olacağına anlaşılması halinde, 2942 sayılı Kanunun 27 nci maddesi hükümlerine göre acele kamulaştırma yoluna gidilebilir.

Mülkiyet durumu belli olmayan taşınmazlar

Madde 25- Tapuda mülkiyet hanesi açık olan taşınmazlar ile varisi belli olmayan, kayyım tayin edilmiş, ihtilafı, davalı ve üzerinde her türlü mülkiyet ve mülkiyetin gayri aynı hak tesis edilmiş olan taşınmazlar için de 2942 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki hükümlere göre kamulaştırma işlemleri yürütülür. Kamulaştırma işlemlerinin yürütülmesinde yetkili idareler veraset ilamı çıkarttırmaya, kayyım tayin ettirmeye veya tapuda kayıtlı son malike göre işlem yapmaya yetkilidir.

Herhangi bir sebeple taşınmazın mülkiyet hanesinin açık olması halinde, taşınmaz üzerindeki hukuki tasarrufların devam etmesini sağlamak üzere, yetkili idare mülkiyet hanesinin mahkeme kararıyla doldurulmasına kadar bir kayyım tayin edilmesini sulh hakiminden talep eder. Bundan sonraki işlemler tayin edilen kayyımla yürütülür.

YEDİNCİ BÖLÜM

Projelerin Uygulanması, Tabii Afet Riski ve Denetim

Projelerin uygulanması

Madde 26- Yenileme alanlarındaki yenileme uygulama projelerinin uygulanması yetkili idareler tarafından yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına veya gerçek ve tüzel kişilere de yaptırılabilir.

Büyükşehir belediyelerince başlatılmayan uygulamalar

Madde 27- Büyükşehirlerde, büyükşehir belediyeleri tarafından başlatılmayan uygulamalar ilçe ve ilk kademe belediyelerince tek başına veya müşterek olarak yapılır veya yaptırılır.

Tabii afet riskinin belirlenmesi

Madde 28- Yenileme projelerinin uygulanması sırasında tabii afet riski taşıdığı Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca belirlenen bölgelerde gerekli tedbirleri almak üzere yetkili idareler, yenileme alanlarında tasfiye de dahil olmak üzere gerekli düzenlemeleri yapabilir veya yasaklar koyabilir.

Bu amaca yönelik olarak uygulama sırasında varsa Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan afet etütleri esas alınır. Bu etütlerin bulunmaması halinde yetkili idare tarafından yaptırılır. Hazırlanan etütlerin bir örneği Bayındırlık ve İskan Bakanlığına gönderilir.

Kısmi uygulama ve tasfiye

Madde 29- Ortaya çıkan afet riskinin yenileme projelerinin uygulanmasını imkansız hale getirmesi halinde yetkili idare yenileme alanındaki uygulamanın tamamını veya bir kısmını tasfiye edebilir.

Afet riski nedeniyle tam veya kısmi tasfiye yoluna gidilmesi halinde, yetkili idare riskin bulunduğu bölgelerde riskin niteliğine uygun önlemleri alır; gerek görülmesi halinde yapılaşma, kullanım ve işletmeyi sınırlayabilir veya yasaklayabilir. Tasfiye esas ve usulleri yetkili idarelerin meclis kararıyla belirlenir.

Geçici kısıtlamalar

Madde 30- Yenileme alanında uygulama süresi içinde mevcut taşınmazlar üzerinde her türlü yapılaşma, kullanım ve işletme konularında yetkili idare geçici kısıtlamalar koyabilir.

Kontrol ve denetim

Madde 31-Uygulama esnasında her türlü kontrol, denetim ve takip işlemleri, ilgili mevzuat uyarınca yetkili idarelerce yapılır veya uzman kamu kurum ve kuruluşları ile özel kişi veya kuruluşlara yaptırılır.

İhale yöntemi

Madde 32- Yenileme alanına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının Resmi Gazete’de yayımlanmasından itibaren projenin tamamlanmasına kadar geçecek süre içinde her türlü mal ve hizmet alımı, yapım işleri ve danışmanlık hizmetleri, ceza ve ihalelerden yasaklama hükümleri hariç olmak üzere, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine bağlı olmaksızın yetkili idarelerin meclislerinin kabul edecekleri esas ve usullere göre yürütülür.

İhaleleri üstelenecek kişi veya kuruluşların teknik ve mali yeterliğe sahip olması ve proje tamamlanıncaya kadar bu nitelikleri taşımaları zorunludur.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Katkı payı

Madde 33- Yenileme alanlarında uygulanacak projelerin kamulaştırma, plân, proje ve yapım işlerinde kullanılmak üzere, 2863 sayılı Kanununun 12 nci maddesine göre oluşturulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından belediyelere aktarma yapılır.

Katkı paylarının belediyelere aktarımında 13/4/2005 tarihli ve 25785 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik”te belirlenen usul ve esaslara uyulur.

Konut ve işyerlerinin satışı

Madde 34- Kanuna göre yenileme alanlarında üretilen konut ve işyerlerinin satışı 29/9/2005 tarihli ve 25951 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik”e göre yapılır.

Ancak, yenileme alanlarındaki kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalarda kiracı olan işyeri sahiplerine yetkili idare tarafından uygun görülen taşınmazların satışında öncelik verilebilir. Aynı iş yerine birden çok talep olması halinde bu kiracılar arasında ihale yapılabilir. Yenileme alanlarından taşınması gereken bu tür kiracılarla yetkili idare anlaşmalar yapılabilir.

Geçici Madde 1- Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç iki ay içerisinde, 12 nci maddeye göre gerektiği kadar koruma bölge kurulu oluşturulur.

Yürürlük

Madde 35- Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 36- Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK-7

Toplu dilekçe eyleminde FEBAYDER Genel Sekreteri ve Basın Sözcüsü Çiğdem Şahin'in Yaptığı Basın Açıklaması:

“Değerli Basın Mensupları, Odalar, Platformlar ve Sivil Toplum Kuruluşları, Bilindiği gibi Fener-Balat-Ayvansaray UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınmış, 8.500 yıllık geçişi olan tarihi bir semttir. Daha önce ülkemizde Fener-Balat-Ayvansaray gibi tarihi semtler ve sit alanları imara açık yerler değildi. Buralarda izinsiz inşaat yapılamaz, binalara müdahale edilemez hatta çivi bile çakılamazdı... Bütün izinler Anıtlar Kurulu'nun yetkisindeydi... Anıtlar Kurulu ülkemizin kültür ve tabiat varlıklarının korunmasından sorumlu tek kurumdu. Yakın zamanda çıkan 5366 sayılı yasa ile tarihi ve kültürel varlıklarımızın korunma yetkisi Anıtlar Kurulu'ndan alınarak belediyelere ve bu işle yetkilendirilen yeni kurullara devredilmiştir. Böylece yıllarca imara açık olmayan ve bir çivi bile çakılması izne tabi olan tarihi alanlar, sit alanları örtülü olarak imara açılmıştır. 5366 sayılı yasa hem daha önce imara açık olmayan alanları ihaleye açarak tarihi bölgeler ve sit alanları gibi kamusal alanlarda inşaat yapmanın önünü açmakta, hem de normal imar ve ihale yasalarından muaf tutulan özel şartnamelere bağlı olan özel bir hukuk alanı yaratmaktadır. Böylece belediyelerin davet usulüyle istedikleri firmalara istedikleri ihaleyi verebilmesinin de önü açılmış olmaktadır.

Tarlabaşı ve Fener-Balat-Ayvansaray projelerinin ihalelerini davet yoluyla alan ve restorasyonla ilgili bir tecrübesi bulunmayan müteahhit firma, koruma ilkeleriyle hiçbir ilgisi olmayan bu proje için hiç de azımsanmayacak bir şeyi hesaba katmamıştır; Fener-Balat-Ayvansaray halkını... Nasıl bir orman arazisini imara açmak için önce o orman arazisinde bulunan bütün ağaçların temizlenmesi gerekiyorsa, Fener-Balat-Ayvansaray projesini hayata geçirmek için de önce halkının oradan temizlenmesi gerekmektedir... Ama bu kolay olmayacaktır; çünkü ne Fener-Balat-Ayvansaray bir ormandır ne de halkı ağaçtır... Semtimiz ve evlerimiz her ne kadar bizim haberimiz olmadan hem de ortada hukuka uygun bir

proje bile yokken ihale edilmiş olsa da, projeyi yapanlar yöre halkının hiç de kolay saf dışı bırakılamayacağını hesaba katmamıştır! Bizi buralardan sürebilmek ve evlerimize enkaz parasına el koyabilmek için yaşadığımız yeri, yaşam alanımızı çöküntü bölgesi ilan ettiler öncelikle; buralar zaten yıkılıyor; burada kurtarmaya değer bina sayısı çok az diye sürekli bu fikri basında medyada işlemeye başladılar ve buralara müdahaleyi meşrulaştırmanın zeminini hazırladılar... Bölgede çökme tehlikesi içinde olan binaların oranı yüzde 20 bile değilken ve bunların da yüzde 80'inin mülkiyeti proje çerçevesinde belediyeye geçmiş ve bunlar boşaldıktan sonra bakımsızlıktan harap düşmüşken işin bu yanını duyurmazdılar; sürekli olarak bu çöküntü binaların resmini çekip basına dağıtarak bütün binaların öyle olduğu izlenimini yaratmaya çalıştılar ve bunu hâlâ yapmaya devam ediyorlar. Bu arada buradaki mülkiyet ve barınma hakkı ihlallerini –ki bunlar Anayasa ve uluslararası yasalarla korunan evrensel haklardır ve 5366 sayılı yasa ulusal diğer yasalardan üstün tutulsa bile uluslararası yasalar söz konusu olduğunda geçersiz sayılmaktadır- bu evrensel haklarımızın açık ihlalini gizlemek için birçoğumuzun evinin tapusu olmadığını iddia ederek bizleri işgalci konumuna sokmak istediler ve bunu da aynı şekilde basında ve kamuoyunda işlemeye başladılar. Adım adım planlarını uyguladılar. Ama Fener-Balat-Ayvansaray halkı bir ağaç olmadığını kanıtladı onlara. FEBAYDER'i kurarak dimdik ayakta olduğunu gösterdi. Halkı bilinçlendirmek ve olan bitenden Türkiye'yi, odaları, kurumları, üniversiteleri, basını, bu ülkeyi seven herkesi haberdar etmek için kendi sesini duyurdu önemli ölçüde... Peki bugün biz neden buradayız, ona gelelim şimdi de.

Bugün buradayız çünkü mahallemize, tarihimize, evlerimize sahip çıkıyoruz.

Bugün buradayız çünkü tek tek evlerimizi koruyarak Fener-Balat-Ayvansaray'ın tarihini de koruyacağımız düşünüyoruz.

Bugün buradayız çünkü biz bu projenin sorumlularına tarihi binalarımızı emanet edemeyeceğimiz biliyoruz. Burada amacın tarihi korumak olmadığını, kamu yararı olarak sunulan koşulun aslında gerçekleştirilmek istenmediğini, aksine birleşik ve bütünleşik yapıda düşey geniş binalar elde etmek için dikey planlı dar

tabanlı tarihi evlerimizin ada bazında yıkılarak tamamen yok edileceğini bizzat Fatih Belediyesi'nden bin bir zorlukla aldığımız avan projelerde gözlerimizle gördük, biliyoruz. Böylece bizden sonra gelecek zengin müşteriler için daha konforlu, otoparklı, geniş, lüks daireler inşa edilebilecektir. Bizim elimizden enkaz fiyatına satın alınacak evler ya da daireler trilyonlara satılacaktır.

Bugün buradayız çünkü 5366 sayılı yasanın 3. maddesi de mülk sahiplerinin kendi binalarını kendilerinin yaptırabileceğini söylüyor, ama projeler bu hakkın kullanımına izin vermeyerek binaların ada bazında toplu olarak yıkımını öngörüyor. Fener-Balat-Ayvansaray'da hem tarih yok ediliyor hem de 5366 sayılı yasanın en temel insan hakkı olan mülkiyet hakkını koruyan 3. Maddesi burada açıkça ihlal ediliyor.

Sonuç olarak biz Fener-Balat-Ayvansaray Projesi'nin bu şekilde uygulanmasını istemiyoruz; 5366 sayılı yasanın bize sağladığı 3. maddenin işletilmesini, ada bazından parsel bazına geçecek bir yaklaşımla ve bizlerin de katılımının sağlanmasıyla yeni bir projenin oluşturulmasını, bu proje kapsamında tarihi binaların yapısını bozmamak koşuluyla kendi binamızı kendimiz yaptırmayı istiyoruz.

Elimizdeki dilekçeler bu talebimizi resmi olarak ve toplu halde kamuoyu önünde beyan ettiğimiz delilidir. Bu anlamda bu girişimimiz 5366 sayılı yasanın 3. Maddesinin işletilmesine yönelik bir toplu dilekçe eylemidir. Bu şart gerçekleşmediği takdirde biz Fener-Balat-Ayvansaray halkının bu projeyi desteklemediğini ve iptalini istediğimizi kamuoyuna duyurmak istiyoruz. Bu konuda gerekli hukuki süreç de tarafımızdan başlatılmış olup Fener-Balat-Ayvansaray Projesi'nin iptaline ilişkin dava 12 Mart 2010 tarihinde açılmıştır.

Davamız Türkiye'ye ve semt halkımıza hayırlı olsun." (Çiğdem Şahin, 2016, s. 293)

EK-8

Günümüzde Dimitri Kantemir Evi'nin bahçe kapısı açık olup evi müze ya da başka amaçlı kullanıma açık değildir. Ana girişi Vodina Caddesi üzerinde bulunan Kantemir Evi'nin bahçesinde cafe/çay ocağı olduğu (Şekil.Ek-1), üst bahçesinde bulunan topluluğun fotoğraf grubu olduğu ve gün ışığında fotoğraf çekmek için orada bulunulduğu tarafımdan gözlenmiş ve fotoğraflanmıştır. (Şekil.Ek-2)

Şekil Ek-1 Dimitri Kantemir Evi'nin ana girişinde bulunan cafe/çay ocağı (5 Kasım 2017 - Kişisel Arşiv)

Şekil Ek-2 Dimitri Kantemir Evi bahçesi "Fotolife" tarafından fotoğraf dersi amacıyla kullanılırken (5 Kasım 2017 - Kişisel Arşiv)